

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELEI DE-A 45-A ANIVERSĂRI A REVOLUȚIEI
DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ
ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

PROFUNDELE TRANSFORMĂRI REVOLUȚIONARE DIN ANII
1944-1948 ÎN ROMÂNIA

TRAIAN UDREA

ASPECTE DIN LUPTA PENTRU DEMOCRATIZARE PE CALE REVOLUȚIONARĂ A APARATULUI DE STAT LOCAL (PRIMĂRII, PREFECTURI) ÎN PERIOADA 23 AUGUST 1944-6 MARTIE 1945

VASILE BUDRIGĂ

CAPITALA ROMÂNIEI ELIBERATĂ PRIN FORȚE PROPRII ÎN AUGUST 1944

PETRE OTU

DIN PROPAGANDA REZISTENȚEI ANTIFASCISTE ROMÂNEȘTI. ZIARUL „ECOUL” ȘI ROLUL LUI ÎNTRE ANII 1943-1944

ANGELA BANCIU

23 AUGUST 1944 - DIMENSIUNI UNIVERSALE

CONSTANTIN MOCANU

DOCUMENTAR

UN EPISOD PUȚIN CUNOSCUT AL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

ALESANDRU DUȚU, FLORIN CONSTANTINIU

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

CARTEA ROMÂNEASCĂ
ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

7

TOMUL 42

1989

IULIE

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (*redactor șef*), **ION APOSTOL** (*redactor șef-adjunct*); **NICHITA ADĂNILOAIE**, **LUDOVIC DEMÉNY**, **GHEORGHE I. IONIȚĂ**, **AUREL LOGHIN**, **ȘTEFAN OLTEANU**, **POMPILIU TEODOR** (*membri*).

În țară revistele se pot procura prin poștă pe bază de abonamente. Prețul unui abonament este de 180 lei.

Cititorii din străinătate se pot abona prin „Rompresfilatella”, Departamentul Export-Import-presă, P.O. Box—12-201, Telex 10 376 prsfr — București, Calea Griviței, Nr. 64—66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de Redacție al revistei „Revista de Istorie”. Apare de 12 ori pe an.

Adresa Redacției :
B-dul Aviatorilor, Nr. 1
71247 — București, tel. 59 72 41

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM 42, NR. 7

Iulie 1989

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELEI DE-A 45-A ANIVERSĂRI A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

TRAIAN ȪDREA, Profundele transformări revoluționare din anii 1944—1948 în România	641
VASILE BUDRIGĂ, Aspecte din lupta pentru democratizare pe cale revoluționară a aparatului de stat local (primării, prefecturi) în perioada 23 August 1944 — 6 Martie 1945	653
PETRE OTU, Capitala României eliberată prin forțe proprii în august 1944	673
ANGELA BANCIU, Din propaganda rezistenței antifasciste românești. Ziarul „Ecolul” și rolul lui între anii 1943—1944	689
CONSTANTIN MOCANU, 23 August 1944 — dimensiuni universale	703

DOCUMENTAR

ALESANDRU DUȚU, FLORIN CONSTANTINIU, Un episod puțin cunoscut al celui de-al doilea război mondial	723
--	-----

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

România și prima conflagrație mondială. Noi contribuții istoriografice (<i>Gheorghe N. Căzan</i>)	729
---	-----

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

Sesiunea științifică „Momente semnificative din istoria Academiei R. S. România” (<i>Marin Aiftincă</i>); Simpozion științific dedicat împlinirii a 50 de ani de la Marea demonstrație patriotică, antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939, în organizarea căreia tovarășul Nicolae Ceaușescu, tovarășa Elena Ceaușescu au avut un rol determinant; Călătorie de studii în Statele Unite ale Americii (<i>Ioan Chișer</i>)	735
--	-----

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU, <i>România după Marea Unire</i> , vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933 — septembrie 1940, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, 1 583 p. (<i>Constantin Boloran</i>)	741
--	-----

„Revista de istorie”, tom 42, nr. 7, p. 637—750, 1989.

MARIN BADEA, DOINA SMÎRCEA, <i>Clasa muncitoare și orientările politicii externe a României. 1893—1944</i> , Edit. Politică, București, 1987, 298 p. (Mihai Opreșescu)	744
* * * <i>Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919—1939</i> , Edit. Politică, București, 1988, 295 p. (Daniela Bușă)	746
Colonel (r) MIHAI CUCU, <i>Trecătorile Carpaților în lupta poporului român pentru unitate și independență națională</i> , Edit. Militară, București, 1988, 355 p. (Andrei Căpușan)	748

REVISTA DE ISTORIE

TOME 42, N° 7

Juillet 1989

AUTOUR DU 45e ANNIVERSAIRE DE LA RÉVOLUTION DE LIBÉRATION SOCIALE ET NATIONALE, ANTIFASCISTE ET ANTIIMPERIALISTE

TRAIAN UDREA, Les transformations révolutionnaires profondes en Roumanie aux années 1944—1948	641
VASILE BUDRIGĂ, Aspects de la lutte pour la démocratisation par la voie de la révolution de l'administration publique locale (mairies, préfectures) entre 23 Août 1944—6 Mars 1945	653
PETRE OTU, La capitale de la Roumanie libérée par ses propres forces en août 1944	673
ANGELA BANCIU, La propagande de la résistance antifasciste roumaine. Le journal „Ecou!” et son rôle entre 1943—1944	689
CONSTANTIN MOCANU, 23 Août 1944 — dimensions universelles	703

DOCUMENTAIRE

ALESANDRU DUȚU, FLORIN CONSTANTINIU, Un épisode peu connu de la deuxième guerre mondiale	723
--	-----

PROBLÈMES DE L'HISTORIOGRAPHIE CONTEMPORAINE

La Roumanie et la première conflagration mondiale. Nouvelles contributions documentaires (<i>Gheorghe N. Căzan</i>)	729
---	-----

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique „Moments significatifs de l'histoire de l'Académie de la R. S. de Roumanie” (<i>Marin Aifincă</i>); Symposium scientifique consacré au 50 ^e anniversaire de la Grande manifestation patriotique antifasciste et antiguerrillière du 1 ^{er} Mai 1939, dans l'organisation de laquelle le camarade Nicolae Ceaușescu et la camarade Elena Ceaușescu ont eu un rôle décisif; Voyage d'études dans les États-Unis d'Amérique (<i>Ioan Chiper</i>)	735
---	-----

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU, <i>România după Marca Unire</i> (La Roumanie après la Grande Union), tome II, II ^e partie, novembre 1933—septembre 1940, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, 1 583 p. (<i>Constantin Botoran</i>)	741
--	-----

„Revista de istorie”, tom 42, nr. 7, p. 637—750, 1989

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELEI DE-A 45-A ANIVERSĂRI A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIMPERIALISTĂ

PROFUNDELE TRANSFORMĂRI REVOLUȚIONARE DIN ANII 1944—1948 ÎN ROMÂNIA

TRAIAN UDREA

Evenimentele insurecționale din după amiaza și seara zilei de 23 August 1944, modul în care s-a înlăptuit și raporturile stabilite între factorii interni care au concurat la victoria insurecției, desfășurarea în continuare a unei veritabile revoluții de eliberare socială și națională nu au avut ca rezultat doar lichidarea dominației hitleriste și a dictaturii antonesciene în România, ci au marcat declanșarea unui amplu și ireversibil proces de profunde transformări revoluționare pe toate planurile, au „deschis calea făuririi societății socialiste în țara noastră”¹.

O dată realizate obiectivele insurecționale (doborârea dictaturii antonesciene și constituirea unui guvern de uniune națională antifascistă, scoaterea României din războiul fascist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste), partidele, grupările, organizațiile și cercurile politice care contribuiseră prin consens sau participare directă la victoria cotiturii istorice de la 23 August 1944, menținând colaborarea dintre ele pentru realizarea obiectivelor naționale în curs de desfășurare (eliberarea completă a teritoriului țării, semnarea convenției de armistițiu, participarea la războiul antihitlerist etc.), își vor delimita și diferenția tot mai net pozițiile față de celelalte obiective de interes social, economic sau politic interne sau internaționale, programele și tacticile de urmat în funcție de interesele claselor și păturilor sociale pe care le reprezentau.

În declarația Partidului Comunist, difuzată în cursul zilei de 24 august 1944, inclusiv la posturile de radio, se arăta că : „încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din Axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți politice, acestea sunt unele din obiectivele pe care comitetul central al Partidului Comunist Român le-a fixat încă din septembrie 1941². Aceste obiective, care formează programul actualului guvern (Sănătescu I — T.U.), constituiesc temeiul participării Partidului Comunist Român în cadrul politicii de Bloc național (B.N.D. — T.U.) în actuala formație guvernamentală”³.

În ceea ce privește activitatea ulterioară a P.C.R., odată obiectivele național antifasciste comune întregului popor realizate, declarația ținea să precizeze că „Politica de Bloc național ca și aceea de front național

patriotic nu au răpit și nu răpesc independența sa organizatorică, ideologică și politică, el păstrându-și deplina libertate în rezolvarea problemelor de bază ale României *de azi și de mâine*"⁴ (subl. n. — T.U.).

În manifestul lansat în 24 august 1944 de către comitetul executiv al P.S.D. către țară, evocându-se crezurile consecvent antifasciste ale socialiștilor români și necesitatea consolidării frontului unic muncitoresc pe care P.S.D. îl încheiase în aprilie 1944 „în spirit de frățească conlucrare proletară cu Partidul Comunist”, Frontul Unic Muncitoresc punându-se, astfel, în fruntea luptei de salvare națională⁵, se preciza că „în acest front unic, partidul nostru n-a văzut (doar) un vremelnice mijloc de acțiune (pentru pregătirea actului istoric de la 23 August 1944 — T.U.) oricât de important ar fi el, ci primul pas hotărâtor spre unitatea organică a clasei muncitoare din România”⁶. Necesitatea menținerii și consolidării frontului unic muncitoresc rezida în credința conducerii P.S.D. că „pacea care va veni și libertățile, pe care datori suntem să le cucerim și să le păstrăm, nu înseamnă decît cadrul în care se va desfășura adevărata acțiune a partidului nostru, care constituie însăși rațiunea lui de a fi: lupta poporului muncitor de la orașe și de la sate pentru completa desființare a exploatării capitaliste, pentru înfăptuirea socialismului”⁷.

Din declarațiile conducerii celor două partide muncitorești rezulta, așadar, că menținându-și ferm și participînd cu toate forțele la angajamentele național-antifasciste legate de participarea României la războiul antihitlerist și de stabilirea și dezvoltarea, în acest sens, a colaborării cu Națiunile Unite, reprezentanții maselor muncitoare aveau în vedere totodată ca, pornind de la condițiile favorabile create de succesul revoluției de eliberare socială și națională din august 1944, să acționeze în direcția transformării revoluționar democratice din temelii a României postbelice⁸.

În concepția partidelor și organizațiilor muncitorești și a celorlalte formațiuni și grupări politice cu care P.C.R. colaborase înainte de 23 August 1944 (în cadrul Uniunii Patriotice; apoi al Frontului patriotic antihitlerist, iar de la sfîrșitul lunii iunie 1944 al Grupului patriotic antihitlerist) înlăturarea dictaturii antonesciene, anularea legislației fasciste, interzicerea grupărilor de extremă dreapta, restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești creaseră condiții favorabile instaurării unui nou regim politic, democrat-popular.

Calea spre progres necesita, înainte de toate, lichidarea unor structuri economice și social-politice anacronice, desăvîrșirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice, ceea ce implica elaborarea cît mai grabnică a unui program de reforme democratice și mobilizarea maselor largi la transpunerea acestuia în viață.

Din inițiativa conducerii celor două partide muncitorești s-a constituit, la 1 septembrie 1944, Comisia centrală de organizare a sindicatelor unice revoluționare, s-a reorganizat pe baze legale, la 6 septembrie 1944, Grupul patriotic antihitlerist, iar în a doua jumătate a lunii septembrie, același an, s-a lansat o platformă program de transformări democratice antifasciste la care au fost chemate să colaboreze toate partidele și organizațiile democratice existente, inclusiv principalele partide și formațiuni politice burgheze⁹. Merită subliniat faptul că angajarea României pe calea dezvoltării democratice s-a desfășurat în condițiile participării

României cu toate forțele la războiul antihitlerist, pînă la victoria finală, că „în această etapă, țara noastră a continuat să se dezvolte pe baze burghezo-democratice”¹⁰. Deși principalele prevederi ale platformei program de Front național democratic nu depășeau, ba chiar desăvîrșeau, ducînd pînă la limite superioare, regimul social-politic burghezo-democratic¹¹, totuși fruntașii principalelor partide burgheze P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. — Brătianu refuză să adere la orice program menit să modifice structurile social-economice sau politico-administrative ale țării pentru întreaga perioadă a războiului, pînă la încheierea păcii, motivînd că orice schimbare de structură ar implica modificarea unor prevederi constituționale, care nu s-ar putea efectua decît în cadrul unei adunări constituante rezultată în urma unor alegeri și în condițiile restabilirii depline a democrației parlamentare, deci după încheierea războiului și a păcii.

Refuzul fruntașilor politici burghezi de a adera sau accepta orice modificări de structură social-economică sau politică nu se datora, însă, atît atașamentului lor față de principiul consultării corpului electoral, cît unor cauze mult mai profunde. În numai 7 ani, România — economia națională, regimul politic de stat burghez — suportaseră, pe fondul unei grave crize de sistem anterioară, trei dictaturi autoritare succesive, trecerea de la neutralitate și nonbelligeranță la un război dus dincolo de frontierele țării împotriva intereselor naționale, cotitura istorică de la 23 August 1944 punînd capăt atît regimurilor dictatoriale, războiului nedrept, dar, în același timp, prin noul raport de forțe creat¹², făcînd imposibilă revenirea la vechiul regim politic interbelic, puternic erodat și compromis în urma celor trei dictaturi și a colaborării cu hitleriștii. În anii 1938—1944, se compromiseseră în fața poporului și a istoriei nu numai componentele și structurile regimului politic de stat (în cadrul cărora se constituiseră și activaseră cele trei dictaturi), dar, în mai mică sau în cea mai largă măsură, și întreg corpul funcționarilor de carieră și demnitarilor de stat de formație burgheză, chiar dacă, individual, unii dintre ei nu agreaseră personal dominația fascistă.

Lansînd chemarea la democratizare prin defascizare, forțele revoluționare — fără a deschide aparent focul împotriva angrenajului politico-administrativ în întregul său, reclamînd doar eliminarea totală în primul rînd a legionarilor, fasciștilor, hitleriștilor din viața social-economică și politică a țării, deci fără a afișa formal o politică de clasă — puteau să reclame și să treacă, în cazul cînd autoritățile centrale refuzau să o facă, la înlocuirea majorității consiliilor comunale, județene și a altor verigi locale ale aparatului de stat ai căror membri funcționaseră în timpul dictaturii antonesciene (a „colaboraționiștilor”).

Păstrînd aceleași structuri politico-administrative, dar prevalîndu-se de refuzul sau tărăgănarea de către miniștrii burghezi a înlocuirii vechiului aparat de stat compromis¹³, forțele revoluționare vor trece la cucerirea și preluarea sub controlul lor a tot mai numeroase organe locale de stat. De altfel, în Moldova, retragerea autorităților administrative civile încă din martie 1944, iar, odată cu frontul, la sfîrșitul lunii august 1944 și a autorităților militare din zonă au înlesnit și au făcut necesară instalarea unor autorități democratice aflate sub controlul și îndrumarea forțelor revoluționare democratice. Situația se va repeta, în septembrie—octom-

brie 1944, în nordul și estul Transilvaniei, unde locul fostelor autorități horthyste, retrase odată cu frontul hitlerist, va fi luat de consiliile populare ce vor acționa sub egida organizațiilor revoluționare locale. În restul țării, forțele revoluționare vor folosi, îndeosebi în răstimpul crizelor guvernamentale¹⁴, lupta pentru cucerirea a numeroase verigi ale aparatului de stat local drept unul din principalele mijloace de constringere a reprezentanților politici ai partidelor burgheze de a lua locul la masa tratativelor și a accepta formula guvernelor de colaborare național democratică propusă de F.N.D. (guverne politice, nu de tehnicieni, cum au încercat, de fiecare dată, să impună frunțașii principalelor partide politice în consens cu cercurile Palatului).

Lupta pentru guverne de colaborare politică, guverne în care, pentru prima oară în istoria țării, aveau să fie desemnați numeroși reprezentanți ai muncitorimii, țărănimii și intelectualității progresiste, s-a împletit deci strâns cu lupta pentru cucerirea treptată de către forțele revoluționare democratice — sub lozinca defascizării și democratizării — a majorității verigilor locale ale aparatului de stat.

În momentul instalării guvernului Rădescu, 52 (inclusiv cele din partea de nord a Transilvaniei) din 58 prefecturi ca și numeroase primării urbane și rurale se aflau deja sub controlul F.N.D. Majorității burgheze din guvernul Rădescu i se opunea — în fapt, urma o altă linie politică — majoritatea democrat-populară din componența organelor locale de stat. Mai mult, deși proporția repartizării departamentelor între F.N.D., P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. — Brătianu a rămas aproximativ aceeași, un deosebit succes al F.N.D. l-a constituit acceptarea de către frunțașii principalelor partide burgheze a trecerii imediate la realizarea unui program minimal de măsuri și reforme democratice (epurarea din întreg aparatul de stat, din viața social-economică și culturală a elementelor profasciste colaboraționiste, constituirea unei comisii de studiu privind efectuarea unei noi reforme agrare, adoptarea unei noi legi de organizare sindicală, a unui nou statut al minorităților naționale etc.), care — ca prevederi cuprinse și în platforma F.N.D. — fuseseră inițial respinse și repudiate de cercurile politice burgheze (în octombrie—noiembrie 1944).

Într-un moment în care se aflau la ordinea zilei multiple probleme de mare gravitate și urgente, social-economice, politice și militare, interne și internaționale, era necesară participarea responsabilă în continuare la guvernare a tuturor partidelor și grupărilor democratice, inclusiv a exponenților politici ai claselor dominante deținătoare a principalelor pîrghii financiar-economice ale țării. În ciuda diferențelor antagonice de clasă, existau premisele activității (eventual pînă la încheierea războiului anti-hitlerist) a unui guvern de colaborare națională, care, asumîndu-și toate responsabilitățile externe legate de îndeplinirea convenției de armistițiu, de participare la războiul antihitlerist, ar fi adoptat un șir de măsuri și legi în întimpinarea procesului de democratizare a vieții politice și a revendicărilor legitime ale maselor populare.

Ogîndind interesele forțelor conservatoare și reacționare, conducerea P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. — Brătianu, de conivență cu cercurile palatului, erau ostile oricăror înnoiri democratice făcute „sub presiunea străzii”, se opuneau îndepărtării din aparatul de stat, de la conducerea

instituțiilor și întreprinderilor de stat și particulare a majorității funcționarilor de carieră, oricărei îngustări sau îngrădiri a inițiativei particulare (capitaliste) și, în ciuda acordului de principii de guvernare comună cu reprezentanți ai F.N.D., au căutat să determine o înghețare *sine die* a pachetului de măsuri și legi convenite la instalarea guvernului Rădescu.

Conștienți că orice pas pe calea adâncirii democratizării țării slujea progresului social-politic, implicit favoriza forțele revoluționar democratice, oglindind și manifestând un conservatorism rigid, inadecvat situației create în urma evenimentelor din august 1944, fruntașii P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. — Brătianu, de comun acord cu generalul N. Rădescu, se decid să facă publică opoziția lor față de adoptarea oricăror legi sau măsuri menite să înlesnească procesul transformărilor democratice dincolo de limitele democrației parlamentare burgheze ce funcționase în perioada interbelică¹⁵.

Fără a nega cadrul favorizant pe care prezența unităților sovietice și funcționarea comisiei aliate (sovietice) de control îl jucau în ceea ce privește blocarea oricăror tentative ale forțelor reacționare de a recurge la reprimarea dură a activității forțelor revoluționare, analiza evenimentelor, declarațiilor și programelor enunțate de principalele partide și organizații politice conduce la concluzia că factorul principal, determinant în precipitarea și adâncirea, pînă la ruptură ireversibilă, a crizei politice în România, al confruntării decisive „premature”¹⁶ la începutul anului 1945 dintre forțele revoluționare și reacționare, l-a constituit lipsa de maleabilitate și de orizont politic, incapacitatea principalelor partide burgheze românești de a se adapta noului raport de forțe, evoluției situației și evenimentelor politice interne și externe, de a oferi — în replică la platforma F.N.D. — un alt program propriu de guvernare constructivă, aceasta în alternativa că nu s-ar fi putut elabora un program comun de guvernare pentru toate partidele și organizațiile democratice, cum preconizase, de altfel, F.N.D.-ul.

Apreciind eronat conținutul și sensul acordurilor convenite între marile puteri aliate la Moscova, Teheran și îndeosebi la Ialta, fruntașii P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. — Brătianu au scontat nefondat că, declanșînd un moment de maximă tensiune în țară, în condițiile în care războiul antihitlerist era încă în plină desfășurare, se vor putea bizui în interior pe sprijinul coroanei, iar în exterior pe cel anglo-american în tentativa frînării procesului revoluționar, a menținerii sau readucerii reprezentanților forțelor revoluționar democratice pe poziții de inferioritate în guvern, în aparatul de stat și în viața politică, în genere, pe de o parte, iar pe de alta, că vor neutraliza „influența sovietică” printr-o antrenare a cercurilor politice aliate occidentale în sprijinirea și salvagardarea regimului și ordinii burgheze din România. Întrucît o criză obișnuită de guvern n-ar fi atras intervenția anglo-americană, s-a recurs la o soluție extremă: trecerea în opoziție a principalelor partide politice burgheze¹⁷, prezentată nu ca un act de voință al forțelor politice interne, ci ca rezultat al intervenției directe (a „importului de revoluție”) sovietice în schimbarea și impunerea formulei de guvern¹⁸.

Instaurarea la 6 martie 1945 a guvernului de largă concentrare democratică (în afara F.N.D., din guvern mai făceau parte reprezentanți ai P.N.Ț. — Anton Alexandrescu și P.N.L. — Gh. Tătărescu) cu un pro-

nunțat caracter muncitoresc-tărănesc, depunerea jurământului în fața șefului statului, ceea ce conferea noului cabinet deplină constituționalitate, afirmarea P.C.R. ca principal partid de guvernământ, concomitent cu trecerea P.N.T. — Maniu și P.N.L. — Brătianu în opoziție, au produs o schimbare calitativă în conținutul puterii de stat.

„Astfel, constituirea guvernului Groza nu a reprezentat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic din țara noastră; instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor. Odată cu formarea guvernului Groza, România a pășit pe calea unor profunde transformări revoluționar-democratice, care au cuprins întreaga viață economică și socială a țării”¹⁹.

După victoria politică decisivă de la 6 martie 1945, care prin consecințele și implicațiile sale va marca desprinderea definitivă a României de sub influența și controlul marilor puteri capitaliste, iar pe plan intern va crea premisele izolării și înlăturării treptate a tuturor partidelor burgheze din viața politică a țării, pe măsură ce participarea României la războiul antihitlerist se apropia de sfârșit, pe primul plan va trece bătălia pentru refacerea și reconstrucția economică, dar nu prin revenirea la vechile tipare antebelice inclusiv apelarea la „ajutorul” capitalului străin²⁰, ci într-o concepție nouă, democrat-populară, care urma să asigure trecerea economiei naționale de la capitalism la socialism.

În viziunea principalelor partide de guvernământ și în special a Partidului Comunist Român²¹, stadiul de țară europeană subdezvoltată, menținerea unor forme de proprietate și raporturi de muncă anacronice (proprietatea moșierească parazitată în majoritatea cazurilor, diferite forme de dijme și rușeturi etc.), prezența capitalului străin reprezentau factori de frână ai progresului general social și politic al țării, se constituiau în veritabili stâlpi de susținere a conservatorismului și reacționarismului claselor și puterilor dominante din România²².

Confiscarea bunurilor inamice (în principiu aparținând unor capitaluri străine), a celor care colaboraseră cu germanii hitleriști (îndeosebi a absenteiștilor, a celor ce părăsiseră țara odată cu trupele hitleristo-horthyste), lichidarea moșierimii ca pătură socială în urma reformei agrare din 1945, extinderea legislației muncitorești democrat-populare în raporturile de muncă din mica industrie, agricultură, silvicultură, comerț, consolidarea în anii 1945—1947 a sectorului de stat în industrie și agricultură, îngrădirea exploatării capitaliste îndeosebi în 1947²³, stabilizarea monetară cu tăișul ei vădit anticapitalist, întreaga politică economică a puterii revoluționar-democratice au dat grele lovituri și au îngustat treptat baza social-economică a forțelor reacționare și au creat premisele trecerii la revoluția socialistă în țara noastră.

„Întreaga perioadă de după 23 August 1944 pînă la sfârșitul anului 1947 — se arată în Programul Partidului — se caracterizează prin mari lupte revoluționare, care au dus la realizarea unor profunde transformări sociale²⁴. . . În acești ani, s-a desfășurat o intensă activitate pentru refacerea economiei naționale, înfăptuirea reformei agrare și a altor reforme structurale cu caracter democratic revoluționar, s-a acționat pentru creșterea rolului clasei muncitoare și participarea ei directă la conducerea activităților întreprinderilor²⁵. Această etapă a marcat înfăptuirea revoluției

popular-democratice, instaurarea puterii muncitorilor și țăranilor, trecerea poporului nostru pe calea făuririi libere a viitorului său”²⁶.

După semnarea tratatului de pace, în urma suitei de legi menite să îngreudească și să reprime tendințele speculative îndeosebi ale marelui capital, în condițiile primei recolte normale după război, se crează condiții pentru o accelerare a transformărilor revoluționare în direcția trecerii la revoluția socialistă. În vara anului 1947, are loc demascarea activității antistatale a forțelor reacționare grupate în jurul conducerii P.N.Ț. — Maniu ; urmează procesul și înlăturarea din viața politică a acestui partid, îndepărtarea din guvern și din organele aparatului de stat a ultimilor reprezentanți ai burgheziei (tătărescieni) la 6 noiembrie 1947 și, ca un ultim corolar, care desăvârșea lupta pentru cucerirea deplină a puterii politice de către clasa muncitoare și aliații săi, abolirea monarhiei și proclamarea republicii populare²⁷.

„Cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țăranimea, cu celelalte categorii de oameni ai muncii — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu cu prilejul semicentenarului Partidului — a marcat trecerea țării noastre într-o nouă etapă de dezvoltare — înfăptuirea revoluției socialiste”²⁸.

În mai puțin de trei ani și jumătate — din august 1944 pînă în ianuarie 1948 —, România, societatea românească a cunoscut o perioadă de fundamentale prefaceri și mutații în structurile de bază sociale și politice, trecerea de la dictatura virfurilor celor mai reacționare ale regimului antonescian cu angajarea nefastă a acestuia la carul intereselor imperialismului fascisto-hitlerist, răsturnat în urma coteririi de la 23 August 1944, la revoluția democrat-populară în cursul căreia a fost cucerită puterea politică de către clasa muncitoare și aliații ei și s-au creat premisele îngrădirii și apoi — în anii construcției socialiste — a lichidării exploatării capitaliste mai întîi în industrie și sistemul bancar și ulterior în toate domeniile activității social-economice.

În acest răstimp, clasa muncitoare, conducătoarea procesului transformator revoluționar-democratic, preia la sfîrșitul anului 1947 frînele întregii activități politice de stat, exercită un control strict asupra activității economice în perspectiva socializării treptate a întregii economii naționale a țării. Țăranimea și în primul rînd țăranimea muncitoare, participantă și beneficiară a procesului transformărilor revoluționar-democratice în direcția socialismului, devine aliatul de nădejde al clasei muncitoare în noua etapă socialistă a transformărilor revoluționar-democratice. Intelectualitatea progresistă își aduce o contribuție deosebită în întreg procesul instructiv-educativ, în revoluția culturală menită să ridice nivelul de cunoștințe ale maselor muncitoare la cerințele noului lor rol de clasă conducătoare în Republica Populară Română. Pe calea cooperăției meșteșugărești, de consum și desfacere, mica burghezie de la orașe și de la sate va fi antrenată și angrenată în procesul transformărilor socialiste în curs.

În ceea ce privește burghezia mare și mijlocie, cercurile moșierești, fostele cadre de funcționari de carieră (de stat și particulari), ele au fost puse în fața alternativei de a se adapta și a servi regimului democrat-popular, progresului social-economic, fie de a suferi — în cazul adoptării unei poziții reacționare, contrarevoluționare — rigorile dictaturii revoluționare muncitorești—țăranești. Lichidarea vechiului regim politic

burghez, făurirea și consolidarea democrației populare, confruntarea dintre forțele revoluționar-democratice și păturile și elementele conservatoare și reacționare au dat naștere unor ample și pe alocuri înverșunate bătălii de clasă, nu lipsite de unele exagerări și excese, dar în genere se poate aprecia că întreg procesul trecerii de la capitalism la socialism s-a desfășurat pe o cale relativ pașnică, că, în raport cu alte țări, soluțiile tactice și mijloacele utilizate — într-o gradație treptată, ascendentă, fără forțări bruște — pentru instaurarea, apărarea și consolidarea regimului democrat-popular, transformările revoluționare care au pregătit trecerea la revoluția socialistă s-au desfășurat în condiții care au permis menținerea și punerea în lucru în cele din urmă în folosul socialismului a majorității bunurilor și cadrelor vechi de specialiști existente.

Țară agrar-industrială subdezvoltată, victimă a unor mutilări teritoriale în anii supremației politico-militare a Germaniei hitleriste, a aliaților și a asociaților vremelnici ai acesteia, după aproape 4 ani de război, în condițiile grelelor obligații asumate prin convenția de armistițiu, situată în mod nedrept la conferința de pace (în ciuda importanței sale contribuții la înfringerea Germaniei hitleriste în ultima parte a războiului) în rindul statelor învinse, România nu avea de ales altă cale pentru conservarea și consolidarea ființei statale și asigurarea unui progres economic și social-politic, rapid și constant, decât calea socialismului. La baza marilor realizări ale României societății contemporane stă lupta victorioasă a forțelor revoluționare democratice, care, în urma și după 23 August 1944, au cucerit puterea și au făurit regimul democrat-popular, au asigurat trecerea României de la capitalism la socialism, redobândindu-se în anii socialismului, printr-o politică de apărare a păcii și progresului social-politic, independența și suveranitatea deplină a statului român.

Conducătorul întregului proces al transformărilor revoluționare din anii 1944—1947 și din întreaga perioadă care a urmat a fost Partidul Comunist Român.

„Acum, cînd evocăm drumul parcurs și analizăm activitatea din trecut, ținînd seamă de tot ceea ce s-a realizat în toată această perioadă — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să spunem cu deplină satisfacție că Partidul Comunist Român a demonstrat că reprezintă singura forță politică din istoria îndelungată a patriei noastre, care s-a identificat cu interesele întregii națiuni și a acționat, cu întreaga răspundere, pentru a asigura ridicarea continuă a României la un nou nivel, tot mai înalt, de dezvoltare economică și socială, de bunăstare și fericire a poporului”²⁹.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 27, Edit. Politică, București, 1984, p. 428.

² Referire la obiectivele naționale antifasciste.

³ „România liberă”, 24 august 1944 (ediția specială).

⁴ Ibidem.

⁵ „Libertatea”, 25 august 1944.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ De altfel, în însăși declarația pe care partidele constituite în B.N.D. o semnează la 20 iunie 1944, s-a prevăzut expres că „formațiunile politice care alcătuiesc Blocul național de mo-

cratic își păstrează întreaga independență ideologică și politică, acordul intervenit neprivind decît punctele fixate mai sus”, deci pregătirea și înfăptuirea cotelurii din august 1944. Era deci un acord de colaborare antifascistă, nu o alianță politică de durată.

⁹ Pe larg, despre aceasta, în articolul nostru *Insurecția națională antifascistă, actor hotărîtor în schimbarea raportului de forțe în viața politică a României*, în „Revista de istorie”, nr. 8/1974; idem, *L'attitude des principaux partis et organisations politiques à l'égard du développement démocratique de la Roumanie après le 23 Août 1944*, în „Revue roumaine d'histoire”, nr. 5/1972.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești, 28 noiembrie 1988*, Edit. Politică, București, 1988, p. 22.

¹¹ Chiar și includerea prevederii naționalizării marilor întreprinderi, a unor bănci, nu îmbracă un caracter socialist, prevăzîndu-se a se realiza sub controlul unui stat, care, în esența sa, rămînea burghez-democratic (vezi și naționalizările efectuate într-o serie de țări occidentale la sfîrșitul sau după încheierea celui de al doilea război mondial). Aceste naționalizări urmăreau să exproprieze virfurile marii industrie și finanțe care se îmbogățiseră în timpul războiului antisovietic: în plus, trecerea sub controlul statului a unor ramuri sau întreprinderi economice ar fi putut eventual evita preluarea onora dintre ele ca bunuri inamice, lărgind și consolidînd sectorul de stat în economia națională. Este semnificativ faptul că propunerea retragerii acestei prevederi ca „sîngiste” a fost făcută în ședințele consiliului F.N.D. în primul rînd de către Ana Pauker și Vasile Luca, ulterior alăturîndu-se acestei propuneri și cadrele de partid din țară în frunte cu Gh. Gheorghiu-Dej (Arh. C.C. al P.C.R., fond 49/(FND), dosar 9 269, (ședința din 24 ianuarie 1945, în care s-a definitivat proiectul programelor de guvernare FND).

¹² Victoria revoluției de eliberare socială și națională, prin înlăturarea de la putere a virfurilor celor mai reacționare și a dominației hitleriste în România, aducînd în prim planul vieții politice a țării, în postura inedită de participanți la guvernare, a reprezentanților maselor muncitoare, a creat brusc un nou raport de forțe, o situație nouă, net favorabilă forțelor revoluționare democratice antifasciste. „Această cucerire revoluționară de importanță decisivă — apreciază generalul Ilie Ceaușescu în prefața volumului III din seria *23 August 1944, Documente. 1944—1945* — a permis angajarea unui amplu proces de modelare revoluționară a societății românești în conformitate cu interesele majore ale clasei muncitoare, ale maselor largi populare, singurele în măsură să impună și să asigure dezvoltarea liberă și independentă a României” (p. XV).

¹³ Este semnificativ, în acest sens, că, sub pretextul prevenirii haosului și insecurității, ministrul de Interne în primul guvern Sănătescu, generalul A. Aldea, a dat imediat după 23 August 1944 un ordin circular ca toate autoritățile (ce serviseră pînă atunci dictatura antonesciană și pe hitleristi) să rămînă la post și să continue a-și exercita funcțiile deținute. N. Penescu, ministrul de Interne în al doilea guvern Sănătescu, la rîndul lui, va căuta să mențină în funcție vechile autorități, ba chiar să îndepărteze și să înlocuiască autoritățile locale alese de populație după eliberare cu vechiul aparat de stat în Moldova și Transilvania. Rădescu, șef al guvernului și al departamentului Internelor, se va strădui și chiar va încerca să recurgă la represiuni dure pentru a îndepărta de la conducerea majorității prefecturilor, orașelor reședință și nereședință a reprezentanților forțelor revoluționare democratice.

¹⁴ *Din cronică a unor zile istorice*, Edit. Academiei, București, 1971, p. 160—173, 178—181.

¹⁵ Vezi, în acest sens, memorandumul P.N.Ț. prezentat în ședința consiliului de miniștri din 27 decembrie 1944, la care au aderat și miniștrii brătienști din guvern, declarațiile generalului Rădescu de la sfîrșitul lunii decembrie 1944, mesagiile de Anul nou ale șefului statului și mai ales cele ale lui Iuliu Maniu etc.

În replică, comunicatul F.N.D. din 1 ianuarie 1945, în numele intereselor superioare ale țării, se declara pentru menținerea unității de colaborare democratică și antifascistă în guvern și în afara guvernului „pe drumul trasat la 23 August”.

¹⁶ În Bulgaria, Ungaria, Iugoslavia, Polonia, deși eliberarea acestor țări s-a datorat în foarte largă măsură în special mișcărilor de rezistență și în genere forțelor de stînga sau rolului eliberator decisiv al armatelor sovietice, totuși, în aceste țări vor funcționa, pînă la conferința de pace și chiar după aceea, guverne de colaborare cu o prezență masivă a reprezentanților unor partide și organizații burgheze. Cu atît mai mult, principalele partide politice burgheze din România și-ar fi putut păstra poziții importante în guvern și aparatul de stat cu cit ele jucaseră alături de coroană un rol marcant în cotelura istorică de la 23 August 1944, deci ar fi existat o bază de colaborare democratică și antifascistă reală cu forțele revoluționare democratice pentru întreaga perioadă de refacere postbelică, pînă la conferința de pace inclusiv, dacă ele ar fi dovedit maleabilitate și realism politic. Un rol subiectiv nefast l-a avut în

acest sens mentalitatea (o a doua natură a sa) de veșnic opozant, care-l caracteriza pe Iuliu Maniu, mentorul forțelor burgheze de centru și de dreapta din țara noastră, încrederea sa oarbă în sprijinul pe care-l va primi, mai devreme sau mai târziu, în lupta împotriva comunismului, din partea cercurilor imperialiste occidentale. El a jucat cartea destinului politic al principalelor partide politice burgheze pe o singură miză: speranța cîștigării păcii generale de către anglo-americieni în detrimentul U.R.S.S. și în favoarea forțelor conservatoare și reacționare din țările aflate vremelnic, parțial sau total, sub controlul sovietic. Stînd în opoziție față de guvernul Groza, într-o perioadă în care țara se confrunta cu grave probleme de ordin social-economic, politic-diplomatic, Maniu era încredințat că în cele din urmă partidele „istorice” vor reveni la putere și vor lichida fără prea mari probleme toate cuceririle obținute de forțele revoluționar-democratice, de masele largi populare după 23 August 1944. Acest punct de vedere nerealist a fost împărtășit de cercurile reacționare anticomuniste din țara noastră în întreaga perioadă de trecere de la capitalism la socialism și chiar după aceea.

¹⁷ Mandatul limitat dat doctorului Petru Groza de a constitui un nou cabinet într-o componență asemănătoare celui anterior, concomitent cu refuzul fruntașilor celor două partide burgheze de a-și trimite reprezentanții în noul guvern decît cu condiția deținerii în continuare a majorității portofoliilor de către cele două partide, urmărea în fond eșuarea misiunii de formator al guvernului oferită de șeful statului dr. P. Groza. Dar incitația cea mai provocatoare, fără precedent în istoria modernă și contemporană a României, de imixtiune în afacerile interne ale țării a constituit-o însăși refugierea generalului Rădescu, spre a cere ajutor și azil politic, într-un local al legației Marii Britanii, ceea ce echivala cu o auto-emisie a guvernului ce-l condusesese pînă în acea clipă (28 februarie 1945).

¹⁸ Vezi explicațiile, în acest sens, date de I. Maniu în fața conducerii P.N.Ț. și la o reuniune cu reprezentanții tineretului P.N.Ț.

¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, Edit. Politică, București, 1970, p. 623—624.

²⁰ Dacă la începuturile industrializării țării, capitalul străin, în lipsa unor capitaluri autohtone, contribuise, în schimbul marilor beneficii încasate, la progresul economic al țării, în perioada interbelică capitalul străin (parțial provenit din reciclarea pe piața românească a unei părți din dividendele obținute în țară) se transformase într-un factor spoliator. S-a estimat că, în perioada 1921—1938, transferul de dividende în devalua de peste 4,6 ori mai mare decît totalul capitalului străin plasat în societățile anonime în anul 1938 și de cca. 6 ori superior veniturilor bugetului de stat pe exercițiul bugetar 1938/39. La acestea trebuiau adăugate plățile cuponului datoriei externe (406 miliarde lei pe perioada 1922—1941), ca și scurgerile „invizibile” de capital, apreciate ca excesiv de mari în perioadele de tensiune financiară (criza din 1929—1933) sau politică (guvernarea Goga—Cuza, vara și toamna anului 1940 etc.). Datele au fost extrase din lucrarea lui Constanța Bogdan și Adrian Platon privind *Capitalul străin în societățile anonime din România în perioada interbelică*, Edit. Academiei, București 1981.

²¹ Revelatorii, în acest sens, sînt lucrările și rezoluțiile conferinței naționale a PCR din octombrie 1945, principiile și conținutul programului electoral al Blocului partidelor democratice, politica de îngrădire a capitalismului adoptată de guvern, înainte dar mai ales după victoria în alegerile din noiembrie 1946.

²² Lucrețiu Pătrășcanu, în lucrarea *Sub trei dictaturi*, demonstrează că baza de lansare a curentelor și mișcărilor de extremă dreapta, a instaurării și conținutului celor trei dictaturi trebuie căutată în discrepanțele, insuficiențele și fenomenele de criză și inadaptabilitate la un progres continuu în cadrul democrației burgheze a societății și economiei naționale românești interbelice. Apreciind că dictatura militară antonesciană era soluția extremă și ultimă a care recurseseră clasele dominante pentru salvagardarea regimului politic burghez din România, Pătrășcanu, în încheierea lucrării sale, convins că Germania hitleristă și sateliții săi vor fi înfrinți, prevede că odată antrenată în războiul antisovietic, orice cale de revenire la vechiul regim parlamentar interbelic era exclusă, România urmînd a pași, în urma doborîrii fascismului, „pe calea marilor și fundamentalelor prefaceri” (p. 287, ediția 1970).

²³ Vezi pe larg, Constantin Olteanu, 1947, *un an de transformări revoluționare în România*, Edit. Politică, București, 1972, p. 11—134.

²⁴ Prezența masivă, hotărîtoare, a reprezentanților muncitorimii și țărănimii, a intelectualității progresiste la conducerea organismelor și instituțiilor publice, declanșarea unei ample revoluții cultural-ideologice, în care au fost antrenate și beneficiare mase largi de oameni ai nuncii, contribuiau la crearea unei stări de spirit noi, democrat-populare, în confruntarea cu forțele reacțiunii, sovunist-patriotarde, de orientare contrarevoluționară, care vor fi zdrobite și eliminate definitiv de pe scena social-politică a țării în anii următori.

²⁵ Ieșea oficiilor industriale a jucat, în acest sens, un rol major.

²⁶ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. Politică, București, 1975, p. 54–55.

²⁷ C. Olteanu, *op. cit.*, p. 156–174 ; T. Udrea, *Îndepărtarea partidelor burgheze din viața politică a României*, în „Revista de istorie”, nr. 12 1977, p. 2 159–2 161.

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Edit. Politică, București, 1971, p. 872.

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a Plenarei Comitetului central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești, 28 noiembrie 1988*, Edit. Politică, București, 1988, p. 27.

LES TRANSFORMATIONS RÉVOLUTIONNAIRES PROFONDES EN ROUMANIE AUX ANNÉES 1944–1948

Résumé

L'acte historique du 23 Août 1944 a ouvert la voie à des transformations révolutionnaires irréversibles qui ont mené dans une première étape à la conquête du pouvoir politique par les partis et les organisations des ouvriers et des paysans, à la création d'un nouveau régime, démocrate-populaire, en Roumanie.

La chute de la dictature d'Antonescu et la constitution d'un gouvernement d'union nationale antifasciste le soir du 23 Août 1944, suivies par deux gouvernements de coalition national-démocratique où les représentants des ouvriers, des paysans et des intellectuels révolutionnaire détenaient environ le tiers des ministères, ont mené à l'instauration (le 6 mars 1945, à la suite du changement du rapport de forces en faveur des forces révolutionnaires démocratiques) d'un gouvernement de large concentration démocratique où, pour la première fois dans l'histoire du pays, la plupart des portefeuilles et le rôle prédominant revenaient aux représentants du Front National Démocratique, ce qui signifiait un changement de régime politique, l'instauration du pouvoir révolutionnaire démocratique.

Les partis bourgeois principaux, n'ayant pas accepté une position minoritaire dans le gouvernement, se constituèrent en opposition.

La victoire politique décisive des forces révolutionnaires et démocratiques du 6 mars 1945 marquera, par ses conséquences, la séparation définitive de la Roumanie de l'influence et du contrôle des grandes puissances capitalistes et, à l'intérieur, donnera la possibilité d'isoler et d'éloigner, petit à petit, tous les partis bourgeois de la vie politique du pays. Ce processus prendra une ampleur décisive après la victoire du Bloc des partis démocratiques aux élections parlementaires du 19 novembre 1946.

À la fin de l'année 1947, les derniers représentants de la bourgeoisie dans le gouvernement sont éloignés du pouvoir et le 30 décembre 1947, lorsqu'on abolit la monarchie et qu'on proclama la république populaire, la classe ouvrière et ses alliés se sont emparés du pouvoir politique.

Le dirigeant de l'entier processus des transformations révolutionnaires démocratiques, par lequel on passait à l'édification de la société socialiste en Roumanie, a été le Parti Communiste Roumain.

ASPECTE DIN LUPTA PENTRU DEMOCRATIZARE PE CALE REVOLUȚIONARĂ A APARATULUI DE STAT LOCAL (PRIMĂRII, PREFECTURI) ÎN PERIOADA 23 AUGUST 1944—6 MĂRTIE 1945

VASILE BUDRIGĂ

Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944, a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă „a pus capăt pentru totdeauna dominației imperialiste străine, a deschis calea înfăptuirii unor mari transformări revoluționare și trecerii la făurirea socialismului în România”¹. Evenimentele revoluționare din August 1944 au însemnat, totodată, și primul pas hotărîtor pe calea înlăturării de la putere a vechiului aparat de stat reacționar, fascist.

După cum se știe, în perioada 23 August 1944—6 Martie 1945 la conducerea țării s-au aflat trei guverne în care elementele burgheze dețineau poziții preponderente². Avînd sprijinul activ al partidelor claselor exploatatoare și al monarhiei, reprezentanții burgheziei în aceste guverne au făcut totul pentru a împiedica lupta revoluționară a maselor populare conduse de P.C.R. În legătură cu acest aspect, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu arată că: „În toată această perioadă reacțiunea s-a opus cu înverșunare oricăror reforme îndreptate spre satisfacerea revendicărilor maselor, spre democratizarea țării. Aparatul de stat se afla în cea mai mare parte în mâinile elementelor antonesciene; se reactivizau cele mai reacționare organizații, inclusiv agentura Germaniei hitleriste din România — legionarii”³.

În aceste împrejurări, unul din obiectivele esențiale care a stat în fața forțelor democratice între 23 August 1944 și 6 martie 1945 a fost democratizarea țării în toate domeniile de activitate, în vederea instaurării la putere a unui guvern cu adevărat democratic.

Un loc deosebit de însemnat ocupă în acest proces democratizarea aparatului de stat central și local, fapt ce avea o mare importanță pentru democratizarea tuturor celorlalte domenii ale vieții publice.

Înlocuirea pe cale revoluționară, peste capul elementelor reacționare majoritare din guvernele aflate la cîrma țării de la 23 august 1944 și pînă la 6 martie 1945, a primarilor și prefectilor reacționari cu reprezentanți ai forțelor democratice a constituit unul din aspectele esențiale ale luptei pentru democratizarea aparatului de stat dusă de masele populare, în frunte cu clasa muncitoare și sub conducerea permanentă a P.C.R. Democratizarea aparatului de stat local a reprezentat una din premisele principale pentru instaurarea, la 6 Martie 1945, a primului guvern revoluțio-

„Revista de istorie”, tom 42, nr. 7, p. 653—671, 1989

nar-democratic, cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc, din istoria României.

Referindu-se la evenimentele revoluționare din România dintre 23 august 1944 și 6 martie 1945, conducătorul partidului și statului nostru socialist — Nicolae Ceaușescu a subliniat că : „Tabloul activității tumultuoase desfășurate în aceste luni de partid, de celelalte forțe democratice n-ar fi complet dacă nu aș aminti de lupta pentru izgonirea din aparatul de stat a elementelor reacționare și fasciste. În planurile de menținere a vechilor stări de lucruri, reacțiunea conta și pe faptul că prefecturile și primăriile se aflau în mîinile sale. Nu o dată, în cursul acelor luni, perfecții și primării au fost folosiți de reacțiune împotriva forțelor democratice, îndeosebi pentru a împiedica înfăptuirea reformei agrare. De aceea partidul a pus la ordinea zilei izgonirea primarilor și prefectilor reacționari și instalarea în fruntea acestor instituții de stat a reprezentanților forțelor democratice. Cei mai mulți își reamintesc de asaltul asupra prefecturilor și primăriilor — unul din capitolele cele mai impresionante ale marilor bătălii politice duse în acea perioadă. Este știut că încercarea reacțiunii de a folosi armata împotriva maselor populare a eșuat, militarii trecînd de partea poporului. Pînă la începutul lunii martie, în 52 de județe, din totalul de 58, fuseseră instalați prefecti și primari din rîndul forțelor democratice. Peste capul guvernului Rădescu, masele populare, sub conducerea partidului comunist, au pus astfel stăpînire pe primării și prefecturi”⁴.

Necesitatea democratizării țării a fost subliniată în documentele elaborate de Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe democratice, în perioada imediat următoare victoriei insurecției.

Astfel, în *Apelul Comitetului Central al Partidului Comunist Român adresat muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, patrioților*, publicat în primul număr legal al ziarului „Scinteia” din 21 septembrie 1944, în legătură cu necesitatea democratizării aparatului de stat se preciza că „Pentru asigurarea la timp a aprovizionării, a transportului și echipării luptătorilor de pe front, pentru asigurarea succesului luptei noastre, se impune : curățirea aparatului de stat și administrativ, a instituțiilor și întreprinderilor industriale și comerciale de slugile hitleriste, de legionari și sprijinatorii lor, de uneltele elicii Antonescu”⁵.

În același sens, în *Proiectul de Platformă a Frontului Național Democrat din România*, elaborat de C.O. al P.C.R. și propus tuturor forțelor democratice la 24 septembrie 1944, dar care a fost publicat în presa centrală la 26 septembrie 1944, s-a subliniat că se impune ca un obiectiv de mare importanță faptul ca „armata și întregul aparat de stat și administrativ al municipalităților și comunelor să fie curățate de elementele fasciste și profasciste și democratizate”⁶.

Toate forțele politice și organizațiile ce făceau parte din Frontul Național Democrat s-au pronunțat cu hotărîre și au acționat cu fermitate pentru democratizarea reală a țării.

În zilele de 10 și 11 decembrie 1944 a avut loc în București o ședință a conducerii Partidului Social-Democrat, care a adoptat o rezoluție în care se arăta, între altele, că : „Scopul imediat pentru care luptă Partidul Social-Democrat este realizarea unei democrații reale în România, scop care nu poate fi atins decît dacă Frontul Unic Muncitoresc rămîne puternic și în realitate de nedistrus... Sfatul Partidului Social-Democrat cere

guvernului actual o activitate pozitivă în favoarea maselor populare. Cere de la actualul guvern să facă neîntirziat epurarea elementelor hitleriste și profasciste din aparatul de stat și întreprinderile particulare”⁷.

Țărănimea muncitoare, organizată în Frontul Plugarilor, în strînsă alianță și sub conducerea clasei muncitoare, în frunte cu P.C.R., a participat activ la acțiunea de democratizare, pe cale revoluționară, a aparatului de stat. În documentul intitulat : *Chemare către țărănime a Frontului Plugarilor*⁸, publicat la începutul lunii ianuarie 1945, se spunea, între altele, că „Frontul Plugarilor luptă ca în capul fiecărei comune și cătun să fie aleși de țărani primari și consilii populare care să nu fie slugile moșierilor, ci să ajute pe locuitorii de la sate în străduințele lor de a li se face dreptate. În fruntea comunelor trebuie să fie aleși gospodarii cei mai vrednici, cei mai cinștiți, cei mai cu tragere de inimă pentru nevoile satului și ale țăranilor”.

Comitetele țărănești, care au jucat rolul unor organe ale puterii democratice la sate, au contribuit într-o mare măsură la mobilizarea țărănimii în acțiunea de democratizare pe cale revoluționară a aparatului de stat local.

Tineretul din România, sub conducerea și îndrumarea directă și permanentă a P.C.R., a participat activ la acțiunile de înlăturare a elementelor reacționare din fruntea primăriilor, prefecturilor, instituțiilor și întreprinderilor. În articolul intitulat : *Frontul unic al tineretului*, tovarășul Nicolae Ceaușescu, aflat în fruntea organizației revoluționare de tineret, arăta că încheierea frontului unic între Uniunea Tineretului Comunist și Uniunea Tineretului Socialist constituie un pas hotărîtor pentru realizarea unității de acțiune a tineretului muncitor, care trebuie să constituie forța motrice de mobilizare a întregului tineret din România la luptă alături de celelalte forțe democratice. În continuare se sublinia că Frontul Unic al Tineretului consideră curățirea aparatului de stat și a tuturor instituțiilor de elementele antidemocratice drept o cale sigură pentru făurirea unei României cu adevărat democratice⁹.

Reprezentanții Frontului Național Democrat, care au făcut parte din guvernele de pînă la 6 martie 1945, au folosit poziția lor pentru a sprijini democratizarea țării. În acest sens, în ședința Consiliului de Miniștri din 20 noiembrie 1944, în care s-a dezbătut problema aparatului de stat, reprezentanții F.N.D.-ului au susținut ferm recunoașterea din partea guvernului a noilor autorități alese de masele populare, au cerut să fie numiți prefecți și primari democrați. Elementele reacționare din guvern s-au situat pe poziția nerecunoașterii primarilor și prefecților aleși prin voința populară și a numirii de guvern a primarilor și prefecților¹⁰. În această ședință, luînd cuvîntul în legătură cu raportul prezentat de ministrul de interne reacționar — național-țărănistul Nicolae Penescu — privind situația internă, care căuta să susțină, în contradicție flagrantă cu realitatea, că alegerile făcute de masele populare de primari și prefecți s-ar datora unor instigatori, Lucrețiu Pătrășcanu — ministrul justiției de atunci, cunoscut militant comunist — a demascat netemeinicia acestei afirmații spunînd că : „Domnul Penescu a afirmat că într-o serie întregă de localități s-au făcut alegeri de primari și prefecți. Cum vă explicați dumneavoastră acest fenomen care tinde să se generalizeze? Este el într-adevăr opera unor instigatori care se găsesc la Constanța, la Brăila,

la Tîrgoviște ? Nu. Noi trebuie să recunoaștem că trăim un proces de democratizare adîncă a României, căruia i se pun piedici. V-aș întreba : aveți 40 de prefecti militari moșteniți de la Aldea și încă vreo cîțiva moșteniți de la Antonescu ! Atunci vă mirați că trăim acest proces ? Noi ne dăm seama și căutăm să-i dăm o bază. Dar acest proces se produce, dacă nu se vor face schimbări radicale”¹¹. În urma dezbaterilor care au avut loc în această ședință a Consiliului de Miniștri, s-a hotărît ca să fie numiți de guvern alți prefecti în locul celor care au funcționat pînă la formarea celui de-al doilea guvern prezidat de generalul Constantin Sănătescu, ținîndu-se seama de propunerile organizațiilor locale ai căror reprezentanți făceau parte din guvern. S-a stabilit ca o comisie interministerială să meargă în Moldova pentru a lua la fața locului măsurile necesare normalizării situației administrative, economice și sanitare¹².

Această hotărîre nu recunoștea prefectii și primarii democrați instalați pe cale revoluționară de masele populare pînă la acea dată. Dr. Petru Groza — vicepreședinte al guvernului, reprezentant al F.N.D.-ului — s-a pronunțat împotriva acestei hotărîri adoptate de elementele burgheze majoritare în guvern și, adresîndu-se primului ministru, în ședința din 20 noiembrie 1944 a Consiliului de Miniștri, între altele, a exprimat părerea conform căreia „Înainte ca aceste comisii pentru Moldova și Ardeal să pășească la treabă, să stabilim principiul : ținem cont de voința populară, manifestată înainte de a se constitui acest guvern ; ținem cont de voința populară acolo unde s-a manifestat după instituirea acestui guvern, însă condiționat, căutînd democratic o formă prin care să se salveze și autoritatea de stat, dar să se respecte și voința populară”¹³.

În *Programul de Guvernare a Frontului Național Democrat*, elaborat de conducerea Partidului Comunist Român, în colaborare strînsă cu celelalte forțe democratice care alcătuiau F.N.D.-ul, dat publicității la 29 ianuarie 1945 și care se adresa tuturor grupărilor politice și profesionale, la punctul 10 se preciza că guvernul Frontului Național Democrat „va curăți aparatul de stat de elementele fasciste și profasciste”¹⁴.

Miniștrii Frontului Național Democrat iau în continuare poziții ferme împotriva încercărilor elementelor reacționare din guvern de a se opune procesului de democratizare a țării. Astfel, în ședința Consiliului de Miniștri din 21 februarie 1945, reprezentanții F.N.D.-ului au cerut demisia primului ministru reacționar, generalul Nicolae Rădescu, care, în discursul ținut în sala „Aro” din Capitală în ziua de 11 februarie 1945, a luat atitudine împotriva forțelor democratice, amenințînd cu dezlănțuirea războiului civil¹⁵. În ședința guvernului din 21 februarie 1945, ministrul muncii din partea F.N.D.-ului, Lothar Rădăceanu, membru al conducerii Partidului Social-Democrat, referindu-se la acțiunea de înlocuire, pe cale revoluționară, a primarilor și prefectilor reacționari cu reprezentanți ai forțelor democratice, a spus următoarele : „Să fim obiectivi. Oricît am spune că poate contribui la anumite fenomene intervenția omului prin propagandă, dacă nu există problema însăși, degeaba ar veni cineva la Craiova, de pildă, și să ceară populației să ocupe prefectura. Nu s-ar duce nimeni ; nu s-ar găsi nimeni în tot orașul Turnu Măgurele să se adune și să scoată apoi pe prefectul Florea Crețeanu. Vedeti, aceasta este problema care trebuie soluționată și a cărei rezolvare n-o puteți opri prin

anumite mijloace. Iată pentru ce motive cred că este imposibil ca guvernul, în această formă, să continue”¹⁶.

Elementele reacționare din guvernul prezidat de generalul Nicolae Rădescu, ca și în perioada celor două guverne anterioare prezidate de generalul Constantin Sănătescu, au continuat să se opună din toate puterile procesului de democratizare reală și profundă a României. În acest sens, este semnificativă poziția adoptată de primul ministru Nicolae Rădescu în ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945, când și-a exprimat totala dezaprobare față de acțiunea de înlocuire revoluționară de masele populare a primarilor și prefectilor reacționari cu primari și prefecti cu orientare democratică, considerînd acest proces istoric obiectiv ca fiind „anarhie” și amenințînd că „în situația pe care o am mă voi opune din toate puterile (înfăptuirii pe cale revoluționară a reformei agrare și a democratizării aparatului de stat — n.a.) și dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl voi face, domnilor, oricare va fi rezultatul”¹⁷.

În ziarele „Scînteia” și „România liberă” au fost publicate numeroase articole în care s-a demonstrat necesitatea obiectivă a democratizării țării și au fost demascate elementele reacționare burgheze din aparatul de stat central și local, din întreprinderi și instituții, articole în care, totodată, masele largi populare erau chemate la luptă pentru înlăturarea acestor elemente și înlocuirea lor cu reprezentanți ai forțelor politice democratice care alcătuiau Frontul Național Democrat. În aceste organe centrale de presă, aflate sub directa conducere a P.C.R., au fost publicate numeroase relatări și știri privind acțiunile concrete de înlocuire a primarilor și prefectilor reacționari cu elemente democratice.

Primele acțiuni de instalare, pe cale revoluționară — adică împotriva voinței elementelor reacționare burgheze majoritare în cele trei guverne care s-au aflat la conducerea României în perioada 23 august 1944 — 6 martie 1945 —, în fruntea primăriilor și prefecturilor a unor reprezentanți ai Frontului Național Democrat a avut loc încă la sfîrșitul lunii septembrie și în cursul lunii octombrie 1944. Aceste acțiuni au cunoscut o amploare crescîndă în cursul lunii noiembrie 1944, cînd Partidul Comunist Român a chemat toate forțele democratice să treacă imediat la alungarea elementelor reacționare din aparatul de stat central și local, din fruntea întreprinderilor și instituțiilor, din cadrele armatei.

La începutul anului 1945, îndeosebi după publicarea *Programului de guvernare a Frontului Național Democrat*¹⁸, lupta pentru instaurarea unui guvern al Frontului Național Democrat, pentru democratizarea aparatului de stat a luat un mare avînt, care nu a mai fost cunoscut pînă acum în țara noastră.

În condițiile în care masele largi populare, în frunte cu clasa muncitoare și sub conducerea P.C.R., au trecut în toată țara la înlocuirea pe cale revoluționară a primarilor și prefectilor reacționari cu elemente ale forțelor cu adevărat democratice, reprezentanții reacțiunii majoritari în guvernul prezidat de Nicolae Rădescu și din alte verigi ale aparatului de stat local și central, avînd și sprijinul monarhiei, au opus o rezistență tot mai înverșunată — mergînd, în unele cazuri, pînă la represiunea cu forța armatei și poliției a luptei forțelor democratice — acțiunii de democratizare adîncă și amplă a aparatului de stat și înfăptuirii altor transformări revoluționare.

În aceste împrejurări istorice, la 6 Martie 1945, prin lupta hotărîtă a tuturor forțelor democratice, conduse de Partidul Comunist Român, s-a instaurat la conducerea României primul guvern cu adevărat democratic, cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc, istoria consemnînd că înlăptuirea acestui eveniment de o mare însemnătate în viața întregului popor român „nu a fost un act politic întimplător sau efectul unei simple conjuncturi, ci rezultatul unor crîncene bătălii de clasă, revoluționare, duse cu arma în mînă, în care au ieșit victorioase clasa muncitoare, forțele revoluționare, democratice, care, în strînsă unitate, au reușit să lichideze împotrivirea reacțiunii și să cucerească pe cale revoluționară puterea politică de stat ¹⁹.

Conducerea de către Partidul Comunist Român, realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, a alianței acesteia cu țărănimea muncitoare, cu intelectualitatea înaintată și cu alte forțe democratice au constituit condițiile hotărîtoare ale asigurării victoriei luptei desfășurate de masele largi populare pentru democratizarea României în toate sferile de activitate, ale înlăptuirii celorlalte transformări revoluționare adînci ce au avut loc în țara noastră în noua epocă istorică deschisă în viața poporului român de victoria insurecției din August 1944.

În continuarea studiului de față vom prezenta o serie de acțiuni concrete de instalare, prin voința populară, în fruntea unor primării și prefecturi a unor reprezentanți ai forțelor cu adevărat democratice, grupate în Frontul Național Democrat — alianță politică democratică largă, realizată din inițiativa și sub conducerea P.C.R.

Astfel, în cadrul unei adunări populare ce a avut loc în ziua de 24 septembrie 1944, sătenii din comuna Piatra, județul Teleorman, au ales un nou primar și un nou consiliu comunal ²⁰ care s-a angajat să înlăptuiască următoarele obiective hotărîte în cadrul acestei adunări cetățenești: sprijinirea participării României la războiul antihitlerist, lupta împotriva rămășițelor fasciste din viața publică a țării, ajutorarea luptătorilor antifasciști eliberați din închisori și lagăre, a văduvelor și orfanilor de război. La această adunare populară a participat și o delegație a organizației Apărarea Patriotică din București.

În județul Dorohoi, în ziua de 4 octombrie 1944 a fost înlocuit vechiul prefect reacționar cu un reprezentant al forțelor democratice, ales de mase în cadrul unei mari demonstrații — acesta fiind primul prefect democrat impus pe cale revoluționară de forțele democratice conduse de P.C.R. în perioada de după victoria insurecției din August 1944. Noul prefect era de profesie învățător, fiu de țaran din comuna Cuza Vodă, județul Dorohoi. După alegerea sa ca prefect, acesta a trecut imediat, de comun acord cu comitetele țărănești, la preluarea a 176 de moșii părăsite de proprietarii lor și care au fost date, pentru a fi lucrate, țărănilor prin intermediul comitetelor țărănești. Ministrul de interne reacționar, generalul Alexandru Aldea, a refuzat să-l recunoască pe noul prefect democrat al județului Dorohoi ²¹.

În ziua de 8 octombrie 1944, în cadrul unei mari întruniri populare, organizată de secția locală a Apărării Patriotice, au fost aleși în funcția de primar și de ajutor de primar în orașul Adjud, județul Vrancea, elemente democratice. După această alegere populară, a fost desemnată o

delegație care a mers la prefectura județului Vrancea, cu reședința în orașul Focșani, înminând prefectului o moțiune în care îi cerea să recunoască noile autorități democratice alese de mase la Adjud. Prefectul a fost nevoit să recunoască noile autorități ²².

Cetățenii din plasa Dunărea, cu reședința la Corabia, județul Romanați, în cadrul unei adunări desfășurate în ziua de 15 octombrie 1944, la care au participat și au luat cuvântul reprezentanți ai P.C.R., P.S.D., Uniunii Patriotice și sindicatului muncitorilor din portul Corabia, au cerut instaurarea imediată a unui guvern al Frontului Național Democrat și înlăturarea conducerii reacționare a plășii Dunărea, alegînd, totodată, un nou primar și un nou comitet de plasă alcătuit din 22 de reprezentanți ai forțelor democratice ²³.

Tot în cursul lunii octombrie 1944, populația județului Covurlui, cu reședința la Galați, a trecut la înlăturarea prefectului și primarului, care erau elemente puse în slujba reacțiunii. În acest scop, în ziua de 28 octombrie 1944 mii de cetățeni din Galați, într-o ordine desăvîrșită, au demonstrat în fața primăriei și a prefecturii, destituind pe reprezentanții locali recunoscuți de guvern. Cu acest prilej, a fost încheiat un proces verbal în care se afirma că cetățenii orașului Galați, reprezentînd toate categoriile sociale, în frunte cu miile de muncitori de la toate întreprinderile din oraș, „constatînd că pînă astăzi, timp de două luni de zile, primarul Ulea, pus de guvernul demisionat, fost inspector de siguranță, nu a făcut nimic pentru combaterea speculei, pentru aprovizionarea populației nevoiașe, dovedindu-se incapabil și rău intenționat, *îl considerăm demis din funcția de primar al orașului*” ²⁴. A fost ales primar un reprezentant al Frontului Național Democrat, precizîndu-se în procesul verbal încheiat cu acest prilej că „aceasta este voința populației din Galați liber manifestată și pe care nimeni să nu îndrăznească a o nesocoti” ²⁵. În aceeași zi, de 28 octombrie 1944, a fost demis de mase și prefectul reacționar al județului Covurlui, fiind ales un prefect cu vederi democratice, iar ca subprefect a fost desemnat un reprezentant al organizației Frontului Plugarilor ²⁶.

La începutul lunii noiembrie 1944 populația a ales un nou primar al municipiului Constanța și un nou prefect al județului Constanța. În acest scop, la data de 1 noiembrie 1944 mii de cetățeni ai orașului Constanța — muncitori, meseriași, funcționari, intelectuali — s-au adunat la sediile diferitelor organizații din care făceau parte, de unde, încolonați și în cea mai perfectă ordine și disciplină, au pornit spre primărie pentru a alege și instala pe noii conducători ai orașului. În piața Ovidiu, din fața primăriei, a avut loc o mare adunare populară la care au participat cîteva mii de cetățeni, președinte de onoare al acestei adunări fiind ales muncitorul ceferist Constantin Mușat, care a propus ca viitor primar al municipiului Constanța să fie ales avocatul Alexandru Șteflea, președintele Grupului avocaților democrați și al Uniunii Patrioților din localitate, cunoscut luptător antifascist, iar ca ajutori de primar a propus pe Ion Popescu, funcționar ceferist, și pe Vasile Covacu, muncitor în port, ambii fiind membrii ai conducerii organizației locale a Partidului Social-Democrat. Cei trei propuși să fie desemnați în fruntea municipiului Constanța erau membrii ai Consiliului Frontului Național Democrat din județul Constanța. Adunarea populară a aprobat în unanimitate aceste propuneri,

după care miile de participanți s-au îndreptat încolonați spre sediul prefecturii județului pentru a prezenta spre aprobare pe noul primar și pe noii ajutoari de primar desemnați prin voința populară²⁷. Noile autorități democratice alese de mase au găsit localul primăriei ocupat de trupe, care nu le-au permis să intre înăuntru. În această situație, cei aleși au pus în dezbateră Consiliul local al F.N.D.-ului măsurile ce trebuiau adoptate pentru a se respecta voința maselor populare. Consiliul local al F.N.D.-ului a lansat un apel către muncitori și armată, cerându-le să acționeze pentru a impune recunoașterea noilor autorități democratice. Populația a răspuns masiv la acest apel, adunându-se, mai întâi, în fața sediului sindicatului muncitoresc din strada Mihai Viteazul, de unde, în ordine, mulțimea a pornit din nou spre primărie pe care a luat-o cu asalt, ocupînd-o cu forța în după amiaza zilei de 2 noiembrie 1944 și instalînd cu forța noile autorități democratice. Cordonul militar a fost rupt în timpul asaltului primăriei, iar o gardă patriotică înarmată a preluat serviciul de asigurare a ordinii publice. După ocuparea primăriei de masele populare, a avut loc în fața acesteia o mare adunare, la care au luat cuvîntul: un reprezentant al Partidului Comunist Român, care a subliniat importanța politică a acestui succes obținut de forțele democratice unite în cadrul F.N.D.-ului din orașul Constanța; comandantul militar al Forțelor Maritime din Dobrogea, care a asigurat pe noii aleși în fruntea primăriei de sprijinul deplin al armatei și a propus să se comunice imediat, telefonic, Ministerului de Interne hotărîrea populației din Constanța de a-și instala noile autorități democratice. A luat apoi cuvîntul și noul primar ales de mase, Alexandru Șteflea, care, pentru îndeplinirea atribuțiilor sale, a cerut sprijinul efectiv al întregii populații din oraș. Cei prezenți la această adunare populară au cerut, printr-o telegramă, recunoașterea de către Ministerul de Interne a noilor autorități democratice alese la Constanța²⁸. Cu prilejul instalării noului primar democrat al municipiului Constanța a fost întocmit și un proces verbal, în ziua de 2 noiembrie 1944, în care, între altele, se arăta că în ziua de 1 noiembrie 1944 se hotărîse să fie aleși în fruntea primăriei, prin voința populară, un primar și doi ajutoari de primar din rîndurile forțelor ce alcătuiau F.N.D.-ul și că această acțiune s-a bucurat de sprijinul trupelor din localitate în frunte cu comandantul acestora. Acest proces verbal a fost semnat de cite doi reprezentanți ai P.C.R. (Nicolae Cioroiu și Victor Dușa), ai Uniunii Patrioților și Sindicatelor Unite și de trei reprezentanți ai Partidului Social-Democrat²⁹.

În seara zilei de 4 noiembrie 1944, muncitorii din Constanța, în frunte cu formațiunile de luptă patriotice, au ocupat prin luptă prefectura, instalînd ca prefect pe comunistul Victor Dușa. În timpul luării cu asalt a clădirii prefecturii a fost ucis de forțele represive muncitorul Iosub Kahane. Pregătirea și realizarea acestor acțiuni de la Constanța au revenit Regionalei P.C.R. Dobrogea, care a colaborat strîns cu conducerea locale ale Partidului Social-Democrat, Frontului Plugarilor, Sindicatelor Unite și Uniunii Patrioților. Un rol important în reușita acestor acțiuni au avut formațiunile de luptă patriotice³⁰.

Ministrul de interne reacționar — național-țărănistul Nicolae Penescu — n-a confirmat noul prefect ales de mase în fruntea județului Constanța. De aceea, în ziua de 18 noiembrie 1944 s-a desfășurat în fața

sediului prefecturii o mare manifestație a locuitorilor din Constanța și a țăranilor din împrejurimi, în cadrul căreia s-a cerut energic Ministerului de Interne să recunoască prefectul democrat al județului Constanța, afirmându-se hotărârea muncitorimii și țăranimii din județ de a apăra cuceirile din 2 și 4 noiembrie 1944³¹.

Noul prefect, Victor Dușa, odată instalat în funcție, a elaborat, chiar în ziua de 4 noiembrie 1944, *Ordonanța Nr. 1* în care, după ce se aducea la cunoștință publică instalarea noilor autorități democratice, în 11 puncte erau precizate, în continuare, sarcinile ce trebuiau rezolvate de urgență, dintre care amintim: alegerea liberă, prin voința populației, în toate localitățile rurale din județ, de noi primari și consilii comunale formate „din cetățenii cei mai cinștiți, luptători pentru cauza democrației”; subordonarea jandarmilor față de comitetele sătești alese de mase, încetînd orice acte de teroare împotriva țăranilor; înființarea la sate, acolo unde nu sînt, de formațiuni de luptă patriotice care să asigure ordinea și liniștea locuitorilor; pedepsirea aspră a sabotajilor și speculanților; obligativitatea moșierilor de a-și lucra pămînturile ș.a. Această ordonanță trebuia citită în fața adunării tuturor locuitorilor din fiecare sat și apoi afișată în locurile publice³².

În articolul intitulat *Țăranii din județul Severin își aleg singuri primarii* se arată că, în ziua de 2 noiembrie 1944, țăranii din comuna Ferdinand, județul Severin, în prezența prim-pretorului plășii Caransebeș, s-au adunat și au ales un nou primar și ajutor de primar. Acest fapt nu a convenit prim-pretorului care, deși a asistat la alegerea democratică de mase a noilor autorități, a declarat că nu va colabora cu acestea. Atunci locuitorii acestei comune au cerut Ministerului de Interne să înlocuiească pe acest prim-pretor care „sabotează aleșii poporului”. În articol, țăranii sînt îndemnați „să facă zid în jurul primarului lor și să nu se lase intimidați de prim-pretor”³³.

La data de 4 noiembrie [1944] a fost ales de mase un nou primar cu vederi democratice al orașului Petroșani³⁴.

Organizațiile locale ale P.C.R., P.S.D., Sindicatelor Unite, Frontului Plugarilor și Uniunii Patrioților au organizat, în ziua de 7 noiembrie 1944, în orașul Tulcea o mare manifestație la care au participat cîteva mii de cetățeni, care s-au îndreptat spre primărie, unde mulțimea adunată a cerut instalarea ca primar a președintelui organizației locale a Uniunii Patrioților, iar ca ajutor de primar a unui reprezentant al P.S.D. Această hotărîre unanimă a fost consemnată într-un proces verbal, care a fost înmînat, de membrii Consiliului local al F.N.D.-ului, prefectului județului Tulcea, cerîndu-i acestuia „a se lua act de voința exprimată de majoritatea cetățenilor orașului și a se proceda la imediată instalare a celor aleși”. Față de refuzul prefectului de a recunoaște noul primar și noul ajutor de primar, mulțimea a instalat cu forța noile autorități democratice, prefectul fiind nevoit să părăsească sediul primăriei³⁵.

În prezența unui număr impunător de muncitori și țărani muncitori, s-a desfășurat, în ziua de 6 noiembrie 1944, alegerea unui nou primar și ajutorului de primar din orașul Lupeni. Primar a fost ales un reprezentant al Partidului Comunist Român, iar ca ajutor de primar a fost desemnat vicepreședintele sindicatului minerilor din Lupeni³⁶.

Cetățenii comunei suburbane Grivița, întruniți în mare număr în localul școlii primare din Bucureștii Noi, în ziua de 22 noiembrie 1944, au hotărât înlăturarea din funcții a primarului și ajutorului de primar și alegerea în fruntea primăriei de aici a unor elemente democratice. În numele F.N.D.-ului a fost ales ca primar un muncitor ceferist. Locuitorii comunei au cerut Ministerului de Interne să confirme pe noul primar și noul ajutor de primar ³⁷. Noile autorități au fost alese în prezența primarului Sectorului IV Verde, ca delegat din partea primarului general al Capitalei țării ³⁸. Instalarea noilor aleși în fruntea comunei suburbane Grivița a avut loc în ziua de 27 noiembrie 1944. Cu acest prilej, unul dintre vorbitori a cerut înlăturarea din guvern a ministrului de interne reacționar — Nicolae Penescu ³⁹.

Peste 12 000 de cetățeni, întruniți într-o mare adunare populară în fața primăriei orașului Brăila, au impus în ziua de 14 noiembrie 1944 alegerea unui primar democrat în persoana muncitorului Ciucă Petre, președintele sindicatului metalurgist din localitate. În aceeași zi a fost ales prin voința populară și un nou prefect cu vederi democratice al județului Brăila, acesta fiind membru al Uniunii Patrioților, iar ca subprefect a fost desemnat de mase secretarul sindicatului metalurgist din localitate ⁴⁰.

În dimineața zilei de 30 noiembrie 1944, peste 10 000 de locuitori ai orașului Brăila s-au adunat în fața primăriei, unde au manifestat și cerut menținerea noilor autorități democratice alese de mase în ziua de 14 noiembrie 1944. Un reprezentant al organizației județene a P.C.R. a cerut cu acest prilej muncitorilor să sprijine noile autorități, să treacă imediat la înlăturarea din conducerea întreprinderilor a elementelor fasciste și sabotoare. De la primărie, mulțimea s-a îndreptat spre prefectură, unde a luat cuvântul noul prefect, care a promis că se va ocupa de rezolvarea nevoilor țăranilor și muncitorilor. La rîndul său, ajutorul de prefect, nou ales, a vorbit despre necesitatea unității clasei muncitoare și a întăririi alianței muncitorești-țăărănești. În încheierea adunării, mulțimea s-a retras în liniște și ordine, intonînd *Internaționala* ⁴¹.

În județul Brăila au fost schimbați, de noul prefect democrat, pînă la data de 26 februarie 1945, un număr de 15 primari din fruntea unor localități din județ și înlocuiți cu reprezentanți ai Frontului Național Democrat ⁴².

În dimineața zilei de 23 noiembrie 1944, circa 5 000 de muncitori din toate întreprinderile din Brașov, la chemarea Comitetului de acțiune sindical, s-au adunat în fața sediului Comisiei locale de organizare a Mișcării Sindicale Unite din Piața Libertății, cerînd, prin reprezentanții lor autorizați, înlocuirea primarului orașului, a ajutorului de primar și a subprefectului, desemnînd ca subprefect un inginer, membru al Partidului Comunist Român; primar a fost ales un maistru strungar de la întreprinderea „Astra”, membru al P.C.R., iar ca ajutoari de primar au fost aleși doi medici, din care unul era membru al P.S.D., iar celălalt membru al Partidului Național Țărănesc ⁴³. Adunarea a hotărît să rămînă în continuare în funcție prefectul existent, avînd în vedere orientarea sa democratică ⁴⁴.

La chemarea Consiliului F.N.D.-ului din județul Dimbovița, în ziua de 19 noiembrie 1944, peste 10 000 de cetățeni din orașul Tîrgoviște

și din localitățile învecinate — majoritatea fiind muncitori și țărani — s-au întrunit într-o mare adunare populară, care a fost prezidată de secretarul Consiliului F.N.D.-ului din județ. Au luat cuvîntul: învățătorul Gheorghe Popescu-Ghergani, din partea P.C.R., un delegat al sindicatelor, un delegat al Frontului Plugarilor, un reprezentant al C.C. al Uniunii Patrioților și unul din partea muncitorilor petroliști. Cei adunați au cerut înlăturarea prefectului reacționar și au ales un nou prefect în persoana învățătorului comunist Gheorghe Popescu-Ghergani, care, luînd cuvîntul, a declarat că „încrederea ce mi s-a acordat este încrederea acordată Partidului Comunist Român și Frontului Național Democrat” și că depune în fața adunării următorul jurămint: „Jur că toată viața mea va fi dăruită muncitorilor și țăranilor, poporului român”⁴⁵.

Dintr-un raport al Legiunii de jandarmi Prahova către Inspectoratul General al Jandarmeriei, din 29 noiembrie 1944, aflăm că în după amiaza zilei de 28 noiembrie 1944 a avut loc în orașul Ploiești o manifestație a muncitorilor din întreprinderile industriale din localitate și din zonele din jur. Manifestanții, în număr de circa 2 000 persoane, au cerut demisia prefectului județului Prahova și a primarului din Ploiești. „În urma manifestației, prefectul și primarul și-au dat demisia. În locul lor, manifestații au pus prefect și primar oameni de încredere (adică reprezentanți ai forțelor democratice — n.a.). Manifestația a decurs în liniște”⁴⁶.

În orașul Petroșani au fost instalați un nou primar și un nou ajutor de primar în ziua de 3 decembrie 1944, dar care fuseseră aleși prin voința populară la data de 4 noiembrie 1944⁴⁷.

Comitetele sindicale din Sebeș-Alba au ținut, în ziua de 1 februarie 1945, o ședință în care s-a cerut înlăturarea primarului reacționar și reorganizarea populației, hotărîndu-se ca în locul elementelor înlăturate să fie instalați reprezentanți ai F.N.D.-ului⁴⁸.

Peste 2 000 de cetățeni au participat, în ziua de 11 februarie 1945, la o mare adunare populară organizată în orașul Turnu-Măgurele, reședința județului Teleorman, de Consiliul județean al F.N.D.-ului. La adunare au fost prezenți și delegați din București, respectiv prof. dr. Dumitru Bagdasar, Ion Moga Fileru și Gheorghe Mandache — primul fiind reprezentant al conducerii Uniunii Patrioților, iar ceilalți doi făcînd parte din conducerea Frontului Plugarilor. Adunarea a cerut prefectului în funcțiune să demisioneze; acesta a fost nevoit să accepte această cerere, după care adunarea a ales în fruntea județului Teleorman ca prefect pe profesorul Florea Crețeanu, membru al P.S.D. Mulțimea adunată a cerut, de asemenea, instaurarea la cîrma țării a unui guvern al Frontului Național Democrat⁴⁹.

Un rol însemnat în reușita acțiunii de la Turnu Măgurele din 11 februarie 1945 a avut organizația Frontul Plugarilor din județul Teleorman⁵⁰.

În orașul Botoșani, în ziua de 13 februarie 1945, a avut loc o impresionantă manifestație populară la care au luat parte 4 000 de persoane — dintre care 2 000 erau țărani din localitățile rurale din împrejurimile orașului —, în cadrul căreia s-a hotărît înlocuirea vechiului prefect cu vederi antidemocratice, care își părăsise postul, cu un nou prefect, reprezentant al F.N.D.-ului. În seara aceleiași zile s-a desfășurat și acțiunea de

instalare în funcție a prefectului democrat de către delegații tuturor partidelor și grupărilor ce alcătuiau Frontul Național Democrat ⁵¹.

Și la Craiova masele populare, sub conducerea P.C.R., în luna februarie 1945 au înlăturat prefectul reacționar și au instalat un prefect democrat în persoana inginerului comunist Nicolae Celac. Astfel, în ziua de 10 februarie 1945, Comitetul județean Dolj al P.C.R. a hotărât să organizeze o demonstrație de masă cu scopul de a schimba vechiul prefect antonescian cu un reprezentant al F.N.D.-ului. După ce s-a desfășurat, la data de 17 februarie 1945, o adunare populară la care au participat peste 10 000 de cetățeni din Craiova, în fața Teatrului Național, mulțimea s-a îndreptat spre prefectură, unde s-a constituit o delegație numeroasă care să meargă la prefectul aflat în funcțiune pentru a-i aduce la cunoștință hotărârea maselor de a-l înlocui cu un nou prefect democrat. Vechiul prefect, aflînd de această acțiune, s-a prefăcut că este bolnav, luîndu-și concediu și plecînd din oraș. Dar subprefectul și inspectorul general administrativ, care locuiau în clădirea prefecturii, s-au prefăcut că sînt de acord cu hotărârea adoptată de participanții la adunarea populară, primind în sediul prefecturii pe noul prefect democrat ales prin voința populară, împreună cu o delegație alcătuită din 10—15 persoane care reprezentau organizațiile locale componente ale F.N.D.-ului. Apoi manifestanții s-au împrăștiat în ordine. Dar imediat, la chemarea subprefectului reacționar, prefectura a fost ocupată de armată, care a cerut noului prefect ales de mase să părăsească clădirea prefecturii. Acesta a refuzat să dea curs acestei somații. Prefectul democrat, împreună cu membrii delegației ce-l însoțeau au fost arestați în cursul nopții și puși sub pază militară și eliberați în ziua de 18 februarie 1945.

În noua situație creată, au avut loc noi adunări în întreprinderi și un mare miting în orașul Craiova, fiind luate toate măsurile în vederea ocupării cu forța a prefecturii. Între timp, elementele reacționare din guvern au luat noi măsuri pentru a împiedica instalarea la Craiova a prefectului democrat ales de mase și în acest scop prefectura a fost ocupată de armată, care avea ordin s-o apere cu orice preț ⁵².

Noul prefect democrat al județului Dolj a adresat, în ziua de 17 februarie 1945, un manifest către locuitorii orașului Craiova și ai județului Dolj în care preciza sarcinile ce se cereau urgent rezolvate, cum erau: înfăptuirea reformei agrare democratice, creșterea producției în vederea sprijinirii cu maximum de efort a participării României la războiul anti-hitlerist, a aprovizionării populației cu cele necesare traiului și pentru combaterea speculei ș.a. ⁵³.

În ziua de 24 februarie 1945 s-a desfășurat, în Piața Teatrului Național din Craiova, un mare miting la care au luat parte peste 15 000 de persoane, dintre care un mare număr erau muncitori și reprezentanți ai țăranilor din comunele județului Dolj, precum și ai țăranilor din județele Mehedinți, Gorj și Vilcea, la care s-a adăugat o delegație a muncitorilor de la Atelierele C.F.R. „Grivița” din București. La acest miting au luat cuvîntul: secretarul Comitetului județean Dolj al P.C.R., secretarul Regionalei P.C.R. Oltenia — Mihail Roșianu, secretarul organizației județene Dolj a P.S.D., ș.a., care au cerut ferm guvernului să recunoască noul prefect democrat ales prin voința populară. După încheierea acestei mari adunări populare, mulțimea a înconjurat clădirea prefecturii pe care au luat-o cu

asalt în vederea instalării în funcție a noului prefect. Merită de subliniat faptul că soldații care apărau prefectura au refuzat să tragă în manifestații și au protestat în fața ofițerului comandant împotriva unei asemenea misiuni antidemocratice. În această situație, ofițerul care comanda trupele ce se aflau masate în curtea prefecturii a cerut un răgaz pentru a discuta cu comandantul său. Dar acesta i-a ordonat să nu permită ocuparea prefecturii de manifestații. Comandantul trupelor de la prefectură a refuzat categoric să execute acest ordin, acesta ajungând la o înțelegere cu reprezentanții maselor ce asaltau prefectura, în baza căreia armata s-a retras. Imediat după retragerea armatei, la prefectură s-au instalat gărzii muncitorești înarmate, formate din peste 300 de muncitori, care au asigurat ordinea în prefectură și în împrejurimi. Dar, în după amiaza zilei de 25 februarie 1945 au început să se maseze din nou trupe în jurul prefecturii, cu scopul de a evacua din clădirea prefecturii noile autorități democratice alese prin voința maselor populare. Comitetul de conducere a gărzilor muncitorești a luat măsuri de apărare, dublând gărzile și trimițând patrule în afara prefecturii pentru a se informa asupra mișcărilor trupelor. În legătură cu noua situație intervenită și cu măsurile adoptate de noile autorități, a fost încunoștiințat și comandantul trupelor sovietice aflate în Craiova, care a asigurat pe muncitorii care apărau prefectura de sprijinul acestor trupe. Până la urmă trupele masate în jurul prefecturii au fost retrase ⁵⁴.

Astfel, la Craiova victoria maselor populare conduse de P.C.R. a fost asigurată datorită unității și hotărârii lor de luptă.

Un mare miting, la care au participat 5 000 de persoane, în majoritate țărani, a avut loc în ziua de 18 februarie 1945 în orașul Fălticeni, reședința județului Baia, prilej cu care s-a cerut instaurarea la conducerea țării a unui guvern al F.N.D.-ului și s-a hotărât înlocuirea prefectului reacționar, care a dat ordin armatei să tragă în manifestații, dar soldații s-au solidarizat cu mulțimea adunată și împreună au instalat un nou prefect, în persoana unui învățător, reprezentant al F.N.D.-ului ⁵⁵.

În județul Ilfov a fost instalat, prin voința populară, în ziua de 22 februarie 1945, un prefect democrat în locul celui cu vederi antidemocratice. Noul prefect era de profesie avocat și era membru al Partidului Național Țărănesc, prezidat de Anton Alexandrescu, grupare politică aderentă la Frontul Național Democrat ⁵⁶.

Cei 12 000 de cetățeni din orașul Bacău, participanți la o mare manifestație, în ziua de 24 februarie 1945, au cerut demisia guvernului prezidat de Nicolae Rădescu și instaurarea unui guvern cu adevărat democratic. Manifestanții au hotărât înlocuirea primarului și ajutorului de primar aflat în funcțiune și instalarea în funcția de primar a unui învățător, reprezentant al F.N.D.-ului ⁵⁷.

În după amiaza zilei de 1 martie 1945, populația orașului Sibiu a ales un nou prefect democrat, înlocuind din funcție prefectul reacționar. În această zi a avut loc în fața sediului Uniunii Patrioților din Sibiu o mare adunare, la care au luat parte câteva mii de cetățeni care au cerut arestarea și condamnarea generalului Nicolae Rădescu, înlocuirea vechiului prefect și alegerea unui prefect care să respecte voința poporului. După încheierea adunării, participanții s-au îndreptat spre prefectură, pe care

au ocupat-o și unde au instalat un prefect democrat în persoana dr. T. Cleja, președintele organizației Frontului Plugarilor din județul Sibiu. Trupele aflate în clădirea prefecturii s-au solidarizat cu demonstrații. S-au scandat lozinci cum au fost : „Trăiască armata română democratică ! Trăiască înfrățirea armatei cu poporul ! Trăiască lupta comună pentru o Românie democratică și liberă !”. Deși, la început, comandantul garnizoanei Sibiu a ezitat să confirme hotărârea populară, de alegere a noului prefect democrat, pînă la urmă, în fața hotărîrii de neclintit a maselor de a instala noul prefect acesta a recunoscut autoritățile alese de mase în fruntea prefecturii ⁵⁸.

În prezența a peste 7 000 de cetățeni, în dimineața zilei de 3 martie 1945, a fost instalat la Tirgu Jiu, reședința județului Gorj, un prefect cu vederi democratice, acțiune la care au participat și reprezentanți ai armatei și poliției, care și-au manifestat simpatia față de noul prefect ales de popor ⁵⁹.

Peste 5 000 de cetățeni ai orașului Turnu Severin, împreună cu delegații țăranilor din comunele apropiate, au ales, în ziua de 3 martie 1945, un prefect democrat ⁶⁰.

În aceeași zi, în orașul Caracal — reședința județului Romanați — a fost instalat prin lupta maselor populare un nou prefect democrat, care era secretarul Consiliului județean al F.N.D.-ului ⁶¹.

În cadrul unei manifestări populare, care a avut loc în ziua de 3 martie 1945, a fost ales prin voința cetățenilor, în orașul Giurgiu, ue prefect democrat al județului Vlașca, în persoana președintelui organizații în județene a P.N.Ț. — Anton Alexandrescu, grupare politică aderentă la F.N.D. ⁶².

În ziua de 6 martie 1945, o mare adunare populară convocată de Consiliul F.N.D.-ului din județul Făgăraș, la care au luat parte cîteva mii de cetățeni din orașul Făgăraș și reprezentanți ai țăranilor organizați în Frontul Plugarilor din diverse localități rurale, a hotărît înlăturarea prefectului reacționar și înlocuirea acestuia cu inginerul agronom Gheorghe Ganea, președintele Frontului Plugarilor din județul Făgăraș ⁶³.

Astfel, împotriva voinței elementelor reacționare burgheze majoritare în guvernele ce s-au aflat în fruntea României în perioada 23 august 1944—6 martie 1945, masele populare, în frunte cu clasa muncitoare și sub conducerea permanentă a P.C.R., luind cu asalt primăriile și prefecturile, au pus stăpînire pe acestea, instalînd în fruntea lor reprezentanți ai forțelor democratice grupate în Frontul Național Democrat.

„Pînă la începutul lunii martie 1945, în 52 de județe din totalul de 58 — arată secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, în *Cuvîntarea la a XXV-a aniversare a guvernului democratic de la 6 Martie 1945* — fuseseră instalați prefecti și primari din rîndul forțelor democratice” ⁶⁴.

Înlocuirea pe cale revoluționară a primarilor și prefectilor reacționari cu reprezentanți ai forțelor democratice în perioada 23 august 1944—6 martie 1945 a contribuit în mare măsură la schimbarea raportului de forțe din România, net în favoarea democrației, la crearea condițiilor care au dus la instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern revoluționar-democratic, cu un pronunțat caracter muncitoresc-țăranesc și totodată

de largă concentrare democratică, avînd în frunte pe dr. Petru Groza — preşedintele Frontului Plugarilor, şi care a însemnat nu o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuşi regimului politic din România. „Instaurarea guvernului democratic muncitoresc-ţărănesc din 6 martie 1945 — apreciază secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceauşescu — a constituit un moment de importanţă istorică în trecerea României pe calea dezvoltării democratice, a lichidării depline a dominaţiei imperialiste. S-a trecut la realizarea unor importante reforme economico-sociale, în industrie, agricultură şi în alte sectoare de activitate”⁶⁵.

În perioada imediat următoare înlăturării actului istoric de la 6 martie 1945 a fost încheiat procesul de înlăturare a elementelor reacţionare din fruntea primăriilor şi prefecturilor şi înlocuirea lor cu reprezentanţi ai forţelor democratice. De exemplu, în ziua de 8 martie 1945 a fost instalat noul prefect al judeţului Muscel, în persoana profesorului Ilie Patraulea, în prezenţa unui mare număr de muncitori, intelectuali, a reprezentanţilor F.N.D.-ului din judeţ. Luînd cuvîntul, noul prefect s-a angajat că va trece imediat la înlăturarea reformei agrare, va lichida specula şi va combate foametea⁶⁶.

În aceeaşi zi, de 8 martie 1945, în oraşul Fălticeni a fost organizată o mare adunare populară cu ocazia sărbătoririi zilei internaţionale a femeii, adunare care a ales, totodată, prima femeie primar din România — Maria Lucia Milieş, profesoară de liceu, care activase intens în cadrul organizaţiei democratice Apărarea Patriotică. Ea a fost instalată în postul de primar al oraşului Fălticeni, cu o solemnitate deosebită, în după amiaza zilei de 8 martie 1945⁶⁷.

Instaurarea guvernului revoluţionar-democratic, muncitoresc-ţărănesc de la 6 martie 1945 a constituit un moment de mare însemnătate în desfăşurarea procesului de democratizare a României, a creat condiţii favorabile noi adîncirii democratizării aparatului de stat local şi central, acţiune care este acum sprijinită direct şi de puterea de stat centrală, democratizării celorlalte domenii de activitate, realizării marilor obiective ce stăteau în continuare în faţa poporului român, a constituit o etapă decisivă în procesul cuceririi puterii politice depline în stat, fapt ce se va finaliza la 30 decembrie 1947, cînd a fost abolită monarhia şi proclamată Republica în România, ca stat al oamenilor muncii de la oraşe şi sate, ca stat cu caracter socialist.

Modul cum s-a desfăşurat lupta pentru democratizarea aparatului de stat local şi central din România, în perioada 23 august 1944—6 martie 1945, a contribuit la îmbogăţirea experienţei luptei revoluţionare a clasei muncitoare, a tuturor forţelor democratice din ţara noastră pentru lichidarea vechiului aparat de stat burghez exploatare şi făurirea unui nou aparat de stat, pus în slujba intereselor celor ce muncesc.

Democratizarea pe cale revoluţionară a aparatului de stat în perioada analizată în acest studiu are şi o semnificaţie internaţională în sensul că acest fapt a demonstrat în faţa opiniei publice mondiale hotărîrea de neclintit a poporului român de a instaura în România rînduiei noi, cu adevărat democratice şi de a nu mai permite revenirea niciodată la vechile rînduiei capitaliste, perimate din punct de vedere istoric.

Conducerea de către Partidul Comunist Român a întregii acțiuni de instalare, pe cale revoluționară, în fruntea primăriilor și prefecturilor a unor reprezentanți ai forțelor cu adevărat democratice, a întregii opere de democratizare a țării în noua eră deschisă în viața poporului român de actul istoric de la 23 August 1944 a contribuit la creșterea prestigiului și rolului politic conducător al P.C.R. în rîndurile tuturor forțelor sociale progresiste, democratice și patriotice din România.

Referindu-se la importanța istorică a marilor bătălii de clasă care s-au desfășurat în România în anii imediat următori victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu subliniază că : „Sînt încă vii în memorie marile bătălii revoluționare desfășurate în anii care au urmat eliberării, trecerea la organizarea comitetelor muncitorești, punerea activității întreprinderilor sub controlul clasei muncitoare, luarea cu asalt a primăriilor și prefecturilor și instalarea noilor prefecti și primari, formarea comitetelor țărănești și împărțirea pămînturilor moșierești țărănilor fără pămînt sau cu pămînt puțin. În aceste mari lupte de clasă s-a cimentat alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, s-a întărit unitatea cu intelectualitatea și alte categorii sociale, s-a consolidat frăția oamenilor muncii români, maghiari, germani, sîrbi și de alte naționalități. Această unitate de luptă a fost forța hotărîtoare care a asigurat victoria luptei revoluționare și făurirea cu succes a societății socialiste în România.

În toate aceste bătălii de clasă și mari mișcări revoluționare de masă, Partidul Comunist Român a făcut dovada vie a faptului că el devenise în acea perioadă principala forță politică a României”⁶⁸.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești. 28 noiembrie 1988 : Cuvîntare la încheierea ședinței comune. 30 noiembrie 1988*. Edit. Politică, București, 1988, p. 19.

² Problematika democratizării României în perioada 23 august 1944 — 6 martie 1945 a fost abordată pe larg în istoriografia din țara noastră, fiind publicate pînă în prezent un mare număr de studii și lucrări valoroase, dintre care cităm, selectiv, următoarele : Ion Alexandrescu, Mihai Fătu, Ștefan Lache, Paraschiva Nichita, Gheorghe Tuțui, Zaharia Gheorghe, *6 Martie 1945. Masele populare — forța hotărîtoare în instaurarea puterii revoluționare-democratice a muncitorilor și țărănilor*, Edit. Politică, București, 1982 ; T. Caraciuc, *Unele aspecte ale luptei P.C.R. pentru făurirea unui nou aparat de stat în țara noastră (23 august 1944 — 30 decembrie 1947)*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R.”, nr. 6/1957, p. 53—73 ; Eugen Merghișescu, *Contribuții ale tineretului la opera de democratizare a țării. 23 August 1944 — 6 martie 1945*, în „Muzeul Național București”, 1982, 6, p. 463—468 ; T. Necșa, *Aspecte din lupta pentru instaurarea unor autorități democratice*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 4/1959, p. 281—302 ; Paraschiva Nichita, *Contribuția tineretului comunist în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu la lupta pentru instaurarea puterii revoluționare-democratice*, în *Contribuția esențială a tovarășului Nicolae Ceaușescu la reorganizarea U.T.C., la unirea mișcării tineretului în lupta împotriva fascismului, la asigurarea unei dezvoltări noi, socialiste a patriei*, Edit. Politică, București, 1980, p. 64—68 ; M. Rusenescu, *Lupta maselor pentru instaurarea puterii populare*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 2/1965, p. 257—276 ; Traian Udrea, *Rolul comitetelor țărănești în făurirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime sub conducerea P.C.R.*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 4/1959, p. 237—280 ; Idem, *Din activitatea P.C.R. la sale în preajma instaurării regimului democrat-popular (ian. — martie 1945)*,

în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 2/1965, p. 277—291 ; Idem, *Instaurarea guvernului revoluționar-democratic în România*, în „Revistă de istorie”, nr. 2/1980, p. 255—270 ; Dumitru Turcuș, *Pagini din lupta pentru instaurarea puterii populare în România*, Edit. Științifică, București, 1974 ; Dr. Gheorghe Zaharia, (coordonator) ; Ion Alexandrescu ; dr. Mihai Fătu ; Paraschiva Nichita ; dr. Constantin Olteanu ; Gheorghe Țuțui ; Vladimir Zaharescu, *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, Edit. Politică, București, 1971.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. IV, Edit. Politică, București, 1970, p. 625.

⁴ *Ibidem*, p. 633—634.

⁵ „Scnteia”, I (1944), nr. 1 din 21 septembrie.

⁶ *Ibidem*, nr. 6 din 26 septembrie.

⁷ *Ibidem*, nr. 84 din 14 decembrie.

⁸ *Ibidem*, II (1945), nr. 104 din 10 ianuarie.

⁹ *Ibidem*, I (1944), nr. 2 din 22 septembrie.

¹⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8 482, f. 76—93.

¹¹ *Ibidem*, f. 57.

¹² *Ibidem*, f. 93.

¹³ *Ibidem*, f. 76.

¹⁴ „Scnteia”, II (1945), din 29 ianuarie.

¹⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8 496, f. 27—29.

¹⁶ *Ibidem*, f. 28—29.

¹⁷ *Ibidem*, dosar 8 495, f. 5—7.

¹⁸ „Scnteia”, II (1945), din 29 ianuarie.

¹⁹ *Ibidem*, XI.IV (1975), nr. 10 121 din 7 martie. p. 2.

²⁰ „România liberă”, II (1944), nr. 58 din 12 octombrie.

²¹ „Scnteia”, I (1944), nr. 41 din 31 oct. ; „România liberă”, II (1944), nr. 81 din

4 noiembrie.

²² „Scnteia”, I (1944), nr. 44 din 3 noiembrie.

²³ *Ibidem*, nr. 32 din 22 octombrie.

²⁴ *Ibidem*, nr. 40 din 30 octombrie ; „România liberă”, II (1944), nr. 76 din 30 octombrie

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ „România liberă”, II (1944), nr. 82 din 5 noiembrie ; vezi și „Scnteia”, I (1944),

nr. 45 din 4 noiembrie.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9 275, f. 16 ; vezi și Victor Dușa, *10 ani de la luarea pe cale revoluționară a primăriei și prefecturii din Constanța*, „Dobrogea nouă” din 5 noiembrie 1954.

³¹ *Ibidem*.

³² Arh. I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R., fond F.N.D., cota P. XXVIII.

³³ „Scnteia”, I (1944), nr. 64 din 25 noiembrie.

³⁴ *Ibidem*, nr. 62 din 23 noiembrie.

³⁵ *Ibidem*, nr. 58 din 17 noiembrie.

³⁶ *Ibidem*, nr. 62 din 23 noiembrie.

³⁷ „România liberă”, II (1944), nr. 91 din 14 noiembrie.

³⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 8 833, f. 469—478.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ „Scnteia”, I (1944), nr. 58 din 17 noiembrie ; vezi și nr. 59 din 18 noiembrie.

⁴¹ *Ibidem*, din 1 dec.

⁴² Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9 271, f. 379—381.

⁴³ *Ibidem*, dosar 8 833, f. 601 ; vezi și : „România liberă”, II (1944), nr. 101 din 25 noiembrie.

⁴⁴ „România liberă”, II (1944), nr. 101 din 25 noiembrie.

⁴⁵ „Scnteia”, I (1944), nr. 64 din 24 noiembrie.

⁴⁶ Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 8 833, f. 638.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 9 270, f. 119.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar 9 271, f. 156—157.

⁴⁹ „Frontul Plugarilor”, I (1945), nr. 14 din 16 februarie.

⁵⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9 271, f. 178 și 196.

⁵¹ *Ibidem*, dosar 9 280, f. 10 ; vezi și „Scnteia”, II (1945), nr. 141 din 16 februarie.

⁵² Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 8 836, f. 1—5.

⁵³ Ibidem, f. 5.

⁵⁴ Ibidem, f. 3 4; vezi și „Scinteia”, II (1945), nr. 151 din 26 februarie.

⁵⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9 275, f. 32—33 vezi „Scinteia”, II (1945), nr. 145 din 20 februarie.

⁵⁶ „Scinteia”, II (1945), nr. 176 din 23 martie.

⁵⁷ Ibidem, nr. 151 din 26 februarie.

⁵⁸ „Drum nou”, II (1945), nr. 147 din 9 martie.

⁵⁹ „Frontul Plugarilor”, I (1945), nr. 28 din 5 martie.

⁶⁰ „Scinteia”, II (1945), nr. 159 din 8 martie.

⁶¹ „Frontul Plugarilor”, I (1945), nr. 29 din 5 martie.

⁶² Ibidem.

⁶³ „Drum nou”, II (1945), nr. 147 din 9 martie.

⁶⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Edit. Politică, București, 1970, p. 634.

⁶⁵ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești. 28 noiembrie 1988, Cuvîntare la încheierea ședinței comune 30 noiembrie 1988*, p. 22—23.

⁶⁶ „Frontul Plugarilor”, I (1945), nr. 37 din 15 martie.

⁶⁷ „Scinteia”, II (1945), nr. 167 din 16 martie.

⁶⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Edit. Politică, București, 1974, p. 629—630.

ASPECTS DE LA LUTTE POUR LA DÉMOCRATISATION PAR LA VOIE DE LA RÉVOLUTION DE L'ADMINISTRATION PUBLIQUE LOCALE (MAIRIES, PRÉFECTURES) ENTRE 23 AOÛT 1944—6 MARS 1945

Résumé

L'auteur analyse dans cette étude, se fondant sur les informations recueillies d'archives et de la presse centrale roumaine de l'époque, un aspect essentiel de la vie politique en Roumanie tout de suite après la réalisation de l'acte historique du 23 Août 1944, de la révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimpérialiste qui mit fin à jamais à toute domination impérialiste, qui permit la réalisation d'importantes transformations révolutionnaires et la création de la société socialiste et communiste en Roumanie. La lutte pour la démocratisation de l'administration publique centrale et locale s'est imposée comme une nécessité objective devant les forces vraiment démocratiques et révolutionnaires, puisque tout de suite après la victoire de l'insurrection en Roumanie — en août 1944 — le pays fut dirigé (entre le 23 Août 1944 et le 6 Mars 1945) par trois gouvernements où les positions dominantes étaient occupées par les éléments bourgeois, réactionnaires; c'est de ces positions qu'on soutenait et maintenait des éléments antidémocratiques dans l'administration publique locale et centrale. Dans ces circonstances, les masses populaires, la classe ouvrière en tête et sous la direction politique permanente du Parti Communiste Roumain, imposèrent la solution de la démocratisation, par voie révolutionnaire, de l'administration publique locale, par l'installation à la tête des mairies et des préfetures, au moyen de la lutte et de la volonté populaires, des représentants des forces démocratiques; les maires et les préfets qui ne servaient pas les intérêts suprêmes du peuple roumain furent éloignés. Ainsi, on réussit d'installer, jusqu'au début du mois de mars 1945, des maires et préfets démocrates dans 52

départements sur le total de 58 qu'il y en avait en Roumanie à cette époque-là. On démontra de la sorte, par la pratique, au niveau intérieur et international, la résolution ferme du peuple roumain d'entrer dans la voie du développement libre, indépendant, démocratique et, en perspective, socialiste.

La démocratisation par voie révolutionnaire de l'administration publique contribua dans une mesure considérable à la création des conditions qui menèrent à l'instauration, le 6 Mars 1945, du premier gouvernement révolutionnaire-démocratique, ouvrier et paysan de l'histoire de la Roumanie ; il n'est donc pas question d'un simple changement de gouvernement : cette date marque le changement du régime politique même en Roumanie. Dès l'instauration du gouvernement démocratique le 6 Mars 1945, le processus révolutionnaire en Roumanie est entré dans une nouvelle étape, supérieure.

CAPITALA ROMÂNIEI ELIBERATĂ PRIN FORȚE PROPRII ÎN AUGUST 1944

PETRE OTU

Imediat după declanșarea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, prin arestarea, în după-amiaza zilei de 23 August 1944, a guvernului antonescian, s-a trecut la aplicarea planului acțiunii militare. Una din zonele fierbinți ale înfruntării dintre forțele naționale române și trupele hitleriste, esențială pentru victoria revoluției, a fost Capitala țării.

Bucureștiul era principalul centru politico-administrativ al țării. Aici se găseau organele politico-militare supreme de conducere ale statului, sediile partidelor politice și tot aici se desfășurase întreaga activitate de pregătire a revoluției. Orașul avea o poziție geografică și strategică deosebită, fiind situat în Cîmpia Română, la confluența unor importante direcții și pe calea cea mai scurtă dintre vadul dunărean al Giurgiului și trecătorile carpatice¹. De aici se deschidea și o largă rețea de comunicații cu toate zonele țării, fapt ce-i permitea Bucureștiului să controleze întregul teritoriu dintre Carpații Meridionali și Dunăre. În plus, în vara anului 1944 se găseau dislocate în București și în împrejurimi principalele comandamente hitleriste, precum și o numeroasă grupare de forțe dușmană. Nimicirea lor avea o importanță vitală pentru victoria revoluției.

Bucureștiul a dobîndit, de-a lungul veacurilor, un loc deosebit în istoria poporului nostru, aici fiind scrise pagini de seamă cu adinci rezonanțe în epopeea luptei întregului popor pentru libertate și independență, pentru eliberare socială și națională. Străluciți voievozi, apărători de țară, au făcut din București reședință domnească, organizînd și conducînd din acest loc glorioase bătălii pentru neatinzare. Tot aici s-au desfășurat în epoca modernă mari evenimente ce au înrîurit destinul istoric al poporului nostru. Bucureștiul s-a impus și ca principală citadelă muncitorească, aici desfășurîndu-se, sub conducerea partidului comunist, o viguroasă mișcare revoluționară împotriva exploatării capitaliste, pentru triumful noii orînduirii sociale².

Toate aceste considerente de ordin istoric, politic, economic, geografic și strategic au impus Bucureștiul drept centru al acțiunilor revoluționare, aici urmînd a se executa în conformitate cu planul politico-militar al revoluției, una din cele două lovituri principale, cealaltă zonă stabilită fiind Valea Prahovei.

Concepția comandamentului român privind eliberarea Capitalei decurgea din misiunile stabilite prin Directiva nr. 1 a Marelui Stat Major emisă în seara zilei de 23 August. Ea preciza că trupele române aveau misiunea de a elibera capitala țării „de trupele germane”. În acest scop,

acțiunea militară trebuia să fie fulgerătoare pentru a exploata surpriza inițială. Trupelor române li s-a mai cerut să împiedice orice „acțiuni germane de sabotaj vizînd căile ferate, transmisiunile permanente, fabricile și uzinele etc.”, „să asigure tăierea transmisiunilor germane de orice fel, în scopul de a le paraliza exercitarea comandamentului”³.

Analiza situației releva faptul că în zona Bucureștiului inamicul dispunea de importante forțe. În interiorul orașului erau circa 8 000 de militari, din care 2 000 ofițeri și subofițeri. Aceștia făceau parte din diferite comandamente, unități de poliție, S.S., de artilerie antiaeriană, formațiuni de servicii. Trupele hitleriste erau cazate în cazărmi, hoteluri, bărci, case particulare și posedau o bună dotare cu armament și tehnică de luptă, dispunînd de mitraliere, aruncătoare de mine și de flăcări, tunuri anti-tanc și antiaeriene. De asemenea, clădirile în care se adăposteau au fost întărite și pregătite pentru rezistență de lungă durată⁴.

O puternică grupare hitleristă de circa 6 000 de militari de diferite specialități se găsea în apropierea Capitalei în zona Băneasa, Ștefănești, Otopeni și Chitila.

În ceea ce privește comandamentul român, el dispunea în București de aproximativ 7 000 de militari aparținînd unor unități diferite. Aceștia li s-au adăugat, spre sfîrșitul zilei de 23 August, cinci batalioane de jandarmi și Școala de subofițeri de jandarmi. Alături de trupele regulate, urmau să participe la lupte formațiunile patriotice, organizate și pregătite de Partidul Comunist Român, al căror efectiv s-a ridicat la circa 2 000 de oameni⁵. În apropierea Capitalei se mai aflau încă 10 000 de militari încadrați în diferite unități, subunități și formațiuni militare⁶. Aceștia aveau posibilitatea să angajeze imediat inamicul dizlocat la nord de oraș, lipsindu-l de posibilitatea de a interveni cu forțe în interiorul Capitalei. De asemenea, mai putea fi folosit, în caz de strictă necesitate, Corpul de cavalerie cu părți din Diviziile 6 și 8 cavalerie, aflat la circa 25 km nord-vest de București, în zona Florești, Stoenesti, Ogrezeni.

Analiza situației releva astfel un raport de forțe nefavorabil trupelor proprii. Pentru a-l îmbunătăți, comandamentul român a hotărît ca în zona Bucureștiului să fie aduse rapid, din alte regiuni ale țării, forțe operative bine înzestrate care să asigure lichidarea imediată a trupelor dușmane în punctul cel mai fierbinte al revoluției — Capitala țării. În acest sens, au fost aduse noi unități și mari unități: un regiment din Divizia 9 infanterie ce se găsea în Dobrogea; Detașamentul blindat de la Tirgoviște, avînd în compunerea sa un grup de cercetare mecanizat, un batalion blindat cu 10 tancuri și 10 autotunuri, un batalion de infanterie moto și un divizion de artilerie antitanc; Diviziile 6, 11 și 21 infanterie din vestul Munteniei. Ca urmare a acestei manevre de forțe și mijloace efectuată de comandamentul român, efectivul trupelor proprii participante la luptele pentru eliberarea Bucureștiului a fost în permanență creștere, în final atîngînd cifra de peste 40 000 de oameni, respectiv plafonul de efective al unui corp de armată.

Conducerea întregii activități de eliberare a Bucureștiului — împărțit atunci în patru sectoare administrative: I Galben, II Negru, III Albastru și IV Verde — și a împrejurimilor sale a fost încredințată Comandamentului Militar al Capitalei, comandat de generalul Iosif

Teodorescu, avînd ca șef de stat major, inițial pe colonelul Dumitru Dămăceanu, iar ulterior pe colonelul Nicolae Cristea.

Ținînd seama de condițiile geografice și de dispunerea trupelor proprii și a celor hitleriste, Comandamentul Militar al Capitalei a constituit două grupări de forțe : una pentru acțiunea interioară și alta pentru cea exterioară.

Prima grupare, comandată de generalul Constantin Constantin, avea misiunea să lichideze rezistențele hitleriste din interiorul orașului și să-l elibereze.

Cea de a doua, comandată de generalul Gheorghe Rozin, a primit ordin să „fixeze” gruparea inamică de la nord de Capitală și să-i interzică accesul în oraș.

În ceea ce privește prima grupare, ea a fost subdivizată în două comandamente. Comandamentul de nord, sub comanda efectivă a colonelului Dumitru Oncică, acționa în sectoarele I Galben și IV Verde și avea ca misiuni : nimicirea grupărilor hitleriste ; interzicerea pătrunderii unor forțe dușmane din exterior : asigurarea ordinii în zona de responsabilitate. Postul de comandă era instalat în clădirea din strada Eliza Filipescu, nr. 1.

Comandamentul de sud, comandat de colonelul Dan Ionescu, acționa în sectoarele II Negru și III Albastru, avînd aceleași misiuni de îndeplinit. Punctul de comandă fusese instalat în clădirea Tribunalului Ilfov de pe Splaiul Independenței. Linia de despărțire dintre aceste două comandamente trecea pe la est de pădurea Vulpachi, satul Colentina, nord grădina Cișmigiu și sud comuna Militari.

Rezerva Comandamentului Militar al Capitalei, comandată de colonelul Marcel Olteanu și formată dintr-un regiment de cavalerie și un număr de subunități de valoare diferită, avea misiunea de a întări cele două comandamente și de a respinge o eventuală pătrundere a forțelor hitleriste în Capitală.

Concepția generală a Comandamentului Militar al Capitalei prevedea, într-o primă etapă, nimicirea rezistențelor germane din interiorul orașului, concomitent cu blocarea grupării hitleriste din zona de nord și respingerea oricăror încercări de pătrundere spre interior. În a doua etapă, unitățile aflate în oraș trebuiau să coopereze cu cele din afară, încercuind și lichidînd trupele hitleriste ce acționau în exteriorul Capitalei.

Întrucît din analiza situației reieșise faptul că raportul de forțe nu permitea declanșarea unei ofensive simultane asupra tuturor obiectivelor hitleriste din Capitală, acestea au fost împărțite în două urgențe⁷. Obiectivele din urgența întâi urmau să fie blocate și atacate imediat cu forțele celor două comandamente și la nevoie cu rezerva Comandamentului Militar al Capitalei. Cele din urgența a doua erau numai blocate și atacate după cucerirea celor din prima urgență.

Concomitent cu blocarea și cucerirea obiectivelor dușmane, se asigura paza tuturor instituțiilor din Capitală cu gărzi puternice formate din ostași și membri ai formațiunilor de luptă patriotice.

În ceea ce privește gruparea inamică de la nord de oraș, ea trebuia, așa cum s-a arătat, mai întâi blocată și apoi nimicită. Pentru aceasta, forțele proprii ce luptaseră în interiorul orașului trebuiau să atace frontal,

iar cele din exterior urmau să manevreze inamicul pe la vest, nord și est. Astfel, Detașamentul blindat, adus de la Tirgoviște, trebuia să atace dinspre Chitila—Mogoșoia spre Otopeni, nimicind rezistențele inamicului de la vest de șoseaua București—Ploiești și interceptînd-o între satul Odăile și pădurea Dumitrescu. Ulterior, trebuia să execute o manevră spre sud pentru a ataca din spate rezistențele hitleriste din zona Otopeni—pădurea Tunari. Dinspre est trupele hitleriste erau atacate de detașamentul format din unități aparținînd Diviziei 9 infanterie și alte subunități. Se contura astfel, la nord de oraș, o amplă și ingenioasă manevră care trebuia să ducă în final la nimicirea acestei puternice grupări hitleriste ⁸.

Concepția generală de eliberare a Capitalei s-a dovedit originală și întru totul corespunzătoare situației strategice și celei operativ-tactice. Angajarea rapidă a tuturor obiectivelor germane, măsurile prevăzute pentru împiedicarea deplasării inamicului în interiorul orașului, cît și cele pentru interzicerea pătrunderii din exterior a noi forțe au fragmentat dispozitivul hitlerist, au împiedicat manevra de forțe și mijloace, au obligat trupele germane să lupte în mod izolat, fără legătură între ele, ceea ce a permis forțelor proprii să le nimicească pe părți. În acest fel, în desfășurarea acțiunilor Bucureștiul va fi punctat, în zilele cît au durat luptele pentru eliberarea lui, de o seamă de focare de rezistență, situate la o anumită depărtare în spațiu, atacate sau blocate de forțele române.

În conformitate cu această concepție, în după-amiaza zilei de 23 August 1944, s-a trecut la realizarea dispozitivului de luptă. Către orele 18,00 Comandamentul Militar al Capitalei transmite unităților din garnizoană ordinul „Pajura” — parolă convențională de alarmare a trupelor în vederea intrării lor în dispozitiv. La orele 18,30 se emite ordinul „Stejar, extremă urgență” ce constituia semnalul de intrare a trupelor în dispozitiv. Concomitent, unitățile primesc ordinul de operații nr. 30 871, în care se detaliau misiunile ce urmau a fi îndeplinite în noua situație politico-militară, creată după răsturnarea guvernului antonescian ⁹.

Planul minuțios pregătit era pus astfel, cu rapiditate și precizie, în aplicare. La toate instituțiile centrale române — ministere, Palatul telefoanelor, centrale telefonice, posturile de radio etc. — gărzile militare existente au fost întărite și au construit adăposturi de luptă pentru a fi în măsură să respingă orice încercare de atac din partea hitleriștilor. Au fost blocate de trupele române, în vederea atacării lor succesive, obiectivele ocupate de armata germană, între care se detașau prin importanța lor: Misiunea militară germană pentru armata de uscat cu sediul la Școala Superioară de Război (azi Academia Militară), Misiunea militară germană pentru armata aerului din strada Ilfov, nr. 6 (azi sediul Ministerului Sănătății), Comandamentul marinei din Aleea Eliza Filipescu, sediile Gestapoului din Aleea Alexandru, nr. 33, strada Spiru Haret, nr. 11, strada Berzei, nr. 9 etc. Principalele intersecții și piețe au fost ocupate de grupe de luptă cu misiunea de a interzice apropierea și pătrunderea inamicului. Pichete mobile și patrulă formate din ostași și membri ai formațiilor patriotice patrulau pe străzi în vederea dezarmării militarilor germani. De asemenea, la principalele „porți” ale Bucureștiului — în total 19 puncte de apărare exterioară — au fost instalate subunități și detașamente dotate cu armament corespunzător, inclusiv artilerie, pentru

a interzice cu orice preț pătrunderea trupelor hitleriste în Capitală. Toate legăturile cu fir germane care treceau prin centralele din București sau de pe teritoriu, precum și cele directe ale comandamentelor, unităților și formațiunilor hitleriste cunoscute au fost întrerupte. Aceasta a îngreunat considerabil legătura între diversele unități și comandamente germane din Capitală, paralizând în bună măsură sistemul de comunicații fascist din țara noastră și chiar din zona sud-estului european.

Măsurile prompte și eficiente adoptate de comandamentul român, hotărârea unanimă a ostașilor și a întregii populații de a elibera cât mai repede Capitala au determinat ca în numai câteva ore de la declanșarea acțiunii militare, respectiv în cursul serii și nopții de 23 spre 24 august, trupele române să instituie controlul militar ferm asupra întregului oraș. Unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice au luat sub control toate obiectivele române prevăzute în plan și au blocat prin foc pe cele hitleriste. Concomitent, s-a trecut la atacarea hitleriștilor care circulau pe străzi și la eliminarea unor grupuri izolate.

Primele schimburi de focuri au avut loc pe străzile din zona Tribunalului Ilfov, Palatul regal, Prefecturii poliției și Palatului telefoanelor ¹⁰.

În timp ce în Capitală luptele împotriva hitleriștilor se intensificau, la Băneasa generalul Gerstenberg, fiind însărcinat de Hitler să ia toate măsurile pentru a înăbuși revoluția, a început pregătirea ofensivei împotriva Capitalei. Planul conceput de comandamentul hitlerist prevedea ca, în vederea atacului, forțele existente să fie întărite cu unități de infanterie și blindate din Iugoslavia și cu o divizie de cavalerie S.S. din Ungaria.

Informat că hitleriștii pregătesc atacul asupra Capitalei, guvernul român a decis, în seara zilei de 23 August, ca acțiunea de lichidare a obiectivelor germane să înceapă a doua zi în primele ore. În conformitate cu hotărârea luată, trupele române au declanșat atacul în ziua de 24 August în jurul orei 4 dimineața, devansând astfel cu trei ore ofensiva germană care se pregătea.

În multe puncte luptele au îmbrăcat un caracter înverșunat, rezistența hitleristă fiind deosebită. Unul dintre ele a fost comandamentul Misiunii germane pentru armata aerului care se afla în clădirea fostei Prefecturi de Ilfov (actualmente pe strada Ilfov, nr. 6). Aici se găseau însemnate efective de militari germani, în majoritatea lor ofițeri și subofițeri, iar clădirea fusese amenajată pentru lupta la încercuire. Blocat de trupele noastre încă din noaptea de 23/24 august, obiectivul a fost atacat la ora 4,30 dimineața de două escadroane din Regimentul 2 Călărași ajutate de muncitorii de la uzinele „Malaxa” și fabrica de piine „Gagel”.

În urma refuzului hitleriștilor de a se preda, escadronul 3 a fixat inamicul prin foc, iar escadronul 1 a încercat să manevreze clădirea pe la nord, dar a întâmpinat o puternică rezistență. În sprijinul trupelor germane a venit și aviația, Stukasurile mitraliind dispozitivul ostașilor noștri. Sfidînd ploaia de gloanțe ce venea din clădire și din aer, militarii români au repetat de câteva ori atacul, dar au fost respinși. O manevră către latura de vest a clădirii a surprins pe hitleriști, astfel că escadronul 3 a pătruns în curte blocînd intrările și obligînd forțele dușmane să capituleze ¹¹. Cu acest prilej au fost luați prizonieri peste 200 de militari hitleriști, împreună cu întregul armament, echipament și material de

război. Din rîndul trupelor proprii au căzut eroic 3 militari, iar 25 au fost răniți. Printre cei morți s-a aflat și locotenentul Gheorghe Dumitrescu, comandant de escadron. Cinstind fapta de arme a ostașilor români, placa de marmoră fixată astăzi pe fațada clădirii fostei prefecturi de Ilfov, amintește generațiilor de azi și de mine episodul eroic din acele zile de foc ale lui august 1944. „În ziua de 24 August, orele 4,30 ostașii români, luptînd pentru apărarea Bucureștiului, împotriva trupelor hitleriste, au luat cu asalt această clădire în care se afla Comandamentul aviației germane. În urma luptelor purtate în întregul comandament german a fost făcut prizonier. Slavă ostașilor români care au luptat pentru libertatea și independența patriei noastre”.

Concomitent cu luptele desfășurate aici, subunități române au acționat cu aceeași dîrzenie și hotărîre pentru lichidarea altor obiective dușmane aflate în aria de responsabilitate a Comandamentului de Sud. Astfel, în același interval au fost înfrînte trupele hitleriste din blocul „Schenker”, Grand Hotel, barăcile de lingă Arena Venus, de la gara Dealul Spirii și altele ¹².

În după-amiaza zilei de 24 August, Comandamentul de sud și-a concentrat forțele asupra Misiunii militare germane pentru armata de uscat care își afla sediul la Școala Superioară de Război (azi Academia Militară). Obiectivul prezenta o deosebită însemnătate, deoarece aici se găseau numeroase efective hitleriste bine dotate cu armament precum și o mare centrală telefonică și telegrafică. Dificultatea obstacolului era sporită și de așezarea lui pe o înălțime dominantă, ce oferea un larg cîmp de vedere și de tragere, precum și de organizarea temeinică pentru lupta de lungă durată. Forțele destinate pentru lichidarea acestui obiectiv se compuneau dintr-un batalion din Regimentul 21 infanterie și două escadroane din Regimentul 2 călărași. Atacul s-a executat la ora 16 concentric din trei direcții, dar a fost respins datorită ripostei violente a inamicului și insuficienței forțelor noastre. În cursul nopții de 24/25 august, trupele atacatoare au primit noi întăriri : escadronul de pionieri din Divizia 8 cavalerie, o subunitate de tancuri, o subunitate de tunuri antiaeriene și echipe ale formațiunilor de luptă patriotice ¹³.

Cu forțe sporite, atacul a fost reluat cu și mai multă vigoare în zorii zilei de 25 august. Acționînd concentric pe mai multe direcții, manifestînd deosebită vitejie și iscusință, trupele române au reușit să ajungă pe platou și apoi în clădire, curățînd fiecare etaj și încăpere. „După luptele grele — se consemnează în darea de seamă a Comandamentului Militar al Capitalei —, care au durat 4 ore, către ora 13,00 rezistența organizată de către Misiunea militară germană din România, la Școala Superioară de Război, încetează” ¹⁴.

Unul din cele mai puternice obiective germane din Capitală era astfel eliberat prin abnegația și eroismul militarilor români.

În ziua de 25 august, care a marcat punctul culminant al acțiunilor duse pentru lichidarea rezistențelor hitleriste din interiorul Capitalei, unități și subunități militare și formațiuni de luptă patriotice au dus lupte aprige în alte zone ale orașului. Astfel, au fost dezarmate trupele inamicului din cartierul Cotroceni, zona Șerban-Vodă — unde se concentrase un batalion întărit, cu intenția de a pătrunde în Capitală —, la fabrica de avioane S.E.T., la fabrica de gheață, la liceul Mihai Viteazul

etc. În alte locuri, trupele germane au fost dezarmate și capturate prin ultimaturi și somații adresate de unitățile române, evitându-se vărsările de sânge.

Ca urmare, pînă în seara zilei de 25 August fuseseră neutralizate 42 de obiective germane din interiorul orașului; mai rămăseseră cîteva rezistențe hitleriste secundare și izolate în diferite clădiri industriale și blocuri în zona Crematoriului, cartierul Colentina, str. Pitar Moș, gara Obor, care au fost lichidate în dimineața zilei de 26 August. Astfel, după circa trei zile de singeroase înceștări purtate cu eroism și vitejie de unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice, întregul teritoriu al Capitalei României, orașul București, a fost complet curățat de trupe germane.

Concomitent cu luptele duse pentru lichidarea rezistențelor hitleriste din interiorul Capitalei, trupele române, formațiunile de luptă patriotice au respins cu vigoare încercările inamicului de a pătrunde în București. Comandamentul român s-a preocupat de la început pentru organizarea apărării pe căile de acces în oraș. În acest sens s-a ordonat ca toate „posturile exterioare să ia urgente măsuri pentru constituirea baricadelor solide, putîndu-se întrebuița orice material din zonă și populația civilă”¹⁵.

Măsurile luate de Comandamentul Militar al Capitalei pentru interzicerea pătrunderii forțelor inamicului în interiorul orașului au vizat îndeosebi zona de nord, deoarece din această direcție comandamentul german putea interveni mai ușor și rapid, cu forțe numeroase, pentru înăbușirea revoluției care era în plină și victorioasă desfășurare. Nu au fost însă neglijate nici celelalte direcții de pătrundere.

În zona de nord, comandamentul român a ajuns la concluzia că inamicul putea să utilizeze trei comunicații mai importante: șoseaua Ploiești—București; șoseaua Buftea—Mogoșoaia; șoseaua Herăstrău prelungită cu Jianu. Ca urmare, s-au dislocat forțe corespunzătoare pe comunicațiile mai sus enunțate. Prima direcție, cea mai importantă, a fost îndreptată spre apărare Regimentului de gardă călare, comandat de generalul Marcel Olteanu. Acesta a plasat aici un escadron întărit cu mitraliere, un pluton de tunuri antitanc și unul de tancuri „T 38” cu misiunea de a interzice orice pătrundere peste podul Băneasa spre Arcul de Triumf. Celelalte două direcții au fost blocate cu cîte un pluton de autoblindate, dispuse la podul Herăstrău și podețul aflat la sud de satul Vatra Nouă.

Conform ordinului dat de Hitler în noaptea de 23/24 august, în dimineața zilei de 24 august trupele germane concentrate în zona Otopeni, Băneasa, Tunari, întărite cu elemente de artilerie antiaeriană aduse de la Ploiești, au trecut la atac împotriva Bucureștiului. O coloană motorizată (20 de autocamioane încărcate cu soldați germani), precedată de cîteva tunuri antiaeriene, dintre care unul de calibrul 88 mm, a încercat să pătrundă în Capitală pe la podul Băneasa. În momentul în care capul coloanei s-a angajat pe pod încercînd să înlăture baricada construită de apărători, ostașii români au deschis un puternic foc de infanterie și artilerie, distrugînd tunurile antiaeriene și patru autocamioane. Astfel, inamicul a fost silit să se retragă. El a continuat să bombardeze cu artileria și aviația dispozitivul trupelor noastre, dar n-a mai reluat atacul.

Tot în ziua de 24 August, trupele hitleriste au încercat să pătrundă și prin sud-vest, vest și sud. Astfel, la bariera Rahova, dinspre Alexandria,

o unitate germană, de circa 700 de oameni dotați cu armament automat și artilerie, a încercat să forțeze intrarea în oraș. După lupte grele desfășurate în tot cursul zilei, atacurile germane au fost respinse de trupele române, ajutate de formațiuni de luptă patriotice, grupe de premilitari și populația din cartier ¹⁶.

Și la celelalte bariere ale orașului inamicul a fost, de asemenea, oprit. În fața acestei situații, generalul Gerstenberg a luat hotărârea executării de atacuri aeriene teroriste asupra orașului, spre a zdruncina moralul forțelor insurecționale. Bombardamentul hitlerist a început pe 24 august, la orele 10,35, și a continuat pînă la 26 august. Au fost bombardate, cu precădere, zonele centrale, unde se aflau principalele instituții politico-administrative și culturale. Pierderile au fost însemnate, fiind distruse sau avariate 728 de clădiri, între care Palatul regal, Teatrul Național, Ateneul român, Academia română, muzee și instituții culturale, spitale, câteva cazărmi. Au fost omorite 182 persoane și rănite 228 ¹⁷. Efectele bombardamentelor au fost sensibil diminuate de intervenția aviației române, a unităților de artilerie antiaeriană și a ostașilor români de pe aerodromuri care au imobilizat și capturat numeroase aparate ale inamicului. Atacurile aeriene ca și celelalte încercări ale inamicului n-au zdruncinat moralul trupelor proprii și ale întregii populații și n-au afectat îndeplinirea misiunii principale — eliberarea Capitalei de prezența hitleristă, operație finalizată, așa cum s-a arătat, în dimineața zilei de 26 august.

În apriga înțeleștare cu hitleriștii populația Bucureștiului a fost trup și suflet alături de revoluție, sprijinind activ lupta unităților militare ¹⁸.

Actul răsturnării regimului antonescian a fost salutat entuziast și unanim de populația Capitalei. „Știrile marilor evenimente petrecute aseară — nota ziarul „România Liberă” — s-au răspîdit în câteva clipe în toată capitala. Încă înainte de difuzarea la radio a proclamației adresată țării, populația Bucureștiului știa, simțea că ceva se petrece... o însuflețire extraordinară domnea pretutindeni. Grupuri de cetățeni se îndreptau spre centru. În fața palatului regal, a ministerelor, a Prefecturii și a multor edificii publice, unde noii demnitari se aflau la lucru, mulțimea a manifestat îndelung” ¹⁹.

În cursul nopții de 23/24 august 1944, Partidul Comunist Român, prin comandamentul formațiunilor de luptă patriotice, a adresat un înflăcărat apel, în care, subliniind importanța eliberării Capitalei, chema cetățenii orașului la luptă împotriva dușmanului : „Capitala țării, inima mișcării de eliberare națională, trebuie ținută cu orice preț. Puneți-vă brațele, mijloacele și tot sufletul pentru exterminarea dușmanilor noștri de moarte” ²⁰. Probînd atașamentul față de țelurile revoluției, locuitorii Bucureștiului s-au integrat plenar efortului general de înfrîngere a hitleriștilor. Cu arma în mînă, formațiunile de luptă patriotice au acționat împreună cu militarii pentru lichidarea obiectivelor dușmane, au dezarmat și capturat militari și subunități hitleriste. Pe lângă participarea directă la luptă, grupele de patrioți au îndeplinit și alte sarcini : paza lagărelor de prizonieri, paza bunurilor și a trofeelor capturate, apărarea întreprinderilor, asigurarea ordinii în marele oraș. La chemarea și îndemnul comuniștilor, masele muncitoare au depus eforturi cu adevărat eroice în întreprinderi pentru desfășurarea normală a producției, pentru asigurarea populației

și armatei cu cele de trebuință. Reflectînd acest aspect, ziarul „Universul” nota în acele zile de dramatică înclăștare: „Exemplul pe care îl dă populația Capitalei noastre este întremător. Cu căminele sfărîmate, cu avutul prăpădit, trăind zile și nopți fără întrerupere sub trăznetul împrăștietor de moarte al bombelor dușmane, populația bucureșteană de toate treptele și de toate vîrstele nu numai că nu s-a lăsat intimidată de urgia loviturilor, dar, acolo unde s-a ivit ocazia, a dat sprijin real, am spune ostășesc, acțiunii de dezarmare a trupelor germane, care a tacau din case și din adăposturile unde se baricadaseră. Acești bravi cetățeni, însuflețiți de sentimentul civic și patriotic, și-au dat seama că nu vom fi pe deplin stăpîni în casa noastră și pe destinele noastre atîta timp cît vom avea lîngă noi prezența supărătoare a ostașului hitlerist, care cu cît va fi mai repede lichidată cu atît ne vom apropia de ceasul mîntuirii noastre definitive”²¹. Participarea populației civile alături de armată la lupta împotriva ocupantului hitlerist a reprezentat o formă de manifestare a războiului întregului popor, cu atît de vechi și valoroase tradiții în trecutul poporului român.

După victoria trupelor române în interiorul Bucureștiului asupra trupelor germane, efortul principal al Comandamentului Militar al Capitalei s-a concentrat asupra nimicirii forțelor inamice din zona de nord (Băneasa—Otopeni). Aici se găseau dizlocate unități hitleriste de aviație, artilerie antiaeriană, unități de poliție SS precum și alte diferite formațiuni. Ele erau înzestrate din abundență cu armament automat și material de artilerie. Hitleriștii ocupau aerodromurile, localitățile și pădurile din zona Tunari, Pipera, Băneasa și Otopeni. Aceste forțe au fost întărite, în zilele de 24 și 25 august, cu trupe trimise pe calea aerului de la Grupul de armate „Ucraina de sud” și de la grupul de armate „F”, dizlocat în Iugoslavia.

Trupele române existente în această zonă se găseau intercalate între cele germane. Ele au primit ordin să fixeze inamicul, spre a-l lipsi de posibilitatea atacării Bucureștiului cu forțe întrunite. Ca urmare, în toată regiunea Băneasa, Pipera, Tunari, Otopeni s-au desfășurat lupte de hărțuire a forțelor dușmane. Cele mai puternice au avut loc la Pipera și Herăstrău, unde personalul centrului de instrucție aeronautică a dezarmat efectivele germane de pe aerodromul Pipera și de la depozitele de muniții din apropierea satului Herăstrău. Aici s-a constituit „Detașamentul Marin Anton”²², care a fost întărit cu batalionul de parașutiști²³.

Lupte crîncene s-au dat începînd cu 24 august și pe aerodromul Otopeni. Aici artileriștii bateriilor de artilerie antiaeriană, intercalați în dispozitivul trupelor hitleriste, au dus acțiuni independente împotriva inamicului pînă în dimineața zilei de 28 August, cînd rezistența acestuia a fost lichidată²⁴. Luptele de hărțuire duse de trupele române în ziua de 24 august și sosirea Detașamentului blindat român de la Tîrgoviște în zona Mogoșoaia, în flancul grupării germane din pădurea Băneasa—Tunari, nu i-au permis acesteia să-și concentreze trupele pentru a trece la atac cu forțe sporite asupra Capitalei.

Pentru nimicirea acestor forțe inamice, Marele Stat Major a constituit în după-amiaza zilei de 24 august două grupări de forțe. Gruparea interioară, comandată de generalul Constantin Constantin, formată din trupele care desfășurau lupte în interior și cele aduse de la Divizia 9

infanterie de la Constanța, avea misiunea de a ataca de la sud spre nord, de-a lungul șoselei București—Ploiești. Gruparea exterioară, compusă din Detașamentul blindat și câteva batalioane de instrucție, a primit misiunea de a ataca în flanc și spate rezistențele inamicului din zona pădurea Băneasa — pădurea Tunari—Otopeni. Gruparea exterioară era pusă sub comanda generalului Rozin²⁵. Cele două lovituri pe direcții concentrice prevăzute a se executa trebuiau să ducă, în concepția comandamentului român, la încercuirea și nimicirea grupării hitleriste din împrejurimile nordice ale Capitalei.

Atacul general a început în dimineața zilei de 26 august, la ora 8. La aceeași dată, către orele 9,00, răspunzând cererii anterioare a guvernului român, formații masive de avioane anglo-americane au bombardat intens dispozitivul german din zona Băneasa, Otopeni, fără a reuși însă să-i zdruncine apărarea.

În urma unor lupte deosebit de grele, Gruparea exterioară a înfrînt rezistențele puternice ale inamicului și a eliberat cu o parte din forțe satul Odăile, iar cu alta s-a apropiat de marginea de vest și nord-vest a satului Otopeni. În același timp, grupul de cercetare a interceptat șoseaua Tîncăbești—București la km 20, interpunîndu-se între două grupări germane care ocupau Săftica și respectiv pădurea Dumitrescu²⁶. Concomitent a trecut la ofensivă și Gruparea interioară, care a reușit să înfrîngă forțele dușmane și să le restrîngă raza de acțiune. În seara zilei de 26 august inamicul continua să reziste în pozițiile bateriilor antiaeriene vest pădurea Băneasa, în pădurea Tunari, pe platoul Măicăneasa, satul Otopeni. Atacul a fost reluat cu și mai multă vigoare în dimineața zilei de 27 august. Gruparea exterioară a atacat cu o parte din forțe asupra aerodromului Otopeni pentru a-l curăți complet de inamic, iar cu o alta spre marginea de vest a pădurii Băneasa. La rîndul său, Gruparea interioară desfășura ofensiva concentrică asupra inamicului din pădurea Băneasa și Tunari precum și a satului Otopeni de jos „în scopul de a restrînge încercuirea în care este prins inamicul și a-l sili să se predea”²⁷.

Luptele au fost ca și în ziua precedentă foarte grele, ostașii noștri avînd de înfruntat rezistența deosebită a inamicului, punctată și de contraatacuri. Cu toate acestea, trupele române au respins inamicul în pădurea Băneasa și au eliberat satul Otopeni de jos și aerodromul Otopeni. Comunicatul Marelui Stat Major sublinia, referitor la luptele desfășurate în ziua de 27 august: „Trupele noastre au continuat mișcarea către zonele fixate. În capitală, unde orice rezistență a încetat, domnește liniștea deplină. La nord de București, continuă lupte grele cu un inamic care, cu toate că se apără cu îndrăzneală, a fost strîns pe un spațiu foarte redus și este în curs de lichidare. Satul Otopeni de jos, cu aeroportul, a fost cucerit în cursul dimineții”²⁸.

Trupele germane fiind aproape încercuite, comandamentul român din zonă a adresat acestora un apel pentru a capitula. Soluția adoptată de hitleriști a fost alta. La adăpostul întinericului, în noaptea de 27/28 august, rămășițele inamicului, în frunte cu generalii Stahel, adus de la Varșovia unde înăbușise insurecția poloneză, și Gerstenberg, au rupt lupta și s-au retras spre nord, spre Ploiești. În urmărire a plecat grupul blindat român. Gruparea inamică a fost interceptată și dezarmată la Gherghița (25 km sud-est Ploiești) de către unități din Divizia 18 infan-

terie (Armata 4 română) care aflau din Moldova. Au fost luați prizonieri aproximativ 1 500 de soldați și ofițeri hitleriști, printre care și generalii Stahel și Gerstenberg.

În dimineața zilei de 28 august sînt lichidate și ultimele rezistențe hitleriste din nordul Capitalei. Astfel, bătălia pentru București, creierul revoluției, era deplin cîștigată de forțele militare și populare române. În comunicatul Marelui Stat Major român se arăta: „După 5 zile și 5 nopți de lupte îndirjite, trupele române din Capitală, sub comanda generalului de corp de armată Iosif Teodorescu, au reușit nu numai să împiedice trupele germane să intre în Capitala țării, ci să le și nimicească și să le captureze. Mii de prizonieri, între care 4 generali și sute de ofițeri, și o pradă de război importantă au fost capturate. Azi, Capitala este complet deblocată și viața normală restabilă. Luptele au fost extrem de violente, căci inamicul, în furia și deznădejdea sa, a utilizat toate mijloacele, chiar și cele nepermise, pentru a pune mina pe București și a înăbuși mișcarea de redeştere a țării”²⁹.

În timpul luptelor din zona București, forțele insurecționale au purtat o victorie categorică asupra trupelor germane. 6 998 de militari germani, între care 7 generali, 536 ofițeri și 1 282 subofițeri, au fost luați prizonieri. Numeroși ostași inamici au fost uciși în timpul luptelor. Pierderile trupelor române s-au înfricat la peste 1 400 soldați, gradați, subofițeri și ofițeri — morți și răniți.

Eliberarea Capitalei a reprezentat o faptă de arme de importanță excepțională, victoria din București materializînd unul din obiectivele esențiale ale planului politico-militar al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Succesele dobîndite în Capitală au impulsionat lupta forțelor în celelalte regiuni ale țării, contribuînd în mod direct la triumful revoluției.

Degajarea rapidă a Bucureștiului de forțele hitleriste a creat condiții favorabile pentru ca organele supreme ale statului să păstreze tot timpul inițiativă, să aibă legături cu autoritățile militare și locale de pe întreaga arie de desfășurare a revoluției și să le conducă activitatea spre țelul urmărit. În același timp, comandamentul hitlerist i-au fost paralizate acțiunile, el fiind lipsit de posibilitatea de a coordona acțiunile sale în timp și spațiu.

Victoria din Capitală a produs o mare bucurie și un entuziasm general în rîndul cetățenilor orașului, a locuitorilor întregii țări, cărora li s-au fortificat moralul și hotărîrea de a înfrînge cît mai repede dușmanul. Presa titra cu legitimitate mindrie „Capitala României este liberă și absolut asigurată”, iar locuitorii ei aclamau vibrant și entuziast armata română care se acoperise de glorie: „Trăiască armata română — scria „România liberă”, organ al P.C.R. — care azi luptă să distrugă bandele lui Hitler, iar mîine va lupta pentru eliberarea Ardealului de Nord. Să aclamăm pe eroicii ofițeri și soldați cînd apar pe străzi. Să le arătăm curata noastră recunoștință, pentru că ne-au apărat viața și avutul și viitorul țării”³⁰.

Victoria a avut concomitent și o deosebită semnificație europeană, București fiind prima capitală de pe continent eliberată de sub fasciști de către forțele din rezistență fără nici un sprijin primit din partea armatelor aliate³¹.

Evenimentul s-a bucurat de un larg ecou internațional, fiind consemnat de organe de presă, posturi de radio, personalități politice și militare, foruri de sinteză și analiză, de istorici.

Agencia Rador transmitea că într-o declarație oficială sovietică făcută în noaptea de 26 spre 27 august se preciza: „După informațiile existente la dispoziția comisarului poporului pentru afacerile străine, Bucureștiul se află ferm în miinile noului guvern al generalului Sănătescu. Misiunea militară germană, în frunte cu generalul Hansen și alți generali, a fost internată”³². În același sens, din Geneva se anunță că: „Bucureștiul este complet eliberat”, iar postul de radio Londra comenta în emisiunea sa din dimineața zilei de 26 august 1944: „Rezistența trupelor germane din interiorul Bucureștiului a fost zdrobită. Trupele române au capturat peste 4 000 de germani. Germanii înșiși recunosc că situația din România e critică pentru ei”³³. Ziarul sovietic „Pravda” anunța și el la 28 august că „Bucureștiul este eliberat complet de inamic și este gata să respingă orice atac”³⁴.

La aceeași dată, ziarul turec „Cumhuriyet” sublinia că „în noaptea de 24/25 august, în București au continuat ciocnirile puternice între soldații germani și români, schimburile de focuri încetînd abia în seara zilei următoare. Bucureștiul a fost curățat de germani”³⁵. Semnificația eliberării prin forțe proprii a Capitalei României este reținută și de multe alte organe de presă, dintre care amintim: „New York Times” (26 august 1944)³⁶, „Diario de Noticias” (Lisabonă, 27 august 1944)³⁷, „O século” (Lisabona, 28 august 1944)³⁸, „Republica” (Lisabona, 31 august 1944)³⁹, „L'Osservatore romano” (cetatea Vaticanului, 27 august 1944)⁴⁰, „L'Humanité” (Paris, 28 august 1944)⁴¹ etc.

La rîndul său, istoricul belgian Roger Gheysens scria că „eliberarea Bucureștiului de către armata română sprijinită de rezistenți civili, realizată la 28 august, îmbracă, din punct de vedere militar, o importanță capitală: poarta Europei centrale este deschisă trupelor sovietice”⁴².

Eliberată de proprii fii, Capitala României, orașul București, a făcut o primire sărbătorească trupelor sovietice, care în marșul lor strategic prin teritoriul național eliberat de forțele naționale române, spre frontul constituit în Transilvania și Banat, au trecut și prin oraș, în zilele de 30 și 31 august 1944. La mitingurile care au avut loc, comuniștii români au salutat armata sovietică, au informat-o că „prin forțele noastre proprii, ale armatei și patrioților înarmați, am lichidat cuiburile de rezistență, dînd liniștea Capitalei”⁴³. În cuvîntul său, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în numele Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist, a exprimat hotărîrea poporului român de a lupta alături de armata sovietică „pînă la nimicirea definitivă a fiarei fasciste”⁴⁴.

Victoria revoluției în Capitală a probat convingător sentimentele antifasciste, antihitleriste ale poporului român, ale armatei sale, dorința fierbinte a tuturor românilor de a-și vedea patria liberă și independentă. De altfel, trăsăturile definitorii ale tuturor forțelor angajate în lupta împotriva dușmanului au fost dragostea de țară, vitejia, spiritul de sacrificiu.

În toiul luptelor s-a confirmat, de asemenea, viabilitatea formelor și procedeele de tip popular adoptate dintotdeauna de români. Acțiunile din această perioadă au purtat amprenta trăsăturilor specifice războiului

întregului popor, cum sînt : inexistența unui front bine determinat ; fracționarea luptelor pe focare de rezistență, fie ale inamicului, fie ale forțelor proprii ; creșterea rolului subunităților și formațiunilor militare ; combinarea tuturor formelor de luptă, uneori chiar și la același obiectiv ; larga inițiativă acordată eșaloanelor inferioare ; pregătirea și conducerea luptelor de către Comandamentul Militar al Capitalei — care anterior nu avusese sarcini operative ; participarea activă la luptă, în diverse forme, a formațiunilor de luptă patriotice, a maselor de cetățeni etc. Întregul efort militar de degajare a Capitalei de prezența hitleristă a reliefat, totodată, competența înaltă a statelor majore, a comandamentelor, a ofițerilor, suplețea strategiei și tacticii românești. Acțiunile de luptă fiind de un gen deosebit, neînscris în paragrafe de regulamente și dispoziții, s-a impus adoptarea unor soluții originale, mai rar sau chiar deloc utilizate. Victoria a evidențiat cu prisosință justetea orientării Partidului Comunist Român, de a desemna Bucureștiul drept locul de debut al acțiunilor și centrul întregii mișcări revoluționare. În zilele de foc ale revoluției, Partidul Comunist Român a reprezentat forța politică dinamizatoare a întregului efort militar de înfringere a mașinii de război naziste, de eliberare a Capitalei.

Desfășurarea victorioasă a revoluției în București, ca de altfel și în celelalte regiuni ale țării, a demonstrat forța unității poporului român, aflat atunci într-o clipă de răscruce a evoluției sale istorice multimilenare, unitate care a constituit dintotdeauna și reprezintă și astăzi cheia de boltă a existenței, victoriilor și ascensiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NOTE

¹ Grigore Posea, Ioana Ștefănescu, *Municipiul București cu sectorul agricol Ilfov*, Edit. Academiei, București, 1985, p. 13.

² *Vezi București, Monografie*, Edit. Sport-Turism, București, 1985, p. 46—115.

³ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare Arh. M.Ap.N.), fond 948 (inventar vechi), dosar 838, f. 34—39.

⁴ *România în războiul antihitlerist*, Edit. Militară, București, 1966, p. 68.

⁵ Colonelul Constantin Nicolae, Colonel Petre Ilie, *Bucureștiul în insurecție*, Edit. Militară, București, 1975, p. 44.

⁶ General-colonel dr. Constantin Olteanu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, colonel, dr. Florian Tucă ; colonel dr. Vasile Mocanu, *Armata română în revoluția din August 1944*, Edit. Militară, București, 1984, p. 109.

⁷ Arh. M.Ap.N., fond 321 (inventar vechi), dosar 3, f. 23—41.

⁸ Colonel Gheorghe Tudor, *La București și în Valea Prahovei, în Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică*, Edit. Militară, București, 1974, p. 204.

⁹ General-colonel dr. Constantin Olteanu, general locotenent dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu, colonel dr. Florian Tucă, *Mișcarea muncitorească, socialistă, democratică, activitatea Partidului Comunist Român și apărarea patriei la români*, Edit. Militară, București, 1983, p. 559—560.

¹⁰ General-maior (r) Dan Ionescu, *Trei zile din istoria Bucureștiului*, Edit. Militară, București, 1969, p. 38.

¹¹ Arh. M.Ap.N., fond 321 (inventar vechi), dosar 1, f. 83.

¹² *Ibidem* ; General-maior (r) Dan Ionescu, *op. cit.*, p. 63—65.

¹³ *Pentru eliberarea patriei. Documente extrase din presă, memorii cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist (23 August — 25 Octombrie 1944)*, Edit. Militară, București, 1972, p. 248—249.

¹⁴ *Ibidem* p 250.

¹⁵ Arh. M.Ap.N., fond 321, dosar 3, f. 9.

- ¹⁶ *Pentru eliberarea patriei...*, p. 78–79.
- ¹⁷ Colonel Constantin Nicolae, colonel Petre Ilie, *op. cit.*, p. 55.
- ¹⁸ General-maior dr. Ilie Ceaușescu, *Războiul întregului popor și apărarea patriei la români*, Edit. Militară, București, 1980, p. 286–292.
- ¹⁹ „România liberă” din 24 august 1944.
- ²⁰ *23 August. Documente*, vol. II, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 425 (în continuare *23 August. Documente...*).
- ²¹ „Universul” din 30 august 1944.
- ²² Vezi detalii în Marin Anton, *Aripi în furtună*, Edit. Militară, București, 1979.
- ²³ Vezi detalii în Ștefan Sovert, *Parașutiștii în luptă*, Edit. Militară, București, 1973.
- ²⁴ *Artileria antiaeriană în campania eliberării, Memoriile de război*, Edit. Militară, București, 1984, p. 7–44.
- ²⁵ *Documente privind istoria militară a poporului român, 23–31 august 1944*, vol. II, Edit. Militară, București, 1977, p. 7–9.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 34.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 162.
- ²⁸ *Ibidem*, p. 242.
- ²⁹ Arh. M.Ap.N., fond 321, dosar 3, f. 142–143.
- ³⁰ „România liberă” din 27 august 1944.
- ³¹ Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Edit. Științifică și Enciclopedică, București 1988, p. 184.
- ³² Apud col. Constantin Nicolae, colonel Petre Ilie, *op. cit.*, p. 58.
- ³³ *Ibidem*.
- ³⁴ *Presa străină despre contribuția României la victoria asupra fascismului*, Edit. Militară, București, 1985, p. 74.
- ³⁵ *23 August. Documente...*, vol. II, p. 590.
- ³⁶ *Ibidem*, p. 561–562.
- ³⁷ *Ibidem*, p. 575.
- ³⁸ *Ibidem*, p. 587–588.
- ³⁹ *Ibidem*, p. 641.
- ⁴⁰ *Ibidem*, p. 575–576.
- ⁴¹ *Ibidem*, p. 591–593.
- ⁴² *L'insurrection roumaine*, în „Historia Magazine 2-a guerre mondiale”, nr. 83, 1969, p. 2 307.
- ⁴³ Apud *România în războiul antihitlerist...*, p. 147.
- ⁴⁴ „România liberă” din 31 august 1944.

LA CAPITALE DE LA ROUMANIE LIBÉRÉE PAR SES PROPRES FORCES EN AOÛT 1944

Résumé

Dans le contexte du 45e anniversaire de la révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimpérialiste d'août 1944, l'étude aborde l'épisode héroïque de la libération de la Capitale — le cerveau et l'âme de la révolution — par les forces militaires et populaires roumaines.

L'auteur relève que l'entière action de libération de la ville de Bucarest occupée par les hitlériens a pris les caractéristiques de la guerre populaire, dont les origines se trouvent dans le passé du peuple roumain. Elle s'est concrétisée sous l'aspect des forces engagées dans la lutte (unités militaires, formations patriotiques, masses de citoyens), de même que des formes de lutte utilisées (foyers de résistance, escarmouches, embuscades etc.).

Le dégagement rapide de la Capitale et de ses environs de la présence des troupes hitlériennes — opération achevée le 28 août 1944 — eut

une grande importance pour le triomphe de la révolution dans tout le pays, relança la lutte des forces insurrectionnelles et stimula la décision du peuple de vaincre l'ennemi au plus vite.

En même temps, souligne l'auteur en guise de conclusion, cette grande victoire eut une signification européenne, Bucarest étant la première capitale du continent libérée par les forces de résistance, sans aucun appui de la part des armées alliées.

Ce fait eut un large écho international qui se concrétisa dans les déclarations des gouvernements et des hommes politiques, les appréciations faites à la radio, dans les journaux, par les historiens.

DIN PROPAGANDA REZISTENȚEI ANTIFASCISTE ROMÂNEȘTI. ZIARUL „ECOUL” ȘI ROLUL LUI ÎNTRE ANII 1943—1944

ANGELA BANCIU

Aflată într-un context intern și internațional extrem de dificil, prărsită de foștii ei Aliați, supusă tot mai mult politicii de forță și dictat instaurată în Europa în preajma și după declanșarea celui de-al doilea război mondial, cu integritatea teritorială sfărâmată ca urmare a amestecului brutal al Germaniei în treburile sale interne, România a fost obligată să participe la ostilitățile războiului (între 22 iunie 1941—23 august 1944) alături de puterile Axei, împotriva voinței și dorinței poporului român. Dar, așa cum s-a întâmplat întotdeauna în momentele de răscruce din decursul zbuciumatei sale istorii, când forțele străine i-au amenințat independența și libertatea, poporul nostru a știut să-și unească și acum rîndurile, să-și concentreze toate resursele umane, materiale și morale, să organizeze o amplă mișcare de rezistență care va culmina cu revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. Rolul de factor polarizator al tuturor energiilor poporului, de conducător al rezistenței naționale antifasciste l-a îndeplinit *Partidul Comunist Român*, forța politică cu cea mai clară orientare privind răsturnarea dictaturii antonesciene, înlăturarea dominației Reichului hitlerist și alăturarea României coaliției Națiunilor Unite.

Depășind cu mult tact urmările și resentimentele unui trecut apropiat, acționînd consecvent pentru salvarea țării și a ființei poporului român, comuniștii au avut o concepție largă, democratică și revoluționară privind *colaborarea cu toate forțele naționale*, indiferent de natura lor politică, care-și manifestau adversitatea față de Germania și de războiul purtat în afara hotarelor țării. „Înfăptuirea revoluției din august 1944 — arată secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — a constituit rezultatul luptei P.C.R., de unire a clasei muncitoare, a tuturor forțelor naționale pentru apărarea întregului popor, a integrității și independenței patriei noastre”¹.

Realizarea Frontului Național Antihitlerist a constituit un proces dificil, cu o evoluție sinuoasă în timp, deoarece forțele participante la pregătirea insurecției erau separate prin orientări ideologice total opuse și diferențiate prin interese de clasă și politice specifice. Însă P.C.R. a reușit să valorifice cu multă pricepere tradițiile democratice, umaniste ale poporului nostru, de apărare a independenței, libertății și suveranității, pe fondul cărora a organizat concentrarea tuturor forțelor naționale și progresiste, care au asigurat victoria revoluției din august 1944. În toată această perioadă, partidul comunist a îmbinat armonios *efortul de con-*

„Revista de istorie”, tom 42, nr. 7, p. 689—701, 1989

știentizare a întregului popor cu *organizarea și mobilizarea politică* a acestuia în rezistența antifascistă, gruparea forțelor democratice incluzând treptat majoritatea covârșitoare a forțelor sociale și politice românești, de la țărănime și clasa muncitoare la păturile progresiste ale burgheziei, de la intelectualitate la cercurile palatului regal și armată.

În pregătirea actului istoric de la 23 august 1944 un rol important l-a avut *propaganda* desfășurată împotriva fascismului și războiului, care a pus în evidență manifestarea conștiinței patriotice și luciditatea politică a unor largi forțe ale națiunii, conferind veritabile puncte de sprijin acțiunii politice antifasciste. De altfel, în anii celui de-al doilea război mondial, puternica încheștare de pe cîmpurile de luptă dintre puterile Axei și coaliția antifascistă a fost permanent dublată de confruntarea, de mari proporții, în domeniul *propagandei*. „Cea dintii — remarcă Mihai E. Ionescu — viza obiective strategice, economice, politice etc., cealaltă cugetul oamenilor, prima era dominată de factorul material, cealaltă de factorul moral”².

Deși țările coaliției antihitleriste s-au angajat în războiul psihologic cu o oarecare întârziere față de cel de-al treilea Reich, succesul lor a fost totuși cu mult mai mare decît al adversarului, constituindu-se într-un triumf al adevărului și valorilor umane împotriva ideologiei fasciste, anti-umaniste. Apreciat, pe bună dreptate, de către specialiști, ca fiind „a patra armă”³ în lupta împotriva puterilor Axei, războiul psihologic al rezistenței europene⁴ a avut o eficacitate unanim recunoscută, în obținerea victoriei finale. Activitatea psihologică, de propagandă desfășurată cu abilitate și pricepere de către Aliați înainte de încheierea mării conflagrații le-a asigurat acestora supremația *morală* asupra țărilor ocupate de Germania nazistă, avînd profunde implicații în organizarea și mobilizarea rezistenței antifasciste europene.

În România, mijloacele acțiunii propagandistice au avut anumite particularități specifice în decursul războiului, generate atît de factori interni, cît și de statutul internațional al țării noastre⁵. Regimul de stat satelit al Axei, între 1940 și 1944, a permis României — spre deosebire de țările ocupate pe deplin de Reichul nazist — anumite inițiative atît în interior, cît și pe plan extern⁶, care s-au reflectat în forme și modalități specifice și în conținutul propagandei. Astfel, în timpul dictaturii antonesciene (ianuarie 1941—august 1944), propaganda oficială a fost orientată prioritar spre *modelarea atitudinii opiniei publice* în direcția sprijinirii obiectivelor de politică internă și externă ale regimului și menținerii alianței cu puterile Axei, ceea ce s-a concretizat în corelarea propagandei guvernului antonescian cu cea a Berlinului⁷. În acest scop, întreg sistemul de propagandă a fost dirijat și supravegheat de către Ministerul Propagandei Naționale, care își exercita atribuțiile în două direcții : controlarea atentă a mijloacelor private și de stat de propagandă aflate în afara structurii sale și folosirea unui sistem propriu de propagandă⁸. O atenție deosebită a fost acordată presei, imprimîndu-se o tendință evidentă de „uniformizare” a acesteia, în ideea susținerii și justificării măsurilor luate de guvern. Dar, cu toate „normativele” stabilite de regim pentru dirijarea atitudinii și conduitei presei⁹, acțiunea de transformare a presei democratice românești într-o officină de propagandă supusă necondiționat obiectivelor dorite de regim nu a avut succesul scontat. Presa românească din

această perioadă se fundamenta pe o îndelungată tradiție democratică, ea reflectând și difuzând cele mai nobile idealuri naționale ale poporului nostru. Dacă pentru români, *cuvîntul scris* a constituit o armă de luptă pentru justificarea luptei lor naționale, pregătind și prefigurînd, în epoca modernă, unitatea politică, în acest context presei i-a revenit un rol esențial. În perioada interbelică presa s-a angajat activ în acțiunea de consolidare a unității naționale și de democratizare a societății românești, „cuvîntul liber” semnificînd lupta pentru apărarea independenței și integrității țării, amenințată tot mai mult de pericolul revizionismului pe plan european. Este important de relevat și faptul că, pe măsura proliferării organelor de presă ale mișcării legionare, presa democratică își intensifică acțiunile în direcția demascării esenței fascismului și a consecințelor nefaste ale acestuia asupra evoluției vieții poporului român. De aceea, și în perioada dictaturii antonesciene presa nu și-a putut pierde total fizionomia sa anterioară, de esență democratică.

Frământările adînci din interiorul națiunii române, generate de tendința firească a menținerii fidelității față de foștii aliați, și situația politică concretă, deosebit de complexă, în care se afla țara au avut repercusiuni sensibile și în conținutul presei. Rezultatul acestei evoluții specifice a fost acela că nu întreaga presă românească a servit interesele regimului, păstrîndu-și, adeseori, o conduită tradițională, fără a fi marcată de pecetea dezinformării și a propagandei fasciste. Încadrarea în redacția ziarelor și revistelor oficiale — inclusiv a celor editate sau subvenționate de Ministerul Propagandei Naționale — a unor ziaristi consacrați, de orientare democratică și antifascistă, unii simpatizanți sau membrii ai partidului comunist, a constituit un mijloc mai puțin obișnuit de difuzare a propagandei antihitleriste, fapt relevat chiar și de istoriografia străină¹⁰. De asemenea, existența în această perioadă a unor mijloace propagandistice oficiale evreiești (presă, teatru) poate reprezenta un fapt mai puțin obișnuit pentru o țară aflată în constelația puterilor A xei, însă explicabil dacă avem în vedere structurile și tradițiile umanist-democratice ale poporului român și care s-au menținut și în timpul dictaturii antonesciene.

Situîndu-se pe poziții înaintate, democratice, o parte însemnată a intelectualității române a luat atitudine față de evenimentele tragice din anii 1941—1944, conservînd tradiția noastră publicistică de slujire a adevărului și dreptății, de promovare a valorilor naționale autentice, reușind, adesea, să depășească rigorile impuse de cenzură. Retrospectivele editoriale ale anilor 1941—1944 dezvăluie dimensiuni uluitoare pentru anii războiului în privința potențialului de gîndire și creație românească în literatură, filosofie, artă¹¹, expresie vie a credinței în vocația și împlinirea democratică a societății românești. Angajîndu-se activ în frontul propagandistic al rezistenței antifasciste, intelectualitatea de autentică formație democratică și umanistă a influențat nemijlocit opinia publică, sădind în conștiințe încrederea în viitorul liber și demn al țării. Prin mijlocirea presei oficiale cu conținut antifascist, s-a putut realiza o largă bază de sprijin pentru difuzarea propagandei comuniste și a presei ilegale comuniste, care, în intervalul septembrie 1940—august 1944, s-a manifestat prin cele 29 de ziare ilegale, cu o apariție mai mult sau mai puțin regulată¹², ele făcînd cunoscută poziția consecventă a comuniștilor față de regimul

de dictatură antonesciană. În acest context, Partidul Comunist Român, care reprezenta forța politică cu cea mai clară orientare privind realizarea consensului național pentru îndeplinirea obiectivelor scoaterii țării din război și alăturării coaliției Națiunilor Unite, a putut desfășura o amplă acțiune de modelare a conștiinței maselor, îmbinând formele legale și ilegale ale acțiunii propagandistice.

Dialectica evoluției războiului a impus, începând cu anul 1943, o amplificare a mijloacelor de influențare ale opiniei publice, ca un reflex direct al creșterii încordării decisive pe cîmpurile de luptă. Anul 1943 a marcat marea cotitură a conflagrației mondiale pe toate fronturile, conducînd la retragerea treptată a forțelor Axei. Astfel, în nordul Africii se dezlănțuie ofensiva generală împotriva Reichului, aliații lichidînd, în mai 1943, ultimele rezistențe germano-italiene, reușind să obțină supremația în bazinul mediteranean. Pe frontul sovieto-german, s-a desfășurat în iulie 1943 marea bătălie de la Kursk-Orel, care a angajat gigantice forțe materiale și umane. „Operațiunea Citadela — nota feldmareșalul von Manstein — a fost pentru noi o ultimă încercare de a menține inițiativa în Est. Ca urmare a acestui eșec, inițiativa a trecut definitiv de partea sovietică. De aceea, această operațiune a constituit cotitura decisivă a războiului pe frontul de Răsărit”¹³. Paralel cu aceste evenimente, a continuat cu succes ofensiva forțelor aliate în Sicilia, ceea ce a creat condiții favorabile pentru debarcarea ulterioară în Italia și scoaterea acesteia din război. Dictatura lui Mussolini a fost răsturnată la 25 iulie 1943, prin instaurarea unui nou guvern în frunte cu mareșalul Badoglio, care a început imediat tratativele cu aliații, capitularea Italiei marcînd primul act al dezintegrării blocului fascist, accentuînd deruta și criza din interiorul statelor aflate sub hegemonia Reichului, în ciuda „răpirii” lui Mussolini de către un comando german și restaurării autorității lui în cadrul Republicii de la Salo¹⁴.

Înfringerile Axei generează o intensificare a mișcării de rezistență a popoarelor europene, iar pe frontul diplomatic evenimentele politice capătă, prin importanța lor, semnificații adînci pentru desfășurarea ulterioară a negocierilor și organizarea postbelică a lumii. Conferința anglo-americană de la Quebec din 17—24 august 1943, care decide să se acorde prioritate debarcării în Franța (operațiunea „Overlord”) și deschiderii celui de-al doilea front, în detrimentul variantei balcanice, este urmată de Conferința de la Moscova și apoi de cea de la Teheran (28 noiembrie—1 decembrie 1943), cu participarea conducătorilor celor trei mari puteri aliate : U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie. Prin hotărârile adoptate (deschiderea celui de-al doilea front în Europa, ca mijloc principal de încheiere a războiului, stabilirea frontierelor Poloniei, ajutorul economic acordat Iranului în timpul și după terminarea războiului, sprijinirea militară a mișcării de rezistență din Iugoslavia etc.), Conferința reprezintă un moment important în evoluția raporturilor interaliate¹⁵.

Începînd cu a doua jumătate a anului 1943, în strînsă legătură cu desfășurarea operațiunilor militare și a evenimentelor politice, opinia publică românească este tot mai mult conștientă de eșecul Germaniei naziste și de necesitatea unei cît mai rapide cotituri-salvatoare, de scoatere a țării din războiul dus alături de puterile Axei. Este semnificativ faptul că, încă de la începutul anului 1943, rapoartele secrete parvenite aliaților

despre situația din România apreciau că „poporul român a pierdut definitiv speranța într-o victorie germană”, fiind „în creștere rapidă”, în toată țara, „sentimentul pro-aliat”¹⁶. Pe fondul închegării organizatorice a opoziției naționale față de dictatura antonesciană, al intensificării negocierilor secrete cu aliații, P.C.R. — depășind cu mult tact barierele ideologice — stabilește contacte cu cercurile palatului pe tema înlăturării guvernului condus de mareșal și ieșirii României din tabăra Axei¹⁷. În acest nou context intern și internațional, adevărul despre mersul războiului, consecințele evoluției situației politice mondiale, situația disperată a României încep să fie tot mai mult dezvăluite prin presa vorbită sau scrisă.

Un moment important în viața politică românească l-a reprezentat apariția, la 19 decembrie 1943, a ziarului „Ecul”, sub direcția lui Mircea Grigorescu, cunoscut ca publicist prin convingerile sale democratice mai ales din perioada colaborării intense la „Cuvîntul liber”¹⁸. Apariția unei noi publicații la sfîrșitul anului 1943 credem că se impunea în ideea revigorării tradiției publicistice democratice românești, în spiritul adevărului, cu scopul de a reflecta atitudinea antifascistă a poporului și a găsi felurite moduri, ce se aflau în puterea condeiului, pentru a o orienta, îndruma pe făgașurile ei firești, în continuare. Primul număr, apărînd înaintea sărbătorilor de iarnă, avea menirea de a pregăti psihologic opinia publică, în pragul noului an 1944, care se anunța a fi decisiv în încheierea confruntării mondiale.

Prin colaborarea bogată a unor membri ai P.C.R. și a unor simpatizanți comuniști, „Ecul” era o formă de organizare a opoziției de stînga, titlul ziarului scris cu litere mari roșii fiind edificator în acest sens. Dacă, de obicei, fiecare publicație își avea grupul său de cititori și suportul politic de care depindea, „Ecul” a vrut să fie expresia unei opoziții generale a poporului, o gazetă care să exprime și să demonstreze capacitatea națiunii române de a-și păstra nealterate moralitatea ei specifică, tradițională, ideologia sa națională, ca factori cu efecte adînci atît în lupta anterioară, cît și în cea prezentă, actuală. De aceea, „Ecul” se înscrie între anii 1943 și 1944 în efortul întregului popor de a găsi cea mai bună cale de salvare a unității și ființei demne a neamului românesc, într-unul din cele mai grave momente ale existenței sale.

Orientarea generală a ziarului este clar reflectată în primul său număr, care își propune drept scop declarat informarea obiectivă și comentarea tuturor faptelor, fără părtinire, din țară și din străinătate¹⁹. Articolul intitulat *Puncte de vedere*, semnat de directorul ziarului, Mircea Grigorescu, sugera clar locul și rostul României ca stat european, degajîndu-se în subtext fidelitatea față de foștii aliați: „Imperiile multe și-au încercat aici puterile. Noi am rămas cu statornicie neabătută acolo unde am știut că îndeplinim un rost precis și firesc în lume. Am fost de la început, prin însăși plămădirea noastră, un stat european. Așa sîntem și așa vom rămîne... De cînd am încheiat vatra statului românesc *nu am trădat niciodată lupta Europei*” (s.n.). Situîndu-se pe aceeași poziție, Miron R. Paraschivescu evidențiază contribuția spiritualității franceze la continuitatea culturii umane, continentale și mondiale, precum și forța Franței „de a păstra, peste toate dezbinările planetei și ale ei proprii în primul rînd, vasele comunicante ale inteligenței umane, în toată fecunda ei gene-

rozitate”. Analizînd pe larg esența umanismului francez ca fiind „garanția și expresia inteligenței umane și a permanențelor ei”, M. R. Paraschivescu definea, nu întîmplător, inteligența umană prin „garanția mai presus de toate a *libertății de mișcare* (s.n.) și de formulare atît de necesară inteligenței”. Reflectînd zbuciumul și disperarea din interiorul națiunii române, Octavian Neamțu, în articolul *Încredere în viitor*, constata cu îngrijorare, pornind de la evoluția politică a evenimentelor internaționale, că „nu sîntem departe de a cădea în neiertata greșală de a crede că ceea ce se va întîmpla cu noi va fi exclusiv o consecință a hotărîrii celor mari și tari ” și semnala că primejdia stă „nu în afară, ci în eventuala părăsire a încrederii în noi înșine”. Totodată, își exprima încrederea în capacitatea poporului român de a-și „hotări singur soarta dincolo de voința celor mari”²⁰. Conținutul majorității articolelor publicate în acest ziar, atît cele cu caracter militar, politic, cit și cele literare, filosofice sau artistice, dovedea că intelectualitatea devenea tot mai sensibilă și mai receptivă la semnele reale ale evoluției evenimentelor, încercînd să le descifreze sensul și consecințele pe care le puteau avea asupra destinului poporului român.

Deși, în aparență, ziarul „Ecolul” are o configurație oarecum eclectică, totuși, din conținutul său se pot desprinde o serie de idei cardinale ce răzbat în multe dintre articolele publicate :

1) *Condamnarea războiului* este una din ideile centrale care apare cu o mare frecvență în conținutul ziarului, evidențiindu-se caracterul nepopular al alianței cu Germania, a și al participării la conflagrația mondială alături de Axă : „Fiindcă senzația permanentizării războiului a parvenit sã ne impunã oarecum un calendar special al dezastrului civilizației, ne socotim vîrstele după numărul anilor de singe și de ruină care se scurg de la acel *blestemat septembrie 1939*” (s.n.)²¹. Adeseori, în paginile ziarului apar întrebări retorice al căror răspuns nu este greu de găsit pentru cititor : „Cine poartă vina acestei dezlănțuiri de ură sălbatică, de prăbușire a simțămîntelor omenești ? Cum de s-a ajuns pînă la nebunia, la delirul ucigaș pe care-l avem azi”²². Iar consecințele distructive ale războiului asupra civilizației, prin degradarea și dezumanizarea popoarelor, îmbracă accente dramatice : „Din punct de vedere general, omul, mai ales în vremurile de război, trebuie considerat la un loc cu materialele. Aceeași lege a numărului, aceeași determinare a cantității domnește față de ființe și față de instrumentele neînsuflețite. Trăim vremuri cînd valorile umane sînt la curs scăzut”²³.

Discursul de Anul nou 1944 al șefului statului a oferit prilejul unor ample comentarii, tocmai datorită conținutului său evident pacifist. Referindu-se, cu subtilitate, la vremurile tulburi „care au văzut atîtea schimbări neprevăzute și atîtea răsturnări de situații”, s-a adresat urarea ca noul an să aducă poporului român „o pace dreaptă, întemeiată pe ideile binefăcătoare de libertate, onoare și toleranță fără de care nu poate să fie nici ordine, nici civilizație”²⁴. Aceste cuvinte erau în total dezacord cu cele ale fîhrerului care amenința, cu violența ce-l caracteriza, că pacea nu poate fi așteptată pentru anul 1944, iar în acest război „nu vor exista învinși, ci numai supraviețuitori și nimicîți”²⁵. De aceea, discursul l-a deranjat pe ambasadorul Reichului la București Manfred von Killinger, care s-a prezentat la președinția Consiliului de Miniștri pentru a exprima nemulțumirea și protestul său²⁶.

2) *Prezentarea corectă a operațiunilor militare* s-a realizat prin îndrăzneala de a pune în comparație informațiile de pe fronturile germane și cele ale aliaților. Punerea în paralel a rezultatelor operațiunilor militare, defavorabilă în totalitate, începînd cu anul 1943, puterilor Axei, exprima în fond o atitudine antinazistă clară. O astfel de presă oferea curaj, îndrăzneală în desfășurarea și amplificarea sabotajelor împotriva germanilor și a mașinii de război hitleriste.

Pentru a evita rigorile impuse de cenzură, precum și obiecțiile eventuale ale germanilor, informațiile despre bătăliile anglo-americeane contra Axei proveneau, întotdeauna, din țările neutre (Spania, Portugalia, Elveția, Turcia), prin agențiile de presă ale acestora, care, la rîndul lor, comunicau pozițiile aliaților. Se remarcă, în acest context, excelențele hărți publicate de ziarul „Ecul”, în care era trasată cu exactitate, *zi de zi*, linia frontului, cu scopul de a nu lăsa nedumeriri cititorului în legătură cu locul de desfășurare a fiecărei bătălii și evoluția concretă a confruntărilor militare. Ținerea la „zi” a acestor hărți, corelarea lor cu evoluția și deplasările de trupe de pe diferitele fronturi ofereau cititorului imaginea înfrîngerii iminente a Germaniei de către aliați, ceea ce a condus la întărirea sentimentului pro-aliat în rîndul opiniei publice românești.

Informațiile primite și difuzate privind evoluția bătăliilor de pe diferitele fronturi erau întregite de bogatele *cronici săptămînale* ale evenimentelor militare și politice, unde transpare, destul de evident, încrederea în victoria aliaților. Titlurile unor articole sînt sugestive în acest sens (ca, de pildă, „Sovieticii atacă mereu cu îndirjire pe un ger care atinge pe alocuri minus 15 grade”²⁷). Mai mult, dispunerea în pagină a diferitelor informații lasă să se descifreze, uneori cu mult umor, atitudinea autorilor față de evoluția evenimentelor militare sau politice (de pildă, discursul ditirambic al fîhrerului cu prilejul celei de a 11-a aniversări a venirii la putere a partidului nazist era reprodus alături de informațiile privind ofensiva victorioasă a aliaților și bombardarea orașului Frankfurt pe Main de către aliați)²⁸.

Preocuparea insistentă a ziarului pentru problema Balcanilor, la sfîrșitul anului 1943 și începutul anului 1944, era un reflex firesc al speranței, încă nedestrămate, într-o debarcare aliată în Balcani.

Exprimînd o opinie de masă, nici un articol nu tratează vreun subiect din care să se degaje „camaraderia” de arme româno-germană. Dacă în lunile decembrie 1943—martie 1944 războiul din răsărit era privit ca și cum România ar fi fost neutră, la sfîrșitul lui martie 1944 materialele publicate reflectă marea îngrijorare față de consecințele războiului ce se desfășura în teritoriul românesc dintre Prut și Nistru. Articolul intitulat *Continuitatea* consemna că „pe cunoașterea lămurită a continuității, ca lege supremă în viața poporului, se făurește încrederea în viitor și în noi înșine”, subliniindu-se devotamentul neconținut al poporului român „pentru dreptate, justiție, pentru respectarea drepturilor lui, dar și pentru respectarea neștirbită a drepturilor altora”²⁹.

Forma de așteptare a deschiderii celui de-al doilea front în Europa nu era privită prin prisma intereselor germane, ci din punctul de vedere al aliaților și al terminării războiului victorios pentru aliați. În acest fel, se conturau treptat și se definitivau premisele ideologice ale aderării la lupta coaliției antihitleriste. Debarcarea aliată pe coasta Franței, marea

„invazie”, era apreciată, de la început, ca fiind „debutul unei ere noi generatoare de profunde schimbări... Istoria a început să se scrie scump de tot și cu mare viteză”³⁰. Impresionează, cu acest prilej, comentariile ample despre operațiunea invaziei, cum a fost pregătită și executată, problemele politice rezultate, considerațiile germane și anglo-americane asupra acestei mari operații din vestul Europei și, mai ales, încrederea aliaților în izbînda ei³¹ (erau reproduse, de pildă, declarațiile lui Roosevelt și Churchill în legătură cu credința în izbînda operațiunii „Overlord”). Aceste știri și informații, coroborate cu articolele documentate referitoare la Franța și spiritualitatea poporului francez (cum erau, de pildă, medaliioanele dedicate lui Voltaire și Flaubert), nu lasă nici o umbră de îndoială asupra angajării noastre morale alături de aliați : „Toate popoarele lunii, toate statele Europei datorează fermentului spiritual al Franței ceva din ființa și libertatea lor” și în continuare „Poporul francez a cunoscut atîtea încercări și le-a răbdut cu stoicism, fără să piardă nădejdea în libertate și dreptate”³².

3) *Implicarea presei literare în fenomenul politic* s-a exprimat prin ideile de fond, mesajul patriotic al publicațiilor și, totodată, prin colaborarea permanentă a unor personalități remarcabile ale vieții literare, precum : Mihail Sadoveanu, George Călinescu, Tudor Vianu, Miron Radu Paraschivescu, Șerban Cioculescu, George Ivașcu etc. Abundă articolele despre rolul cărturarilor, drepturile și obligațiile ce le revin, despre noblețea meseriei de gazetar, cu scopul de a potența angajarea intelectualității în viața socială și politică : „Cărturarul este chemat să-și sfătuiască neamul și să-l călăuzească în veșnicia biruitoare a vieții libere, demne și independente”³³, subliniindu-se că „cei dintii dascăli ai poporului au fost și primii ei gazetari... unitatea învățător-gazetar s-a păstrat, de altfel, în practica vieții publice românești”³⁴. Evocarea lui C. A. Rosetti, „cel mai mare gazetar al veacului al XIX-lea”, și a celor două ziare „Pruncul român” și „Românul” îi oferă lui George Ivașcu prilejul unor interesante reflecții privind semnificația și rolul presei, a informației în general în istoria unei culturi moderne³⁵. Succesiunea medaliioanelor dedicate valorilor istoriei naționale și personalităților culturii europene (mai ales franceze) avea menirea de a sublinia tradiția integrării culturii românești în spiritualitatea europeană. Astfel, în articolul intitulat *1848 și scriitorii*, Șerban Cioculescu aprecia similitudinea dintre concepția lui Nicolae Bălcescu despre lume și cea a precursorilor revoluției franceze de la 1789. Se disting, prin dimensiunea angajării politice, articolele semnate de Miron Radu Paraschivescu despre actualitatea și necesitatea spiritului pașoptist, care reprezintă, în viziunea autorului, „spiritul patriotic românesc și luarea de poziție unanimă în numele acestui spirit”³⁶. Pașoptismul nu se încheie în anul 1848 — consideră autorul —, ci el se recunoaște în măsura în care stăruie „năzuințele către libertate ale neamului românesc, în măsura în care acest neam cată să iasă dintr-o condiție economică de semicolonie, astăzi cînd nu numai producția economică, dar și arta militară este motorizată, și în sfîrșit în măsura în care cărturarii români duc lupta patriotică”. În concepția lui Miron R. Paraschivescu, „pașoptismul rămîne astfel în istoria Țărilor Românești, dată nepieritoare, cînd poporul și — prin el — cărturarii țării au ales moartea și surghiunul, decît plecarea capului sub jug străin, chiar atunci — și mai

cu seamă atunci ! — când el era înfățișat cu zîmbetul mîeros al unei false și silnice prietenii”³⁷.

4) *Problema Transilvaniei*, care sîngera adînc în acei ani, era mereu prezentă în cugetul și inima românilor sub două aspecte : pe de o parte prin conținutul unor articole, semnate de Gh. I. Brătianu și Constantin Daicoviciu, despre dovezile arheologice ale continuității noastre în spațiul intracarpatic, prin desele știri transmise despre intelectualii Universității clujene aflați la Sibiu³⁸ ; pe de altă parte prin informațiile despre teroarea străină din Transilvania și refugierea masivă a populației românești (de pildă, se menționa că în cursul anului 1943 s-au refugiat 21 494 de români din Transilvania, numărul total al refugiaților ardeleni ajungînd la 218 927)³⁹.

Sînt ample comentate știrile privind desfășurarea procesului contelui Ciano, fost ministru de externe al Italiei în vremea lui Mussolini și unul din „autorii” odiosului dictat de la Viena, proces prezentat cu sarcasm și umor de Mircea Damian, din care răzbate ura și amărăciunea împotriva dictatorilor și dictatorilor : „Fără uniformă, fără zorzoane și bibiluri, astăzi așteaptă — în celula închisorii din Verona, cam neras și cam singur — sentința. Europa nu-l mai vede și nu-l mai « admiră », iar el nu mai are ocazia « s-o împartă » după chef și simpatii. Va putea să afle acum ce înseamnă dreptatea, și cum este cînd te doare (s.n.). Dar va fi prea tîrziu. Atunci cînd avea numai chip, nu putea să judece ; iar astăzi cînd are cap, nu mai este al lui...”⁴⁰.

5) *Problemele economico-sociale*, chiar dacă nu au o pondere prea mare în raport cu importanța lor, sînt totuși frecvent prezente în conținutul ziarului. Deși anul 1943 s-a caracterizat printr-o recoltă agricolă bună, analizele prezentate la începutul anului 1944 asupra situației economice a țării evidențiază stagnarea economică, problemele complexe ale activității comerciale externe, reducerea schimburilor comerciale, înrăutățirea condițiilor de viață ale muncitorilor, țăranilor etc.⁴¹. În acest sens, remarcăm în mod deosebit analizele întreprinse de Costin I. Murgescu asupra evoluției salariilor și standardului de viață al muncitorilor⁴², precum și studiile publicate de cunoscutul sociolog H. H. Stahl despre problematica țărănească, îndeosebi a sănătății publice, mortalității infantile din mediul rural⁴³.

6) *Preocuparea pentru organizarea economică și politică a lumii postbelice* se reflectă, în primul rînd, prin evidențierea vocației constructive a poporului român și angajarea acestuia în organizarea și reconstrucția materială și morală a păcii : „Dintre toate numai hărțile războinice nu au folosit omului... Astăzi, orice om parcurge cu ochii pe hartă distanțele enorme pe care le-au asaltat trupele ; el știe configurația fronturilor și cum se schimbă zi la zi această configurație... Și el ar vrea să vadă cît mai repede alte hărți, în care să fie trasat nu mersul războiului, ci activitatea creatoare a societății : noile șosele și drumuri de fier, noile canale și căi navigabile, noile orașe și centre industriale, creșterile de populație și însuflețirea pămîntului. Iar peste harta celor cinci continente, el ar vrea să scrie cu litere mari : PACE !”⁴⁴.

Sînt abordate, pe larg, în spirit dialectic, perspectivele economice postbelice, evaluate competent de Costin I. Murgescu, ca și posibilitățile de dezvoltare industrială a țării, combătîndu-se concepțiile opuse acestei

dezvoltări : „Înseamnă că România trebuie să se rezume la agricultură ? Credem că nici un om de bună credință, cu conștiința rolului pe care România îl are a juca în acest colț european, nu poate adopta o asemenea atitudine. Așa cum nimeni nu poate omite faptul că realizarea unității economice mondiale — prin aplicarea principiului diviziunii internaționale a muncii — poate lovi în dorințele noastre de afirmare economică, de valorificare a produselor noastre și de ridicare a nivelului de viață al omului român”⁴⁵. Preocuparea față de evoluția în viitor a lumii postbelice este prezentă într-o serie de editoriale, degajîndu-se optimismul în privința organizării lumii după război, care „nu poate porni decît din credința într-o firească și dreaptă circulație a bunurilor, într-o repartitie a produselor în raport cu nevoile diferitelor piețe, care să ajute astfel efortul creator firesc după o epocă de distrugeri”⁴⁶.

În strînsă legătură cu organizarea politică a lumii postbelice, remarcăm preocuparea constantă pentru soarta țărilor mici și mijlocii : „Soarta statelor o hotărăște istoria, cea imparțială și indiferentă. În desfășurarea ei nu se pot considera statele ca mari și mici, ci organizații omenești care-și respectă rostul și trăiesc fericite, ori care nu-și respectă rostul și pînă la urmă plătesc”⁴⁷. În același context, este exprimată îngrijorarea față de discuțiile despre împărțirea lumii în sfere de influență și față de ideea revizuirii de către statele mici a concepției lor asupra suveranității. Asemenea idei sînt considerate a fi extrem de periculoase, ele reprezentînd un regres față de concepțiile care au guvernat lumea între 1919—1939. Dezbaterea acestei probleme a avut atît menirea de a informa opinia publică despre unele discuții ce răzbăteau din culisele activității diplomatice, cît și rolul de a reliefa încrederea poporului român în respectarea drepturilor egale ale statelor lumii : „Politica lui « divide et impera » manifestată pe plan internațional s-a dovedit a fi periculoasă și falimentară, astfel că, chiar dacă astăzi este încercată sub altă formă, ea nu poate da rezultate”⁴⁸.

Pornind de la conținutul bogat al întregii problematice a ziarului „Ecoul”, putem aprecia că între anii 1943 și 1944 acesta a avut un rol eficient în crearea unei opinii favorabile desprinderii de puterile Axei, în pregătirea psihologică a națiunii române pentru înfăptuirea marelui act de la 23 august 1944. Îndemnurile la acțiune, explicațiile care se dau acestui termen, chiar în preajma declanșării revoluției din august, sînt relevante pentru ținuta și orientarea ziarului. Astfel, într-un articol intitulat *Acțiunea*, apărut la 19 august 1944, se sublinia fără echivoc conținutul termenului de *acțiune*, tocmai într-un moment în care se definitivau ultimele pregătiri ale realizării practice a insurecției române : „Iată, de pildă, un termen care a fost uitat, din cauză că aproape pe tot cuprinsul lui a fost concentrat numai asupra unei părți din oameni și anume asupra celor care luptă. Este vorba de termenul « acțiune ». Este foarte greșit să se uite valoarea acțiunii, tocmai în zilele acestea în care atîtea și atîtea evenimente se petrec în lumea întreagă. Omenirea este în acțiune, azi mai mult ca oricînd. Fronturi lungi și mereu mișcătoare fac ca milioane și milioane de oameni să acționeze neîncetat, mergînd cu acțiunea lor pînă la riscul atît de des al morții. Legea acțiunii este deci aceea care comandă azi destinele lumii, de la marile unități sociale și pînă la ultimul individ”⁴⁹.

În concepția autorilor acestei publicații, poporul trebuie să fie temeinic pregătit din punct de vedere psihologic pentru acțiune, cu scopul de a-și stăpîni propriul destin, întrucît „cea mai mare calamitate pentru popor este lipsa capacității psihologice. Cine nu are puțința reacției psihologice, sau o are cu întîrziere, stă mult în urmă pe scara vieții”⁵⁰. De aceea, opunîndu-se acțiunilor propagandistice favorabile Axei, „războiului psihologic” al rezistenței antifasciste românești, purtat și prin intermediul ziarului „Ecou”, va avea consecințe benefice asupra mobilizării întregii națiuni pentru realizarea obiectivelor revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Marii Adunări Naționale și Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, consacrată împlinirii a 40 de ani de la înfăptuirea actului revoluționar de la 23 august 1944, în România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 27, Edit. Politică, București, 1985, p. 430.

² Mihail E. Ionescu, *Puterea cuvîntului. Propaganda mișcării de rezistență din România (1940—1944)*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 8.

³ Vezi, în acest sens, Ion Popescu-Puțuri, *Propaganda în anii celui de-al doilea război mondial — metode, obiective, rezultate*, în „Analele de istorie”, anul XXVI, nr. 1, 1980, p. 84—99.

⁴ Vezi, de asemenea, Jacques de Launay, *Ultimele zile ale fascismului în Europa*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 76.

⁵ Gheorghe Buzatu identifică următoarele faze ale evoluției României în cursul războiului : a) septembrie 1939—mai 1940, neutralitate *de facto* și *de jure* ; b) mai 1940—august 1940, nonbeligeranță *de facto* și *de jure* ; c) septembrie 1940—iunie 1941, nonbeligeranță *de jure*, cu încadrarea *de facto* în tabăra Axei Berlin—Roma—Tokyo ; d) 22 iunie 1941—23 august 1944, beligeranță de partea statelor Axei fasciste ; e) 23 august 1944—mai 1945, cobeligeranță *de facto* (nerecunoscută *de jure* de către Aliații) de partea Națiunilor Unite, în războiul împotriva ultimilor membri ai Axei pe continentul european (vezi, în acest sens, Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. I, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 328).

⁶ *Ibidem*, p. 219.

⁷ Mihail E. Ionescu, *op. cit.*, p. 119—140.

⁸ Mihai Fătu, *Contribuții la studierea regimului politic din România (septembrie 1940—august 1944)*, Edit. Politică, București, 1984, p. 92.

⁹ *Ibidem*, p. 99 (vezi, pe larg, capitolul „Mijloace de proliferare a ideologiei fasciste”, p. 92—114).

¹⁰ Mihai E. Ionescu, *op. cit.*, p. 36.

¹¹ Vezi, de pildă, George Ivașcu, Antoaneta Tănăsescu, *Cumpăna Cuvîntului (1939—1945). Mărturiile ale conștiinței românești în anii celui de-al doilea război mondial*, Edit. Eminescu, București, 1977, p. 7—98.

¹² Mihail E. Ionescu, *op. cit.*, p. 29.

¹³ Cf. Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial, 1942—1945*, vol. II, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 46.

¹⁴ Cf. Leonida Loghin, *Al doilea război mondial, acțiuni militare, politice și diplomatice (cronologie)*, Edit. Politică, București, 1984, p. 282.

¹⁵ *Ibidem*, p. 251—275.

¹⁶ Cf. Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 358—359.

¹⁷ Vezi, în acest sens, Ioan Șurtu, *Contribuții privind viața politică din România (Evoluția formei de guvernămînt în istoria modernă și contemporană)*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 525.

¹⁸ „Cuvîntul liber” în apărarea independenței și integrității României, ediție îngrijită, indice analitic și indice de persoane de Ion Ardeleanu (Studiu introductiv de Ion Ardeleanu și Mircea Mușat), Edit. Eminescu, București, 1982, p. 37.

¹⁹ „Ecou”, anul I, nr. 1, 19 decembrie 1943.

- ²⁰ Ibidem.
- ²¹ Ibidem, nr. 12, 1 ianuarie 1944.
- ²² Ibidem, anul II, nr. 164, 5 iunie 1944.
- ²³ Ibidem, nr. 231, 11 august 1944.
- ²⁴ Ibidem, nr. 13, 3 ianuarie 1944.
- ²⁵ Ibidem, nr. 14, 4 ianuarie 1944.
- ²⁶ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 519.
- ²⁷ „Ecou”, anul I, nr. 2, 20 decembrie 1943.
- ²⁸ Ibidem, anul II, nr. 41, 1 februarie 1944.
- ²⁹ Ibidem, nr. 101, 1 aprilie 1944.
- ³⁰ Ibidem, nr. 167, 8 iunie 1944.
- ³¹ Ibidem, nr. 169, 10 iunie 1944.
- ³² Ibidem, nr. 244, 24 august 1944.
- ³³ Ibidem, nr. 18, 8 ianuarie 1944.
- ³⁴ Ibidem, nr. 45, 5 februarie 1944.
- ³⁵ Ibidem, nr. 16, 6 ianuarie 1944.
- ³⁶ Vezi, în acest sens, articolele: *1848 și scriitorii* de Șerban Cioculescu și *Spiritul pașoptist* de Miron Radu Paraschivescu, apărute în „Ecou”, anul I, nr. 12, din 1 ianuarie 1944.
- ³⁷ <*Înțelesurile pașoptismului*, de Miron R. Paraschivescu, în „Ecou”, anul II, nr. 171, 12 iunie 1944.
- ³⁸ *Pe urmele strămoșilor*, de Constantin Daicoviciu, și *Celățile din munții Streiului*, de Gheorghe I. Brătianu, apărute în „Ecou”, anul I, nr. 12, din 1 ianuarie 1944.
- ³⁹ „Ecou”, anul II, nr. 19, 9 ianuarie 1944.
- ⁴⁰ Ibidem, nr. 20, 10 ianuarie 1944 și articolul *Contele Ciano*, semnat de Mircea Damian.
- ⁴¹ Ibidem, anul I, nr. 12, 1 ianuarie 1944.
- ⁴² Vezi, în acest sens, articolul *Salariile și standardul de viață al muncitorilor*, de Costin I. Murgescu, apărut în „Ecou”, anul II, nr. 27, 17 ianuarie 1944.
- ⁴³ Vezi, articolul semnat de H. H. Stahl, *Prejudecăți și tradiții*, apărut în „Ecou”, anul II, nr. 58, din 18 februarie 1944. Același autor semnează și articolul intitulat *Dușmanii dinlăuntru*, apărut în „Ecou”, anul II, nr. 63, din 25 februarie 1944.
- ⁴⁴ Articolul *Harta*, apărut în „Ecou”, anul II, nr. 237, din 17 august 1944.
- ⁴⁵ Articolul *Perspectivă economică postbelică*, semnat de Costin I. Murgescu și apărut în „Ecou”, anul II, nr. 38, din 29 ianuarie 1944.
- ⁴⁶ Articolul *Tot pentru producție?*, de Costin I. Murgescu, apărut în „Ecou”, anul II, nr. 44, din 4 februarie 1944.
- ⁴⁷ Articolul *Statele mici*, în „Ecou”, anul II, nr. 27, din 17 ianuarie 1944.
- ⁴⁸ Articolul *Sferele de influență*, apărut în „Ecou”, anul II, nr. 17, din 7 ianuarie 1944.
- ⁴⁹ Articolul *Acțiunea*, apărut în „Ecou”, anul II, nr. 239, din 19 august 1944.
- ⁵⁰ Articolul *Psihologie*, apărut în „Ecou”, anul II, nr. 235, din 15 august 1944.

LA PROPAGANDE DE LA RÉSISTANCE ANTIFASCISTE ROUMAINE. LE JOURNAL „ECOUL” ET SON RÔLE ENTRE 1943—1944

Résumé

L'étude analyse l'importance de la propagande menée contre le fascisme et la guerre, les particularités des moyens de propagande et met en évidence la signification du mouvement de résistance antifasciste de Roumanie, de même que le rôle d'élément polarisateur représenté par le Parti Communiste Roumain à cette époque-là, une place de choix revenant au journal „Ecou”, publié entre décembre 1943—septembre 1944. Édité pour revigorer la tradition démocratique de la presse roumaine dans l'esprit de la justice et de la vérité et pour refléter l'attitude antifasciste du peuple, „Ecou” a ajouté ses forces à l'effort général de la société de trouver la meilleure voie de salut de l'unité et de la dignité

de notre peuple dont l'existence était menacée par des circonstances extrêmement graves.

Quoique „Ecol” paraisse assez éclectique, on peut identifier cependant dans son contenu riche une série d'idées à significations politique, militaire, sociale et culturelle particulièrement importantes : a) *la condamnation de la guerre* (par la mise en évidence du caractère impopulaire de l'alliance de la Roumanie avec les puissances de l'Axe et la condamnation de ceux qui étaient coupables du déclenchement de la guerre); b) *la présentation correcte du déroulement des opérations militaires* (par la confrontation des informations concernant les mouvements des troupes de l'Axe et des alliés sur les différents fronts, la publication de cartes actualisées des opérations militaires et la mise en vedette implicite du succès des alliés, la présentation de chroniques hebdomadaires où on commentait correctement l'évolution des situations militaires etc.); c) *la mise en relief du problème de la Transylvanie* et de la situation de la population roumaine du territoire cédé temporairement à la Hongrie de Horthy; d) *la préoccupation pour l'organisation économique et politique du monde de l'après-guerre*, y compris pour l'organisation sur de nouvelles assises de la Roumanie de l'après-guerre; e) *l'engagement puissant de la presse littéraire dans le phénomène politique* (par la mise en relief du rôle de la presse dans la vie d'une société, la publication de médaillons littéraires concernant les traditions révolutionnaires et démocratiques de la presse et de la littérature roumaines, où l'on faisait des allusions directes à l'esprit culturel européen, et notamment français etc.).

„Ecol”, qui a appartenu au groupe des moyens de propagande défavorable aux puissances de l'Axe, a joué un rôle important en ce qui concerne la mobilisation politique de la nation roumaine et a éveillé les consciences, ce qui aura des conséquences bénéfiques pour l'accomplissement ultérieur des objectifs de la révolution d'août 1944.

23 AUGUST 1944 — DIMENSIUNI UNIVERSALE

CONSTANTIN MOCANU

În cei 45 de ani de la remarcabilul eveniment intrat în istoria noastră, și în istoria universală, și sub denumirea, prescurtată, formată prin data calendaristică, și anume *23 August*, s-a constituit o tot mai bogată și diversificată literatură istorică, social-politică, filosofică în măsură să înfățișeze cât mai argumentat condițiile realizării lui, trăsăturile specifice, semnificația internă și externă, dimensiunile lui universale. Privirea din unghiul valorii sale în istoria universală este din ce în ce mai mult realizată de oamenii de știință români, odată cu tot mai susținutele lor preocupări de a investiga și a reliefa contribuția poporului nostru la istoria generală a omenirii.

Aceste preocupări au îndemnat și temei fundamental din punct de vedere politico-ideologic în documentele de partid, în expunerile și cuvântările tovarășului Nicolae Ceaușescu pronunțate la plenare ale Comitetului Central ori cu prilejul activităților aniversative mai importante. Definiția așa de cuprinzătoare dată istoriei (istoriei României, și, totodată, istoriei universale) în 1982 și reluată mai recent stimulează minunat ambiția istoricilor de a trata — și mai consistent decât înainte — istoria patriei în contextul istoriei universale, de a releva faptele mai deosebite ale contribuției române pe plan internațional: „(...) istoria omenirii, deci și istoria poporului român — definea tovarășul Nicolae Ceaușescu în anul menționat —, este istoria dezvoltării forțelor de producție și a relațiilor sociale, istoria luptelor de clasă, a luptelor împotriva asupririi și dominației străine, pentru eliberarea națională și dezvoltare de-sine-stătătoare, istoria înfruntării continue între vechi și nou. În același timp, istoria omenirii este jalonată de relațiile dintre diferite popoare și state, de formarea și apoi dispariția unor imperii, lupta popoarelor pentru apărarea ființei proprii, a ființei lor naționale”¹. La ședința comună a Comitetului Central al partidului, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești, din 28—30 noiembrie anul trecut, 1988, cu referire specială la istoria noastră, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza: „Istoria milenară a poporului român, ca de altfel a tuturor popoarelor, este istoria dezvoltării forțelor de producție, a producerii și perfecționării uneltelor de muncă, a luptei de clasă dintre asupriți și asupritori, a organizării și unirii oamenilor în grupe și formațiuni statale, a formării popoarelor și națiunilor, a progresului continuu — economic, social — și a înaintării pe baza cuceririlor științei și cunoașterii din fiecare etapă de dezvoltare”².

Notele acestor definiții indică, în felul lor, coordonatele de bază pe care s-au desfășurat istoria universală și, în cuprinsul acesteia, istoria societății românești, direcțiile și domeniile ei principale, interferențele

istorice, liniile pe care s-au aflat evenimentele noastre mai însemnate care au avut ecou sau înriuire în istoria universală. Am reprodus definițiile întregi, vizînd deci întregul timp istoric îndelungat, întrucît receptarea, pe plan internațional, a importanței Revoluției române antifasciste și antiimperialiste, de eliberare socială și națională nu a avut loc pe un teren gol, fără tradiții, fără o îndelungată conexiune între faptele generale și cele naționale. De altminteri, concepții, teorii mai noi despre istorie propun ca toate evenimentele, și, între acestea, prin natura lor, mai cu seamă cele mai remarcabile, să fie situate în cuprinsul marilor permanențe, continuități, procesualități, altfel spus în istoria *à longue durée*, de lungă durată; este o interpretare în stare să aducă o necesară contribuție în scrierea istoriei proprii și a istoriei universale, și tocmai din orizontul mai larg, mai cuprinzător al unei asemenea interpretări este posibil în mod mai temeinic să fie înfățișat rolul lui 23 August.

Din cele mai vechi timpuri și pînă în prezent istoria societății umane din spațiul carpato-danubian-pontic a fost și este parte componentă — dar nu indistinctă, fără profil propriu — a istoriei universale. Oamenii de aici au contribuit, în funcție de împrejurările concret-istorice, la formarea și dezvoltarea civilizației materiale, a culturii, la organizarea social-umană, la promovarea nobilelor idealuri de libertate și demnitate. Istoriografia română s-a ocupat de această temă, poate nu în măsură suficientă, oricum gânduri și aprecieri s-au cristalizat încă la marii cronicari de la sfîrșitul evului de mijloc și s-au dezvoltat în epoca modernă. Nicolae Iorga va scrie o carte aparte, în trei volume, despre locul românilor în istoria universală. A fixa românilor „rolul, a deosebi acțiunea lor în mișcarea de caracter organic, iar nu accidental și întâmplător, a societăților omenеști este, așa cum socotesc, o contribuție folositoare la această istorie universală, pe care fără îndoială, trebuie să o înțelegem altfel decît ca pe niște scrtărașe geografice și naționale, ticsite cu fapte mărunte, de o valoare mai curînd individuală și anecdotică. Nu este vorba aici de a rescrie istoria românilor înșiși, ci de a-i așeza într-un fel mai exact în cadrul vieții de obște a lumii și, mai cu seamă, de a arăta momentul și felul în care au înriurit și ei acest întreg”³.

Dacă un număr de ani după evenimentul de răscruce pe care îl sărbătorim nu a mai fost urmărită în mod mai deosebit contribuția poporului român la istoria universală, nici referitor la timpurile mai vechi, și nici la timpurile contemporane, în ultimele două decenii documentele Partidului Comunist Român, secretarul său general au chemat din nou la cunoașterea istoriei universale, la relevarea locului și rolului poporului român, a aportului său, în trecut și în anii noștri, ai epocii socialiste. Mai concret, în 1970, la întîlnirea cu membrii prezidiului Academiei de științe sociale și politice tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că trebuie să fim mai activi în domeniul istoriei, „să aducem o contribuție mai mare la înțelegerea atît a momentelor esențiale din istoria patriei, cît și a marilor evenimente din istoria universală”; „Pentru a înțelege mai bine evenimentele trebuie să îmbinăm studiul istoriei naționale cu studiul istoriei mondiale”⁴.

În ultimii ani sînt constatate unele succese în a investiga ecoul, înriuirea evenimentelor românești în istoria universală, în ansamblu, ori pe epoci (antică, medie, modernă, contemporană), victoria Revoluției

antifasciste și antiimperialiste fiind de data aceasta mai larg menționată. Tema este tratată și în manuale universitare ⁵; colective de cercetători de la Iași au elaborat și elaborează volume (care vor continua) pe această temă ⁶. Cel mai recent studiu ⁷ a fost inclus în opera, elaborată de un colectiv de istorici dintre cei mai reprezentativi, *Istoria poporului român în concepția președintelui Nicolae Ceaușescu*.

„În istoria noastră — folosește o frază dintr-un articol publicat în „Știința”, ziarul central al Partidului Comunist Român, în urmă cu cinci ani, când se împlineau patru decenii de la 23 August — au fost nenumărate momente istorice « de cumpănă mare pământului nostru și nouă » — cum spunea cronicarul — când poporul român s-a ridicat la luptă într-o impresionantă unitate împotriva invaziilor și dominației străine, pentru a-i apăra libertatea și integritatea vetrei strămoșești, dreptul lui sacru de a-și hotărî singur, de sine stătător, destinele” ⁸. 23 August poartă în el, în felul cum a fost înfăptuit, în conținutul lui, în consecințele sale — naționale și internaționale —, seva acestui trecut istoric, a îndelungatei experiențe de existență și gândire social-politică a poporului român. Este o idee care, interesant, a încolțit încă odată cu *primele* informații, relatări, caracterizări din *primele* ore și zile ale înfăptuirii de către România a mărețului ei act de cetezanță și de așa de adâncă semnificație din august 1944; în acest sens, bunăoară, încă din ziua de 26 august, prin intermediul postului de radio Londra, în emisiunea de la orele 20,45, comunitatea română din Marea Britanie, bucurându-se de „cotitura” făcută la București, considera : „Acțiunea în care s-a angajat întregul popor român în ziua de 23 August a fost dictată de toată tradiția veche românească” ⁹. După ce s-a format literatura de tip istoric, în România și pe plan internațional asemenea idei de a se constata și reliefa rădăcinile, antecedentele, tradițiile istorice a fost amplificată și chiar încetățenită, însă, desigur, mai ales în cercetările și scrierile noastre interne și cu precădere în ultimul timp, în ultimele aproximativ două decenii. În acest sens, iată citeva așa de valoroase enunțări din lucrările mai deosebite din acest timp. În cartea *Armata română în revoluția din August 1944*, elaborată de general-colonel dr. Constantin Olteanu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Florian Tucă, colonel dr. Vasile Mocanu, se scrie : „Prin influența exercitată asupra cursului vieții interne și a unor evenimente internaționale, prin profunzimea și amploarea transformărilor al căror început l-a marcat și ale căror perspective le-a deschis, revoluția din august 1944 ocupă un loc de primă însemnătate în șirul luptelor duse veacuri de-a rândul de poporul român pentru libertate și neafermare, pentru progres și civilizație” ¹⁰. În lucrarea *Transilvania, străvechi pământ românesc*, care se află la a doua ediție (1988; prima ediție în 1984), general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu relevă : „Declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, acțiune la care au participat, sub organizarea și conducerea Partidului Comunist Român, masele largi populare și oștirea română în totalitatea lor, practic întreaga națiune, a confirmat justițea luptei poporului român, dusă timp de aproape două milenii, pentru dreptate socială și națională, pentru independență și apărarea glicii străbune”. „Act al demnității naționale, revoluția din august 1944 reprezintă o strălucită încununare a unui trecut glorios de luptă, o remarcabilă sinteză a eroicelor bătălii revoluționare împotriva exploatării

interne și externe, pentru eliberarea socială și națională”¹¹. O tratare concretă a acestor rădăcini istorice, a acestor permanente a fost — și este tot mai mult — întreprinsă în știința istorică românească, în general în gândirea noastră social-politică; un studiu dens și limpede pe această temă este dat prin capitolul — care glăsuiește prin însuși titlul lui — *2 500 de ani de performanțe istorice. Rădăcinile în timp ale revoluției din august 1944*¹², din lucrarea *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial*, elaborată de dr. Ilie Ceaușescu, dr. Florin Constantiniu, dr. Mihail E. Ionescu.

23 August a fost însă determinat, concret, pe o anumită treaptă de istorie, a fost precedat de sporirea, în general, a contribuției poporului român la istoria generală după realizarea, în decursul anului 1918, a unității național-statale, care a favorizat angajarea mai amplă a României în universalitate, creșterea participării sale prin acțiuni politice, diplomatice, științifice și artistice¹³. Cu rădăcini adânci în istoria deceniilor anterioare, făurirea Partidului Comunist Român, în mai 1921, a constat în transformarea partidului socialist existent și, totodată, în organizarea sa de la început pe scara întregii țări. Aceste trăsături îi confereau largi posibilități de participare originală în mișcarea comunistă, muncitorească și democratică internațională, care însă, nu numai în țara noastră, ci pe plan general, a fost stinjenită, mai ales în unele etape, de practici dogmatice, sectariste impuse de Comintern. O contribuție meritorie a comuniștilor români, a celorlalți militanți cu vederi progresiste, patriotice, a fost însă împotrivirea fermă față de apariția și creșterea pericolului fascist, mai întâi în Ungaria, în Italia, apoi și în alte țări, un moment de exacerbare a politicii ultrareactionare fiind venirea la putere în 1933 a nazismului în Germania. În granițele ei firești din 1918, România a fost un important partener în politica europeană, în diplomația internațională, promovind buna vecinătate, colaborarea, pacea și securitatea internațională, respectarea independenței, suveranității și integrității teritorial-naționale. România și-a dat cunoscuta-i contribuție la Societatea Națiunilor, la constituirea și la activitatea Micii Antante (Cehoslovacia, Iugoslavia, România) și Înțelegerii Balcanice (Grecia, Iugoslavia, România, Turcia).

În 1939 a izbucnit al doilea război mondial; ca dată concretă este considerată, în general, în literatura de pe plan universal, data de 1 septembrie a anului menționat, când Germania hitleristă a atacat Polonia. În 1940 asupra României s-a abătut o mare tragedie, fiindu-i amputate însemnate teritorii și periclitată grav însăși ființa sa ca stat național; e ceea ce a înfrunit instaurarea, în septembrie, a unui regim de dictatură militar-fascistă și, în iunie 1941, intrarea în războiul declanșat de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice. În aceste condiții grele, clasa muncitoare, intelectualii patrioți, masele largi ale poporului român și-au adus o însemnată contribuție antifascistă, împotriva războiului. Forma cea mai înaltă și de amplă semnificație internă și externă a Rezistenței antifasciste românești a fost ridicarea la luptă cu arma în mână în august 1944, înfăptuirea Revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă.

★

23 August 1944, precedat, după cum am văzut, de o neincetată atitudine a forțelor celor mai înaintate ale României care și-au spus cuvântul față de problemele grave care zguduiau Europa în anii creșterii pericolului

fascist și în anii, foarte grei, ai războiului, ai dominației hitleriste peste multe țări ale continentului, este totodată un moment component de mare semnificație al seriei de evenimente similare din Europa contemporană lui, fie din occidentul continentului (Franța, de exemplu), fie din centrul și sud-estul european : Bulgaria, Iugoslavia, Albania, Cehoslovacia, Polonia, fie din Asia : China, Coreea, Vietnam.

Un studiu comparativ ar fi foarte util, și în această direcție unele încercări au fost întreprinse în literatura social-politică din țara noastră, însă ele este bine să fie amplificate. Mai de mult puneam această problemă, însă mai restrîns, întrucît comentam doar măsura în care se potrivește conceptul de *insurecție* pentru faptele din august 1944 din România și din alte țări : „Corespondența dintre termenul *insurecție* și faptele reale ale momentului august din România poate fi argumentată și prin studiul comparativist asupra insurecțiilor antifasciste, naționale, democratice din Europa, desfășurate aproape simultan în august și septembrie”. Aveam în vedere „insurecțiile din Franța (Paris), Slovacia, Polonia (Varșovia), Bulgaria”, care „Unele au fost învingătoare, altele nu ; una a fost reprimată cu înfiorătoare cruzime : Varșovia ; alta, deși în timpul realizării ei a avut dimensiuni impunătoare, nu s-a putut împlini în mutații revoluționare profunde : Franța”¹⁴. Comparația se poate face și din alte unghiuri de vedere, căci interesează nu numai *forma* de acțiune (*insurecția*), ci și alte concepte, unele și mai cuprinzătoare, care însă nu scot în afara lor pe acesta, ci îl includ ca aspect particular ; așa este conceptul, mai recent, stabilit retrospectiv, pe baza cunoașterii mai temeinice a formelor, conținuturilor și semnificațiilor, pentru evenimentele din România : revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Mai ales din acest unghi de vedere superior, mai esențializator, s-ar putea întreprinde o interesantă comparație, însă pînă acum, din literaturile din țările respective, nu putem dispune decît de descrierea faptelor și subsumarea lor unor concepte mai restrînse, cum ar fi : eliberare de către Armata Sovietică ; mișcare de partizani ; mișcare de rezistență antifascistă, cel mai înalt concept fiind cel de insurecție, cu o excepție referitoare la Bulgaria, unde insurecția antifascistă din septembrie 1944 se consideră încă mai de mult că a fost totodată și revoluție, mai mult chiar, o revoluție care a deschis nemijlocit drumul construcției socialiste.

Pe scurt, potrivit unor studii tot mai numeroase și mai bine informate din țara noastră și literaturii istorice social-politice dintr-o țară sau alta¹⁵, în măsura în care ne este la îndemînă consultarea ei, știm că dintre evenimentele de același tip ca 23 August din România, petrecute sau numai începute, o largă desfășurare au avut-o cele din Iugoslavia. Aici, după aproape două decenii de la 1918, în timpul cărora noul stat, federativ, a cooperat bine pentru înțelegere între popoare și pentru pace, împotriva extinderii pericolului fascist, în martie 1941 guvernul Cvetkovič a aderat la pactul Anticomintern încheiat între Germania, Italia și Japonia. Popoarele iugoslave nu au îngăduit însă asemenea orientare și au răsturnat guvernul prohitlerist. În aprilie 1941, Germania și Italia au invadat însă Iugoslavia. Forțele înaintate, la inițiativa Partidului Comunist Iugoslav, au organizat rezistența împotriva ocupanților. În țară a crescut o amplă mișcare de partizani ; la puțin timp, s-a constituit Armata populară de eliberare, avîndu-l în frunte pe Iosip Broz Tito. Armata populară de

eliberare a reușit să elibereze anumite teritorii, unde au fost formate comitete de eliberare națională, socotite organe ale puterii politice populare. În 1942, s-a constituit Vecea antifascistă de eliberare, iar în jurul partidului comunist s-a încheiat o largă coaliție social-politică, numită Frontul unic de eliberare. În noiembrie 1943, la a doua sesiune a Vecei, a fost constituit Comitetul național de eliberare, care avea rol de guvern provizoriu. În octombrie 1944, după cunoscutele evenimente din România și Bulgaria, din august și septembrie, Armata populară de eliberare, având și sprijinul unor unități ale Armatei Sovietice, a eliberat capitala țării, Belgradul, pentru ca pînă la jumătatea lunii mai 1945 de pe tot teritoriul iugoslav să fie înlăturate trupele germane și italiene.

Forme asemănătoare de acțiune au fost în Albania. Această țară fusese ocupată în 1939 de trupe italiene. Poporul albanez s-a ridicat, implacabil, la lupta împotriva ocupanților. După retragerea Italiei din război, în locul trupelor mussoliniene au pătruns în Albania trupele Germaniei hitleriste. S-a intensificat lupta de partizani; s-a constituit și Armata albaneză de eliberare. La 29 noiembrie 1944, în condițiile devenite foarte dificile pentru germani în Balcani, după schimbările din România și Bulgaria, poporul albanez a reușit să-și elibereze complet țara.

Deosebit de complexă a fost situația în Polonia. Stat renăscut și reunificat în 1918 în urma încetării împărțirii ei între Rusia, Prusia și Austria, a cunoscut însă și el o evoluție spre regim politic dictatorial; în 1926 a fost instaurată dictatura militară a lui Pilsudski. La 1 septembrie 1939 — am mai menționat faptul acesta foarte cunoscut — Polonia a fost atacată de trupele Germaniei naziste. La 17 septembrie, din partea de răsărit au pătruns și trupele sovietice. În împrejurările acestea foarte grele din țară mulți polonezi, inclusiv demnitari, chiar președintele republicii, au trebuit să plece în exil. În ianuarie 1942, din membrii fostului Partid Comunist Polonez, desființat, reprimativ, de Comintern, a fost înființat, în condiții de ilegalitate, Partidul Muncitoresc Polonez, care a preluat sarcina de a organiza și conduce în interior Rezistența poporului polonez. Din inițiativa acestui partid, în decembrie 1943, a fost constituit Frontul Popular și, pe baza lui, alcătuit Consiliul Național al Țării (Krajowa Rada Narodowa). De la un timp, Armata Sovietică, după ce a preluat inițiativa ofensivă strategică, a ajuns din nou pe teritoriul polonez, înfrîngînd trupele naziste. În orașul Chelm — oraș din teritoriul eliberat — în iulie 1944 a fost format Comitetul polonez de eliberare națională; în decembrie, acesta a fost transformat în guvern provizoriu al Poloniei. În acest răstimp, a avut loc dramatica insurecție din Varșovia, reprimată îngrozitor de naziști.

În Cehoslovacia, stat format în 1918 în urma descompunerii Imperiului austro-ungar, au intervenit vremuri tragice începînd din 1938. În acest an, trupele germane au pătruns în zona sudetă; a urmat, treptat, dezmembrarea Cehoslovaciei sub loviturile Germaniei naziste, care însă a organizat, ca stat-marionetă, Protectoratul Slovaciei. Popoarele ceh și slovac au luptat eroic împotriva ocupației și a desființării țării; s-a desfășurat și aici — deși represiunea era dură — o neîmpăcată mișcare de rezistență antifascistă. Pentru aceasta, a fost creat Frontul național al cehilor și slovacilor. În august 1944, în Slovacia a izbucnit o insurecție populară, care a fost însă reprimată masiv. Eliberarea Cehoslovaciei de

sub ocupația hitleristă s-a încheiat în mai 1945, alături de trupele sovietice participând, în perioada de după 23 August 1944, și trupele române.

În Bulgaria, dictatura de tip fascist se instaurase încă din 1923, reprezentată atunci de guvernul Ţankov. Clasa muncitoare, masele populare au încercat să respingă dictatura de dreapta, în septembrie organizând o eroică insurecție, care însă a fost înfrântă. Regimul politic din Bulgaria, care s-a ținut departe și de Mica Antantă și de Înțelegerea Balcanică, a dus țara tot mai mult la cheremul Germaniei naziste. În Bulgaria au intrat trupe germane. Împotriva Iugoslaviei și Albaniei, lovite de invazia hitleristă și mussoliniană, au participat și trupe bulgare. Deși strâns apropiată de Germania, Bulgaria nu a trimis armată în războiul antisovietic. În țară, în jurul partidului comunist, a crescut o intensă mișcare antifascistă. În 1942 a fost creat Frontul Patriei. După evenimentele din România din august 1944, Bulgaria a trebuit îndată să iasă din complicațiile alianței cu Germania. În acest timp însă, mai ferm, mai hotărât decât cererurile guvernamentale, Partidul Comunist Bulgar, în frunte cu Gheorghi Dimitrov — care s-a întors din U.R.S.S. —, a organizat insurecția antifascistă victorioasă din 9 septembrie 1944.

Desigur, și în Ungaria, precum și în Germania, au existat forțe social-politice, organizații, personalități cu atitudine antihitleristă, respectiv antihitleristă, însă fapt este că ambele aceste țări au fost înfrunte decisiv prin forme de război, la înfrângerea Ungariei horthyste o contribuție însemnată, alături de Armata Sovietică, aducând și armata română.

Deschideri spre transformări deosebite au avut loc în aceleași condiții de ansamblu și în alte țări de dincolo de Europa, bunăoară în Asia orientală și sudică. În China, în perioada numită „interbelică”, în anii 1924—1927 s-a desfășurat un intens război civil revoluționar. Însă, speriată de creșterea revoluției, burghazia chineză a rupt colaborarea cu Partidul Comunist Chinez; în unele regiuni ale Chinei au izbucnit însă răscoale țărănești conduse de P.C.C. și s-au format „baze revoluționare”. În 1927 a început al doilea război civil revoluționar, care a durat pînă în 1937. O luptă eroică a fost dusă împotriva invaziei japoneze în Manciuria, începută în 1931. Extinderea celui de-al doilea război mondial a determinat noi situații foarte complexe în China; în acest timp, s-a dezvoltat Armata Roșie chineză, nucleul ei fiind regimentele răscolate în 1927, precum și detașamentele țărănești. În 1937 P.C.C. a mobilizat poporul chinez împotriva noii agresiuni japoneze în marea țară care era China. A urmat o tenace luptă militară și politică. Înfrângerea definitivă a Germaniei naziste, în mai 1945, a înrăuit pozitiv situația din China. În 1945 P.C.C. a pus problema constituirii unui guvern de coaliție. Poporul chinez, condus de P.C.C., a trebuit să ducă însă al treilea război civil revoluționar, care s-a terminat în 1949; la 1 octombrie a fost proclamată republica populară, după ce regimul imperial multimilenar fusese răsturnat în 1911—1912.

După primul război mondial Coreea s-a aflat sub ocupația japoneză. Începînd mai ales din 1931, mișcarea de eliberare a poporului coreean, îndrumată de comuniști, a luat și forma unei susținute lupte de partizani, care a durat pînă în 1945. Pînă la urmă Coreea a fost eliberată după ce Armata Sovietică a deschis ostilitățile împotriva Japoniei, iar imperiul

nipon a capitulat, și sub impactul celor două bombe atomice americane aruncate la Nagasaki și Hiroșima. Situația ulterioară a devenit mai complicată, dar aceasta nu intră în preocuparea acestui studiu.

În Vietnam, care în 1941 a fost ocupat, împreună cu întreaga Indochină, de Japonia, s-a desfășurat rezistența împotriva cotropitorului aliat cu Germania hitleristă și Italia mussoliniană din îndepărtata Europă. Din inițiativa Partidului Comunist din Indochina, în 1941 a fost formată Liga pentru independența Vietnamului. A fost creată, în aprilie 1945, Armata de eliberare națională; în unele părți eliberate au fost create organe ale puterii revoluționare populare. După înfringerea Japoniei, în teritoriile vietnameze a început insurecția și a fost instaurată puterea populară; a urmat o istorie dramatică și eroică, studiată de istoriografia universală și românească, istorie care depășește cadrul temporal mai concret al acestor pagini.

Am înfățișat, totuși rezumativ, situații evasisimilare cu aceea din România, din țări în care aceste situații au purtat în ele deschiderea spre transformări ulterioare mai profunde și mai ample, și de nivel socialist, ceea ce însă nu s-a petrecut bunăoară în occidentul Europei, în care Franța, și tocmai Franța cu atâtea tradiții de lupte revoluționare, republicane și patriotice, nu a evoluat pînă la posibilitatea înfăptuirii de perspective reale spre o societate nouă. Documentele vremii — am în vedere, mai concret, pe cele din luna august 1944 — au comentat mult, concomitent, evenimentele din România și din Franța, care erau apropiate de o seamă de împrejurări și nu în ultimul rînd de afinitatea lor la latinitate.

★

Ca să revenim la evenimentele din România, să spunem că încă în textele care se elaborau în primele ore și primele zile au fost sesizate consecințe importante ale lor, felul în care poporul român începea în condiții noi să-și aducă partea, mai mare, de contribuție față de problemele umanității. Astfel, încă din momentele în care *faptele* noi abia începeau a se *forma* se înțelegea însemnătatea lor, prezentă și în perspectivă, pentru România și, de asemenea, pentru istoria internațională. Aceste constatări din primele documente, care aveau și neclarități, imprecizii — mai ales terminologice¹⁶ —, vor fi mai tîrziu preluate — firește : cu modificări și completări — în literatura de specialitate, care se va forma pe măsura acumulării de informație și a posibilității de privire retrospectivă.

Istoriei români s-au preocupat și se preocupă de condițiile și modalitatea în care, pe plan internațional, începînd din 1944 și pînă în prezent, au fost consemnate și receptate, diminuate ori amplificate semnificațiile lui 23 August românesc, amplificate căci o seamă de semnificații s-au dezvoltat pe parcursul creșterii timpului istoric. Ei au și întreprins unele studii de istoriografie. Menționez : Ioan Chiper, *L'histoire et l'historiographie étrangère relative à l'insurrection armée d'Août 1944*, în „Étude d'histoire contemporaine de la Roumanie”, I, 1974; același autor, *Istoriografia străină despre contribuția României la războiul antihitlerist*, în „Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică”, București, 1974; Gh. Buzatu, *Istoriografia străină despre semnificația internațională a insurecției române din august 1944*, în „Cronica”, Iași, 18 august 1978; același autor, *August 1944 în istoriografia străină*, în „Cronica”, Iași, 17 august 1979; și autorul acestui studiu a susținut, pe această temă, o seamă de comunicări — unele

publicate în rezumat — la Societatea de științe istorice și la Academia de studii social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

Dintre lucrările românești aș cita : *Ecoul internațional al insurecției armate și al participării României la războiul antihitlerist. (Documente, comentarii de presă, istoriografie)*, București, 1964 (pentru uz intern), și alte câteva lucrări de dinainte de 1965; însă mai complete, mai bine orientate sînt cele din ultimii ani : *Actul de la 23 August 1944 în context internațional. Studii și documente*, București, 1984; *Ecoul internațional al revoluției din August 1944 și al contribuției României la războiul antihitlerist*, București, 1984; capitolul *Consecințele politico-militare și ecoul internațional ale Revoluției române din august 1944*, din cartea : general-colonel dr. Constantin Olteanu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Florian Tucă, colonel dr. Vasile Mocanu, *Armata română în revoluția din august 1944*, București, 1984; Dr. Ilie Ceaușescu, dr. Florin Constantiniu, dr. Mihail E. Ionescu, *200 de zile mai de vreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial*, București, 1984; Constantin Căzănișteanu, Florin Constantiniu, Alesandru Dușu, *Presa străină despre contribuția României la victoria asupra fascismului*, București, 1985, și, la loc primordial, seria de masive patru tomuri : *23 August 1944. Documente*, asupra căruia nu insist acum intrucît va urma un studiu-recenzie într-un număr viitor al acestei reviste. În ultimul volum (II₂, 1987) al lucrării seriale *România în istoria universală*, elaborată în cadrul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași, am întilnit mărturii care acum sînt aduse la iveală. M-am gîndit că tocmai din acestea este cel mai nimerit să reproduc exemplificări privind impactul internațional, de care vorbeam, al marelui act istoric al poporului român din august 1944 :

„Pierderea României înseamnă, probabil, dispariția rapidă a tuturor vestigiilor dominației *Axei* din Balcani. Bulgarii, atît de șovăielnici, îi vor urma, fără îndoială”. „Eliberarea Europei captive, începută atît de recent, ia avînt în progresie geometrică” („The Christian Science Monitor”, 24 august 1944); „Efectul pe care îl va avea în Ungaria hotărîrea României urmează abia să fie văzut, dar va fi, fără îndoială, profund” („The Times”, 25 august 1944); „S-ar putea ca istoria să consemneze defectiunea României” (din punct de vedere al situației create Germaniei) „drept unul dintre evenimentele decisive ale întregului război” („The New York Times”, 25 august 1944); „Pe plan politic, aceasta” (ieșirea României din războiul hitlerist) „înseamnă prăbușirea completă a influenței germane în Balcani, și acest lucru va determina, la rîndul său, alte țări satelite să-și grăbească ieșirea din tabăra germană”. „Se așteaptă ca Finlanda să se retragă în scurt timp. Poziția Ungariei este intrucîtva diferită și se apreciază în general că ea va rămîne în Axă pînă la sfîrșit”. „Pe plan militar, acțiunea României constituie o lovitură serioasă la adresa Germaniei, care trebuie să ducă, în final, la evacuarea tuturor trupelor germane din Balcani” („The Daily Mail”, 25 august 1944); „Este întru totul normal să vedem în capitularea României un eveniment analog cu cel care a dus la încheierea primului război mondial într-un interval de șase săptămîni” („The Daily Telegraph”, 25 august 1944); „Ieșirea României a stimulat nerăbdarea celui de-al treilea satelit balcanic (Bulgaria) „de a ieși din război” („The Daily Telegraph”, 25 august 1944); „După ieșirea României din război,

Bulgaria a făcut oferte de pace neoficiale și mesajele primite de la Sofia sînt acum examinate la Londra” („The Daily Sketch”, 25 august 1944); „Situația din România a provocat, firese, alarmă în Ungaria” („The Evening News”, 26 august 1944); „Ruptura României cu Axa și alinierea ei la Aliații săi tradiționali s-ar putea foarte bine să producă Germaniei o lovitură ireparabilă, nu numai prin aceea că o privează de mari resurse de petrol natural, ci și prin faptul că deschide un drum întreg pentru pătrunderea armatelor rusești : spre Bulgaria, a cărei politică se va schimba, probabil, de îndată ce primul soldat rus va ajunge la frontiera ei ; spre Iugoslavia și Adriatică, unde populația, cu siguranță, se va ridica pretutindeni împotriva a ceea ce a mai rămas din armatele germane ; și spre cîmpia maghiară, Budapesta și Viena, ceea ce va aduce căderea regimului ungar pronazist și va aprinde sămînța răscoalei în Cehoslovacia” („The Sunday Times”, 27 august 1944); „Ieșirea României din Axa fascistă este importantă nu numai pentru poporul român. Presa străină afirmă în mod just că s-a năruit întregul sistem de apărare german din Balcani” (. . .). „Ceea ce s-a petrecut în România și-a găsit ecoul politic în Bulgaria” („Pravda”, 27 august 1944); „Transformarea radicală din România contrastează cu politica de tergiversare a guvernului bulgar” („The economist”, 2 septembrie 1944).

Unele texte, deși aproape toate reprezintă consemnări stringente pe măsura mersului și el stringent al evenimentelor îndeosebi politico-militare, au unele comentarii mai largi, surprind și chiar relevă cu intenție suferințele națiunii române, răul dominației naziste, care s-a abătut și asupra ei, dar și poziția sa fermă, demnă, de salvagardare a ființei și năzuințelor ei. În acest sens „The contemporary review” din octombrie 1944, ultimul prin care se încheie grupajul de documente din care am făcut extragerile de mai sus, scria așa : „Națiunea română în marea ei majoritate s-a opus permanent dominației naziste fie că venea din interior, prin Garda de Fier, fie din exterior, din Germania. Ea a trebuit să plătească acest crez cu viața a doi prim-miniștri în funcțiune, a trei foști prim-miniștri, a multor miniștri și înalte oficialități, precum și cu două acțiuni puse la cale de Germania și cu pierderea a 500 000 de oameni în smintitul război împotriva Rusiei”¹⁷. Același text — care prezenta și interpreta condițiile de armistițiu impuse României — releva că noi dificultăți o așteaptă pe această națiune, dar îi releva, iarăși, la sfîrșit, așa de corect și de frumos capacitatea : „Calea trecerii țării la o viață realmente constituțională și democratică nu va fi ușoară. Va fi nevoie de multă răbdare, bunăvoință, unitate și pace internă și externă. Faptul că națiunea este dăruită cu un spirit și o natură democratică este un temei important de încurajare și speranță”¹⁸.

Tocmai pentru că era „dăruită cu un spirit și o natură democratică” — ne place să folosim, în acest caz, cuvintele din publicația de limbă engleză — , națiunea română, după primele zile ale evenimentului de răscruce, a fost în stare să ducă mai departe opera începută, să facă față greutăților, să introducă măsuri democratice, revoluționare ; victoria de la 23 August a fost consolidată și completată ; întorcînd armele împotriva trupelor germane încă în dimineața zilei următoare, ostașii români au eliberat teritoriul țării de hitleriști, au dat jertfe de sînge pentru reîntregirea României în partea de nord-vest, unde în 1940 un însemnat teri-

toriu fusese, în urma Dictatului de la Viena din 1940, inclus dominației fascisto-ungare. În continuare, armata română a luptat pentru eliberarea și altor popoare de sub robia fascistă. În Expunerea din 28 noiembrie 1988 tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus: „Imediat după victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, România a participat cu toate forțele sale militare și economice la războiul dus alături de Uniunea Sovietică și de aliați, pentru eliberarea deplină a teritoriului întregii României, a Ardealului de nord, aflat încă sub dominația horthysto-hitleristă, și apoi la războiul pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei, și a unei părți din Austria, pînă la înfrîngerea totală a Germaniei hitleriste”¹⁹

Situația în care s-a înfăptuit în România actul de mare cutezanță de la 23 august 1944, împrejurările lui internaționale, ecoul său imediat în țările vecine, dar nu numai în acestea, înriurirea faptei României în desfășurarea evenimentelor militare, politice ale momentului, contribuția adusă de poporul român la istoria universală contemporană au fost larg recunoscute, și adesea puternic relevate în diferite țări, desigur în formele diferite în funcție de concepțiile și atitudinile autorilor. În literatura noastră istorică asemenea dimensiuni, asemenea receptări a lui 23 August au fost des exemplificate și comentate; o principală direcție care rezultă din însuși actul victorios insurecțional a fost aprecierea, pe plan internațional, a felului în care România a întors armele împotriva Germaniei naziste, care a dus la scurtarea războiului, la obținerea victoriei de către Națiunile Unite²⁰. Mai puțin cunoscute sînt aprecierile următoare, făcute de președintele S. U. A și de premierul britanic. Primul remarcă că retragerea României din Axă a avut efecte profunde și în urma acțiunii ei frontul hitlerist în sud-estul Europei s-a prăbușit²¹. Premierul britanic Winston S. Churchill, în memoriile sale, considera că fapta României a provocat „o răsturnare completă a situației militare (. . .). Rușii, înaintînd spre Vest, au pătruns pe Valea Dunării și au atins Alpii Transilvaniei pentru a ajunge la frontiera ungară, în timp ce aripa lor stîngă, la sud de Dunăre, s-a aliniat de-a lungul frontierei iugoslave. Aici ei s-au pregătit să execute această mare presiune spre Vest care, la momentul oportun, îi va conduce pînă la Viena”²².

S-a remarcat și de alți autori că, în felul lor, și oameni politici și comandanți militari din tabăra fascistă au simțit, dureros pentru ei, și au trebuit, mai cu voie mai de nevoie, să recunoască importanța cotiturii la care a procedat România. Este vorba chiar de Adolf Hitler, Benito Mussolini, Miklós Horthy, Francesco da Franco, Antonio de Oliveira Salazar. Cel mai direct — și vital — implicați au fost Hitler și Horthy. S-au publicat de mult documentele din care aflăm că, la auzul știrilor despre ce s-a petrecut în România, Führerul a fost cuprins de furie și minie și a dat ordin să fie înăbușită „rebeliunea” din România; tot la auzul primelor știri despre ce s-a petrecut la București, regentul Ungariei a fost îngrozit și pentru că îndată în fața ochilor i-a apărut imaginea României care va ataca Ungaria pentru a-și elibera partea din Ardeal ce-i fusese smulsă în 1940. Dintre aspectele mai concrete, să amintim ce a consemnat Andreas Hillgruber, care a publicat minuta convorbirii lui Hitler din 18 septembrie 1944 cu Ante Pavelić, șeful statului-marionetă

Croația ; Führerul i-a mărturisit părerea lui despre care au fost principalele lovituri primite de Wehrmacht în anul 1944 : 1) eșecul Grupului de armate german „Centru” în fața Armatei Roșii, începînd de la 22 iunie 1944 ; 2) retragerea României din războiul alături de Germania, care a antrenat după sine catastrofa Armatei a 6-a ; 3) înfringerea trupelor germane în Franța ²³.

Este interesant de cunoscut — și prin publicarea în România în anii din urmă a unor noi documente este posibil să cunoaștem aceasta — și anume că înșiși demnitari din timpul regimului autoritar al lui Carol al II-lea și din timpul guvernării militară-fasciste antonesciene, demnitari cu funcții interne și mai ales externe, diplomatice, au fost de acord, au aprobat — unii au și sprijinit — „cotitura” făcută de România. Însuși fostul rege, Carol al II-lea, care a trebuit să abdice în septembrie 1940, a ținut să arate, chiar imediat, la 24 august, că este bine ce s-a făcut în România ; bineînțeles, el a pus implicit și pe nedrept meritul principal pe seama fiului său. A dat un interviu, în ziua menționată, unui ziar din Mexic, „Novedades”. În România în recentele volume de documente despre 23 August a fost publicat textul în engleză. Documentul la care ne referim este „Translation of an Interview with Ex-King Carol of Roumania, published in «Novedades» of August 24, 1944” („Traducerea interviului cu fostul rege Carol al României, publicat în «Novedades» în august 24, 1944”) ; el se bucură („I am very happy...”) că fiul său („my son”) „a ascultat glasul poporului și a scos România din război” („hearkening to the real feelings of the people, has taken Roumania out of the war”). Mai departe, socotește că această schimbare este foarte importantă, în general pentru prezent și pentru viitor ; constată a fi bună declarația Națiunilor Unite de a nu recunoaște dictatul de la Viena („the dictat of Viena”), ceea ce face posibil să se anticipeze — el zice — „recucerirea” („the reconquest”) ²⁴ Transilvaniei (este vorba de nord-vestul ei incorporat, în august 1940, de Ungaria horthystă).

Receptarea și înțelegerea importanței și semnificației, a felului cum România a procedat în august 1944, a dimensiunii internaționale a acestui act istoric și-au găsit reflectarea în literatură, care — se știe, și am menționat și mai sus — s-a format ceva mai târziu, față de documentul nemijlocit care se elaborează în cadrul însuși al procesului de constituire a faptului istoric, căruia, în unele privințe, îi aparține nemijlocit.

După 1944, și mai ales în urma încheierii victorioase, în mai 1945, a războiului împotriva Germaniei, iar în septembrie și a războiului împotriva Japoniei, cînd încă nu începuse a se publica volume de documente și cărți interpretative, puncte de vedere retrospective, care se apropie de enunțuri de tip istorico-politic, au apărut tot mai des în coloanele ziarelor, în emisiunile la posturile de radio. La 25 august 1945, cînd trecuse totuși puțin timp de la evenimentul ca atare, un post de radio american reamintea că acțiunea României „a scurtat timpul ostilităților și a adus o contribuție de preț la victoria militară împotriva Germaniei hitleriste” ²⁵. La 13 ianuarie 1946, postul de radio Paris comenta : „Franța socotește că România a adus prin contribuțiile ei o scurtare a războiului cu cel puțin 6 luni” ²⁶. La 22 august 1946, în cadrul unui grup mai larg de idei, radio Moscova

evidenția, la a doua aniversare : „Evenimentele de la 23 August au însemnat lărgirea frontului Națiunilor Unite. Poporul român își hotărîse atunci soarta”²⁷.

Cu timpul s-au elaborat și cărți. Din ce s-a publicat în România despre și din aceste cărți și din lecturi proprii, și alegînd un singur aspect, însă cel interesînd cel mai mult tema acestui studiu de sinteză și de evocare festivă, iată, în ordinea editării cărților și articolelor respective, cîteva din multele exemplificări posibile.

În 1951 (acest an nu este neapărat primul) Joseph Ducroix, referindu-se la semnificația lui 23 August, spunea că acest eveniment a fost — imaginea este născută în Franța — „un adevărat 14 iulie românesc”²⁸. Deci, o apropiere de un fapt de revoluție. În același an, istoricul britanic Geoffroy Dennis constata : „Factorul principal care a contribuit la desăvîrșirea victoriei de către sovietici a fost faptul că România pierduse orice dorință de a mai lupta pentru Germania. Cu zece zile mai tîrziu, trupele românești luptau alături de Armata Roșie, împotriva foștilor lor aliați. În istoria militară s-a întîmplat rareori ca o țară să treacă de partea cealaltă cu o astfel de rapiditate”²⁹. Leften S. Stavrenos observă, în 1958, că hotărîrea României din august 1944 s-a înscris între „evenimentele decisive ale celui de-al doilea război mondial”³⁰. C. A. Maacartney, în 1959, spune, în termeni concreți : „(...) defecțiunea României a fost de mare importanță pentru Ungaria, deoarece i-a spulberat dintr-o singură lovitură jumătatea din liniile ei de apărare de peste hotare, atît politic cît și militare, pe care ea singură le mai întreținea”. „Din punct de vedere strategic, s-a produs o mare spărtură în frontul care ținea inamicul în șah (...)”³¹. În 1961, cunoscutul istoric britanic Hugh Seton-Watson arăta : „Acțiunea de la 23 August 1944 a fost unul din evenimentele decisive ale celui de-al doilea război mondial. Ea a deschis întreaga Europă sud-estică în fața Armatei Roșii. Scurt timp după aceea au intervenit ieșirea Bulgariei și eliberarea Belgradului”. „Schimbarea frontului de către România, deopotrivă cu hotărîrea de la Teheran de a nu deschide un front în Balcani, a determinat soarta Europei centrale”³². Prin consecințele sale — a scria în 1968 istoricul francez Henri Bernard — , acțiunea română s-a dovedit „de o importanță capitală”³³, datorită ei s-a deschis trupelor sovietice „poarta” spre Europa centrală, a lui Hitler. În 1974, tot în formulă mai concretă de relatare, H. Liddell Hart preciza : cotitura României „a deschis drumul pentru un avans rapid al rușilor dincolo de Iași, în coridorul dintre Prut și Siret, spre Galați. Aceasta a ajutat de asemenea Armata Roșie ca să încercuiască forțele germane ce au rămas la răsărit de Prut. În spatele lor, rușii au înaintat continuu, capturînd Galații și Focșanii pe 27, zona petroliferă Ploiești pe 30, pentru a intra în București în ziua următoare. Tancurile lor au străbătut 250 de mile într-un marș de 12 zile. Apoi armatele rusești au forțat spre nord, vest și sud. Ele au presat prin Alpii Transilvaniei spre Ungaria, au atins granițele Iugoslaviei într-un marș destinat să taie retragerea diviziilor germane încartiruite în Grecia și au amenințat la sud de Dunăre, în Bulgaria, căreia Guvernul sovietic i-a declarat acum război”³⁴. Tot în formulă mai amănunțită, Nicolette Franck, în 1977, scria : acțiunea României „a fost o lovitură de trăsnet care, plecată de la București, zgudui Balcanii. Fortăreața Europei se prăbuși. Armata Roșie reuși să traverseze România

fără obstacole în avansul ei spre Germania. Ea a fost secondată de armata română, al cărui aport a fost de gradul al patrulea în ceea ce privește importanța tuturor forțelor naționale luptătoare în rîndul aliaților. Trupele Reichului din Iugoslavia și Bulgaria au fost izolate prin acțiunea română de la 23 August și trupele britanice pătrunseseră cu atît mai lesne în Grecia”. „Românii au obținut o foarte mare victorie; toți” (din străinătate) „au căzut de acord în a o recunoaște”³⁵. În fine, din literatura mai actuală, în anul 1983 cunoscuta specialistă în studii sud-est europene, Barbara Jelavici, argumenta, cu fapte concrete, că actul de la 23 August 1944 a reprezentat o cotitură atît pentru România, cît și pentru întreaga zonă a Balcanilor³⁶.

Sînt idei la acești autori străini care generează sugestia ca evenimentul românesc să fie privit, fără rezerve, din perspectiva istoriei europene; e ceea ce, în mod explicit, a propus însuși cunoscutul autor al cărții *Hitler, König Karol und Marschall Antonescu*, și anume Andreas Hillgruber³⁷. Semnificativ, în mod mai aparte, este că încă puțin de la evenimente, dar mai cu seamă pe măsura desfășurării consecințelor lor pînă astăzi, pe măsură ce au ieșit și ies în evidență importanța lor constructivă pe dimensiuni mai mari ale timpului, unii autori — de data aceasta mai ales din țări care au depășit orînduirea capitalistă, burgheză — au făcut și fac din ce în ce mai mult aprecieri de natură să releve importanța lui 23 August ca deschizător de situație nouă, de epocă nouă, de eră nouă. Sînt lucrări — cărți, lexicoane și articole în reviste — în care se spune limpede că acest eveniment a marcat o „eră nouă” în istoria poporului român. Ca să dau un singur exemplu, și dintr-un tip de lucrare prin felul ei mai sintetizatoare, mai definitorie: într-un *Lexikon*, tipărit în Republica Democrată Germană, la Leipzig, în 1965, se enunță că 23 August 1944 a însemnat „eine neue Ära in der Geschichte des Rumänischen Volkes” („o eră nouă în istoria poporului român”). Aceste aprecieri de pe plan internațional nu au fost făcute odată cu dezvoltarea procesului cognitiv, interpretativ din țara noastră, unde în decursul timpului s-a realizat și se realizează o interesantă prefacere a interpretărilor, precum și a termenilor comportați în funcție de o mulțime de împrejurări, de însăși dialectica naturală a cunoașterii și înțelegerii social-politice, filosofice. Dacă ne referim numai la noțiunea de *eră nouă* pentru 23 August, aceasta a devenit încetățenită în documentele de partid, în literatura istorică.

Concepția profundă despre 23 August cere, prin urmare, să fie înlăturate acele aserțiuni, puncte de vedere conjuncturale și superficiale din unele literaturi de peste graniță, dar și formulări mai vechi din țara noastră, care, într-un fel sau altul, îi diminuează valoarea, caracterul multiplu și, deci, răsfrîngerile și în alte zone și în perspectiva viitorului istoriei social-umane. Ca să dăm, în această privință, cîteva exemple de atitudine pur și simplu formată fără cunoașterea exactă a faptelor, menționăm că în volumul 10 din foarte temeinica *Historia mundi. Ein Handbuch der Weltgeschichte, in zehn Bänden*, tipărită în Republica Federală Germania, România apare ca o țară care, similar Finlandei și Ungariei, s-a îndreptat spre capitulare, *nach Kapitulation*. Tot în acest fel, și prin însăși superficialitatea redactării, în formulă n ai mult eseistico-ziaristică, Robert King în *A History of the Roumanian Communist Party* diminuează pînă la

insignificație actul istoric de mare bravură și cutezanță al poporului român din august 1944. În literatura din țările capitaliste dezvoltate, devenită totuși, după 45 de ani, deosebit de bogată, de regulă sînt subestimați factorii social-politici populari, fără a mai vorbi de cei revoluționari, care s-au manifestat în modul cel mai deschis; se spune puțin despre rolul partidului comunist, al clasei muncitoare și, pe cît se poate, se evită concepțiile mai profunde, mai cuprinzătoare, bunăoară cea de *revoluție* și chiar, uneori, și cel de *insurecție*. În schimb, în literatura istorică, social-politică din țările socialiste asemenea factori sînt luați — și nu puteau să nu fie luați — în seamă, căci valoarea lor, în principiu, rezultă din înseși tezele fundamentale ale concepției materialist-dialectice, ale concepției socialismului științific. Sînt însă situații cînd în unele țări — în chiar acelea în care și armata română a luptat, cu atîtea privațiuni și jertfe, pentru înlăturarea dominației fasciste — se relatează cu zgîrcenie despre 23 August românesc, despre participarea română la războiul anti-hitlerist și despre alte momente și aspecte care nu ar trebui subapreciate. Unii autori pun așa de mult accent pe contextul militar-politic, pe anumite „bătălii”, „cotituri” militare încît, în cazul în care, totuși, se enunță corect unele trăsături ale lui 23 August, semnificația, personalitatea, caracterul lui distinct nu sînt lăsate să iasă în evidență.

★

După ce la 23 August 1944 pentru prima dată în istoria României din guvern a făcut parte și un reprezentant al Partidului Comunist Român — ieșit din conspirativitate —, dezvoltarea luptei pentru cucerirea de noi poziții în ceea ce privește puterea politică a fost în strînsă legătură cu mobilizarea oricăror forțe care, într-o măsură sau alta, într-un grad sau altul, erau preocupate de stringentele probleme ale națiunii, ale țării. Guvernul de la 6 martie 1945 a fost de largă concentrare democratică și, ca expresie a voinței maselor populare, a partidului comunist, a fost pus sub conducerea unei personalități care prin trăsăturile sale a fost în măsură să inspire coalizarea tuturor categoriilor sociale, politice, culturale. În diferite țări care treceau ori nu prin același tip de evenimente social-politice și militare a fost observată suplețea politicii din România.

Un merit al noului guvern, care reprezenta puterea muncitorească-țărănească democrat-revoluționară, este că a ridicat și rezolvat pozitiv însemnate probleme de tip economic, social și național, patriotic. Îndată după instalarea sa, a reușit să obțină retragerea administrației militare sovietice din partea de nord-vest a Transilvaniei, instaurată după înlăturarea, prin luptele armatelor române și sovietice, a dominației horthysto-ungare. România în acești ani nu a aderat la acele idei potrivit cărora în sud-estul și centrul Europei, după trecerea la transformări democrat-populare și socialiste, ar fi trebuit să se realizeze o organizare statală confederativă; în România s-a păstrat concepția și realitatea statului național. În timpul pregătirilor și apoi al desfășurării Conferinței de pace de la Paris, guvernul român a desfășurat o amplă activitate, internă și internațională, pentru a se recunoaște eforturile tuturor popoarelor la zdrobirea militară a fascismului, contribuția României, odată cu 23 August 1944, alături de Națiunile Unite la războiul împotriva Germaniei naziste; se știe că, în pofida faptelor evidente, României nu i s-a acordat statutul de țară cobeligerantă și a fost împovărată pe nedrept cu despăgubiri.

Ca o consecință a perspectivelor noi deschise de 23 August a prefacerilor din ce în ce mai ample și mai profunde, la sfârșitul etapei 1944—1947 a devenit stringentă abolirea monarhiei. Unele țări din centrul și sud-estul european nu mai aveau în față o asemenea problemă, erau republici încă din 1918 : Polonia, Cehoslovacia ; acestea au trebuit, la date și în condiții diferite, să treacă de la republica „democrației burgheze” la republica populară. O situație aparte a avut Ungaria, care a devenit republică după încetarea unui regim de „regentă” reprezentat de amiralul fascist Horthy. În alte țări exista forma monarhică a puterii de stat, care a trebuit să fie înlăturată. În Bulgaria, care a înfăptuit insurecția ei antifascistă de la 9 septembrie 1944, republica a fost proclamată la 15 septembrie 1946. Albania și Iugoslavia au înlăturat regimul monarhic în modalități determinate de formarea puterii politice noi, democratice, încă în etapa luptei de partizani și a armatelor de eliberare antifascistă ; Albania s-a proclamat republică populară la 11 ianuarie 1946, iar Iugoslavia — republică federativă populară la 29 noiembrie 1945. În partea răsăriteană a Germaniei, proclamarea republicii democratice s-a făcut mai târziu, după 1947, nu însă prin abolirea nemijlocită a unei monarhii, ci în condițiile create pe pământul german în urma înfringerii, cu trei-patru ani mai înainte, a dictaturii naziste. În China, regim republican era încă din 1911—1912, dar în împrejurările de după război și ca rezultat al noilor prefaceri revoluționare, întreprinse sub conducerea partidului comunist, a fost transformat în republică populară la 1 octombrie 1949. Coreea a fost eliberată în august 1944 de sub ocupația japoneză ; teritoriul însă a fost împărțit în două, pe linia paralelei 38°, una, deocamdată, sub administrație sovietică, alta, sub administrație americană ; în urma unor evoluții social-politice mai radicale în partea de nord a Coreii, în septembrie 1948 a fost proclamată Republica Populară Democrată Coreeană. În Vietnam, eliberat tot de sub ocupația japoneză, a fost răsturnat regimul împăratului Bao-Dai și la 2 septembrie 1945 proclamată Republica Democrată Vietnam.

În România, la 30 decembrie a fost proclamată republica populară. Evenimentul a avut un larg ecou pe plan internațional, desigur și cu înțelesuri diferite în funcție de concepția factorilor politici care îl receptau ; nimeni însă nu s-a îndoit de inevitabilitatea acestei schimbări. Însuși cotidianul „Manchester Guardian” scria la 1 ianuarie 1948 că în Anglia se ajunsese la părerea potrivit căreia „În vremurile actuale continuarea monarhiei în România ar fi o anomalie istorică”.

Proclamarea republicii populare a însemnat instaurarea întregii puteri politice a clasei muncitoare, aliată cu țărănimea muncitoare, cu intelectualitatea înaintată, cu masele largi populare, și a marcat începutul etapei efective de înfăptuire a revoluției și construcției socialiste. Prin realizarea societății socialiste și prin stadiul atins pînă în prezent, prin preconizările de viitor, România se află în rîndurile țărilor care sînt pe treapta cea mai înaltă a progresului istoric universal, din unghi de vedere al orîndurii social-economice. În cuvîntarea pronunțată la Plenara Comitetului Central și a activului central de partid din 24 iulie 1985, tovarășul

Nicolae Ceaușescu spunea : „Consider, de asemenea, că trebuie subliniat faptul că revoluția socialistă din țara noastră — care s-a produs la un interval relativ scurt, la 30 de ani, după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Rusia — a situat poporul nostru în rîndul grupului de țări cu o orînduire socială superioară”³⁸.

Contribuția poporului român la istoria universală a căpătat și capătă noi posibilități și caracteristici. Realizările obținute în anii socialismului și îndeosebi în anii de după Congresul al IX-lea al partidului, de cînd la cirna destinelor patriei noastre se află tovarășul Nicolae Ceaușescu — revoluționar călit în focul luptelor de clasă, împotriva fascismului, pentru o Românie liberă și demnă, patriot înflăcărat, personalitate de excepție a lumii contemporane — , au afirmat mai mult decît oricînd România în universalitate. Niciînd despre România nu s-a aflat așa de larg pe toate meridianele globului, niciînd istoria ei glorioasă pentru independență, progres și civilizație nu a fost ca acum în atenția preocupărilor, niciînd principiile ei de politică internă și internațională nu au fost așa de cunoscute și de stimate ca în prezentul nostru socialist, ca în etapa în care sărbătorim 45 de ani de la cutezantul și eroicul 23 August 1944.

În momentul de față istoria universală se întemeiază pe un imens tezaur de realizări, acumulate în decursuri milenare. Omenirea se află însă mai departe frămîntată de dure probleme. În unele privințe, situația internațională încă este gravă, imense fonduri sînt investite în armamente. Forțele păcii, ale liniștei și colaborării între popoare sînt însă optimiste, progresul universal, deși întîmpină dificultăți, nu este și nu poate fi oprit. Contribuția fiecărei țări — și, în acest cadru, și contribuția României — capătă noi dimensiuni, noi sensuri. Condițiile viitoare vor aduce, desigur, noi schimbări și tocmai de aceea, pe noile trepte care vor fi, aportul poporului român — constructor al socialismului și comunismului — își va avea locul său remarcabil în universalitatea social-umană.

N O T E

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Edit. Politică, București, 1983, p. 6.

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și a organizațiilor de masă și obștești, 28 noiembrie 1988*, Edit. Politică, București, 1988, p. 12.

³ Nicolae Iorga, *La place des Roumains dans l'histoire universelle*, vol. I, București, 1935, p. 9; Idem, *Locul românilor în istoria universală*, București, 1985, p. 14.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Edit. Politică, București, 1970, p. 614.

⁵ *Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român*, București, 1977, p. 299—309; *Probleme fundamentale ale istoriei României*, București, 1983, p. 181—206; în ediția a II-a, din 1987, p. 194—221, și la crestomație, pp. 451—469; Academia de studii social-politice, *Istoria României. Probleme fundamentale*, Partea III, 1987, pp. 872—901; în ultima lucrare, textul elaborat de Constantin Mocanu.

⁶ *Românii în istoria universală*, I, Iași, 1986; II₁, Iași, 1987; II₂, Iași, 1987.

⁷ Studiul a fost elaborat de Florin Constantiniu, *Rotul românilor în istoria universală*, op. cit., pp. 275—288.

⁸ „Scnteia”, anul LIII, nr. 13 029, din 14 iulie 1984, p. 1.

⁹ Arhi va M. Ap. N., fond. 948, dosar 224, f. 697—698; General-colonel dr. Constantin Olteanu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Florian Tucă, colonel dr. Vasile Mocanu, *Armata română în revoluția din august 1944*, București, 1984, p. 238.

¹⁰ *Ibidem*, p. 8.

¹¹ General-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, *Transilvania, străvechi pământ românesc*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Edit. Militară, București, 1988, p. 143–144.

¹² Dr. Ilie Ceaușescu, dr. Florin Constantiniu, dr. Mihail E. Ionescu, *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 1–56.

¹³ Vezi mai pe larg cele două masive tomuri elaborate de Mircea Mușat și Ion Ardeleanu — care urmează primului lor volum care se ocupă de istoria generală a României pînă la 1918 —, și anume: *România după Marea Unire*, vol. II, partea I. 1918–1933, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, 1 172 p.; *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933 — septembrie 1940, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, 1 584 p.

¹⁴ Constantin Mocanu, *Conceptul de insurecție și importanța lui pentru definirea evenimentelor din august 1944*, în „Studii și articole de istorie”, XXXIX–XL, 1979, p. 57.

¹⁵ Pentru date și idei necesare înfățișării succinte a acestui context, înțeles a fi nou nu prin amănunțele lui interne, ci prin posibilitatea de a se sugera comparația între evenimentele românești din 1944 și cele din alte țări (aici am oprit înșirarea numai la țările vecine României dintre 1919–1944), am consultat, fără a merge pînă la citarea pentru fiecare caz în parte, următoarele lucrări, cu problematică mai generală, și referitoare la o țară sau alta cînd am găsit asemenea studii în limba română ori în limbile de circulație universală. Înșirarea lor în ordine cronologică nu am făcut-o pentru a acoperi toate etapele, așa cum ar fi obligatoriu într-un studiu de istoria istoriografiei: I. M. Chassin, *Histoire militaire de la seconde guerre mondiale*, Paris, 1951; A. Hillgruber, *Hiller, König Karol und Marschall Antonescu*, Wiesbaden, 1959; K. Tippelskirch, *Geschichte des zweiten Weltkrieg*, ediția a III-a, Bonn, 1959; H. A. Jakobsen, *1939–1945. Der Zweite Weltkrieg*, Darmstadt, 1959; *Istoriia Velikoi Otecestvennoi Voini Sovetskogo Soiuza. 1941–1945*, în 6 volume, Moscova, 1960 primul volum, 1965 ultimul; H. G. Dahms, *La deuxième guerre mondiale*, Paris, 1961; H. Michel, *Les courants de pensée de la Resistance*, Paris, 1962; *Contribuția României la victoria asupra fascismului*, București, 1965; *România în războiul antihitlerist (23 August 1944–9 mai 1945)*, București, 1966; *Aspetti sociali ed economici della Resistenza in Europa*, Milano, 1967; *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, București, 1971; Gh. Zaharia, *La Roumanie et la résistance antifasciste du centre et du sud-est européen entre 1935–1941*, în „Revue roumaine d'histoire”, nr. 2, 1973; *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial. 1938–1941*, vol. 1, 1973, vol. 2, 1976; Constantin Căzănișteanu, *Solidarită militante dans le Sud-Est de l'Europe dans la lutte antifasciste (1933–1944)*, în „Revue roumaine d'histoire”, nr. 1, 1977; *Vsemirnaia istoriia*, tom XI, Moscova, 1977; Gh. Buzatu, Ion Pătroi, *România și lupta pe plan mondial pentru victoria asupra fascismului. Realități istorice și dezbateri istoriografice*, „În României în istoria universală, I, Iași, 1986; D. Rusu, *Rezistența din România în contextul rezistenței antifasciste europene, în României în istoria universală, II*, Iași, 1987. G. Maksutovici, *Mișcarea de rezistență albaneză împotriva coterpiitorilor fasciști italieni și germani*, în „Anale de istorie”, nr. 3, 1969; I. Babici, *Rezistența antifascistă a poporului bulgar*, în „Anale de istorie”, nr. 3, 1969; Tr. Udrea, *Sur les relations politiques roumaino-tcheques durant les années 1910–1944*, în „Revue roumaine d'histoire”, nr. 1, 1968; Gheorghe N. Căzan, *Insurecția din Slovacia din august 1944* în „Anale de istorie”, nr. 4, 1977; A. Kédros, *La Résistance grecque, 1940–1941*, Paris, 1966; D. Baran, *Rezistența în Grecia (1940–1944)*, în „Anale de istorie”, nr. 3, 1969; P. Young, *A short history of world war. 1939–1945*, London, 1966; P. Secchia, F. Frassati, *Storia della Resistenza. La guere di liberatione in Italia. 1943–1945*, Roma, 1969; P. Morača, V. Kučan, *La guerre et la revolution des peuples Yougoslaves. 1941–1945*, Belgrad, 1961; K. M. Dincić, *Les Alliés et la Resistance Yougoslave*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, Paris, nr. 42, 1961; N. Ciachir, *Războiul național de eliberare a popoarelor Iugoslaviei. (1941–1945)*, în „Anale de istorie”, nr. 3, 1965; *Compendiu de istorie a Ligii Comuniștilor din Yugoslavia*, Panciova, 1965; Milică Moldoveanu, *Contribuții privind relațiile româno-poloneze în timpul celui de-al doilea război mondial*, în „Revista de istorie”, nr. 6, 1979.

¹⁶ Autori care publică asemenea mărturii au explicat: „(...) în numeroase cazuri informațiile pe care le va afla cititorul în grajajul nostru de documente, fiind receptate de îndată după producerea evenimentelor de către colaboratorii cotidienei indicate, au fost aproximative. Netăgăduit, cititorul bun cunoscător al evenimentelor din 1944 va distinge cu ușurință calitatea știrilor reținute de presa internațională, va aprecia gradul în care ele au corespuns, ori nu, realităților istorice de atunci, astăzi bine investigate de specialiștii români și străini” (am citat din *României în istoria universală, II*, Iași, 1987, p. 74).

¹⁷ *României în istoria universală, II*, Iași, 1987, p. 147.

¹⁸ *Ibidem*, p. 150.

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești. 28 noiembrie 1988*, Edit. Politică, București, 1988, p. 22.

²⁰ Arhivele Statului București, fond Casa regală, dosar nr. 19/1945, f. 1.

²¹ Cf. A. Gould Lee, *Crown against Sickle. The Story of King Michael of Romania*, London — New York—Melbourne—Sydney—Capetown, 1950, p. 137.

²² Winston S. Churchill, *Memoires sur la deuxième guerre mondiale*, VI, Paris, 1953, p. 86.

²³ Cf. Andreas Hillgruber, *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, 1942—1944, Frankfurt-am-Main, 1970, p. 511.

²⁴ *Actul de la 23 August 1944 în context internațional. Studii și documente*, coordonator : Gheorghe Buzatu, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 518.

²⁵ Apud *Armata română în revoluția din august 1944*, p. 241.

²⁶ *Ibidem*, p. 241.

²⁷ „Scinteia”, 24 august 1946.

²⁸ Joseph Ducroix, *Roumanie — un des chantiers de la vie nouvelle*, Paris, 1951, p. 43.

²⁹ Geoffrey Dennis, *The World at War*, IV, London, 1951, p. 506.

³⁰ Iefte S. Stavrinou, *The Balkans since 1453*, New York, 1958, p. 811.

³¹ C. A. Maarteney, *October Fifteenth. A History of Modern Hungary. 1920—1945* Edinburg, 1959, p. 318.

³² Hugh Seton-Watson, *The East European Revolution*, New York, 1961, p. 89.

³³ Henri Bernard, *Histoire de la Résistance européenne — la « quatrième force » de la guerre 39—43*, Verviers, 1968, p. 91.

³⁴ H. Liddell Hart, *Strategy*, New York, 1974, p. 300.

³⁵ Nicolette Frank, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris—Bruxelles, 1977, p. 63, 64.

³⁶ Barbara Jelavici, *History of the Balkans, 2, Twenty Century*, Cambridge—London—New York—New Rochelle—Melbourne—Sydney, Cambridge University Press, 1983, p. 233—254.

³⁷ A se vedea *Rumanien in der Geschichte Europa. 1877—1977* : „Buletinul Bibliotecii Române”, vol. VI, (X), Serie nouă, Freiburg, 1977/78, p. 9—10.

³⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 25, Edit. Politică, București, 1985, p. 650.

23 AOÛT 1944 — DIMENSIONS UNIVERSELLES

Résumé

L'auteur présente, d'une manière notamment théorique et historique, la valeur de la Révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antimpérialiste d'août 1944, comme un événement remarquable de l'histoire de notre patrie et, en même temps, de l'histoire universelle. À cette fin, on montre d'abord dans l'étude que c'est seulement une conception suffisamment large concernant la contribution d'ensemble du peuple roumain à l'histoire en général qui donne la possibilité de relever le plus exactement possible le fait concret-historique qui eut lieu il y a 45 ans, puisque le 23 Août 1944 est le moment qui parachève la lutte du peuple roumain pour la liberté, l'indépendance et le progrès. Ensuite, l'auteur présente, en même temps que les événements survenus en Roumanie en 1944, les faits similaires qui se sont produits dans d'autres pays où le mouvement antifasciste s'était développé, où d'importantes transformations démocratiques et révolutionnaires eurent lieu et où on commença l'édification de la société socialiste.

Pour illustrer par des textes aussi les idées générales, requises par le titre même de l'étude, l'auteur présente chronologiquement un nombre important d'extraits des documents élaborés en août 1944, de même que des années suivantes quand la littérature historique se forma, et un certain nombre de caractérisations faites par plusieurs auteurs ; les exemples sont tirés notamment des livres écrits en langues de circulation internationale. Dans la dernière partie de l'étude, on montre comment ont évolué les principales transformations révolutionnaires, socialistes en Roumanie depuis le 23 Août 1944 et jusqu'à présent et, en général, comment les possibilités du peuple roumain de jouer un rôle important encore dans l'histoire universelle se sont considérablement accrues.

DOCUMENTAR

UN EPISOD PUȚIN CUNOSCUȚ AL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

ALESANDRU DUȚU, FLORIN CONSTANTINIU

În lucrarea sa *Il Dominio dell'Aria*, apărută în anul 1921, generalul italian Giulio Douhet prevestea o schimbare radicală în desfășurarea viitoarelor conflicte militare și, întemeiat pe conceptul războiului total, în care aviația avea să fie factorul decisiv¹, considera că acțiunea în masă a acestei arme putea să decidă soarta războiului¹.

Viu controversată în epocă, teoria generalului Giulio Douhet avea să-și găsească o confirmare parțială — una totală era imposibilă din cauza exclusivismului ei — în timpul celui de-al doilea război mondial, când aviația a jucat un rol considerabil. A avut ofensiva strategică aeriană a Aliaților anglo-americani un rol decisiv în înfrângerea Germaniei hitleriste? Problema a fost amplu dezbătută în istoriografia marii conflagrații². Dacă atacurile aeriene asupra Reichului nazist au beneficiat, deci, de o bogată literatură, bombardamentele aliate asupra României — mai exact urmările lor strategice, politice și economice — au reținut sporadic atenția cercetătorilor³. Dacă despre raidul aviației americane din 1 august 1943 asupra instalațiilor petroliere din zona Ploiești există o bogată literatură, care cuprinde și o lucrare devenită clasică⁴, în schimb despre primul raid executat de aviația americană asupra aceluiași obiectiv la 12 iunie 1942 — care este și *primul raid american în Europa*, după intrarea în război a S.U.A. — s-a scris atât de puțin, încât plină și o lucrare de tipul „cărții recordurilor“ — ca aceea a lui Timothy B. Benford, *The World War II Quiz and Fact Book* — nu-l înregistrează.

În istoriografia noastră, Eugen Preda și Iloria Brestoiu au amintit acest bombardament⁵, în baza unor surse externe. Dacă din puținele lucrări ce au fost consacrate acestui raid dispunem de informații despre atacatori, nu s-a scris aproape nimic — cu excepția afirmațiilor generale că rezultatele raidului au fost neglijabile — despre atacați.

Înainte de a vedea ce s-a întâmplat la sol, să reamintim că atacul de la 12 iunie 1942 a fost dat de „detașamentul Halpro“, comandat de colonelul Harry A. Halverson, născut Halvosten⁶. Având inițial misiunea de a ataca Tokio, detașamentul a fost „deturnat“ de la acest obiectiv, ca urmare a pierderii bazelor din China, de unde urma să fie efectuat atacul, astfel că cele 23 de bombardiere Consolidated B-24 Liberator, plecate în mai 1942 din Statele Unite via Africa, s-au oprit la Khartoum. În timp ce se aflau în Sudan, a apărut o nouă misiune: Ploiești, considerat de Winston Churchill drept „rădăcina pivotantă a puterii germane“⁷. Opinii similare aveau și alte personalități politice și militare: Harry Hopkins, cel mai apropiat consilier al președintelui Roosevelt, stăruia pentru atacarea imediată a Ploieștiului, în timp ce colonelul Bonner F. Fellers, atașatul militar al S.U.A. la Cairo, îl declara „obiectivul strategic al războiului“⁸. Aceste evaluări au determinat decizia Comitetului Mixt al Șefilor de Stat-Major al S.U.A. de a ordona bombardarea Ploieștiului. Au existat și obiecții de ordin tehnic: distanță mare, încălecură de bombe redusă, număr mic de aparate („Halpro“ dispunea acum doar de 13 Liberatoare), prin urmare eficacitate redusă.

Ofensiva germano-italiană, condusă de generalul E. Rommel, amenința cu pierderea bazelor din Egipt, astfel că, sub presiunea înaintării forțelor Axei, s-a decis executarea raidului, bombardierele fiind aduse pe aeroportul Fayid în golful Suez.

Pentru ca raidul să fie executat, S.U.A. au decis să declare război României. La 12 decembrie 1941, România declarase război S.U.A. urmată de Bulgaria și Ungaria (13 decembrie), dar Roosevelt a informat pe secretarul de stat Cordell Hull că „Statele Unite nu vor acorda atenție acestei declarații“⁹. La 6 iunie 1942, acedind și la cererea Uniunii Sovietice, dar și pentru a „legaliza“ atacul proiectat, Statele Unite au declarat război României (și Bulgariei, iar la 18 iulie și Ungariei)¹⁰.

La 11 iunie 1942, orele 22,30, bombardierele americane au decolat, fiecare aparat urmînd să acționeze individual. Echipajele erau obsedate de distanța mare și de lipsa de carburant

și, încăleind ordinele primite, erau hotărâte să violeze neutralitatea Turciei pentru a scurta ruta. James Dugan și Carroll Stewart au relatat peripețiile acestei multiple premiere : primul raid american în Europa, primul raid american asupra României, primul raid american asupra Ploieștiului, prima utilizare a bombardierului Consolidated B-24 Liberator, „botezul focului” pentru echipajele americane.

Documentul pe care îl publicăm mai jos, provenit din arhiva Ministerului Apărării Naționale, este și el o „premieră”, intrucit pentru prima dată se poate reconstitui zborul avioanelor americane în spațiul românesc, punctele bombardate, reacția apărării antiaeriene. Așa cum se poate ușor vedea, autorii raportului au comis o serie de erori : ei au crezut că avioanele atacatoare erau de tipul Handley Page „Halifax”¹¹, intrucit nu cunoșteau Liberatoroarele ; ei au crezut că au fost lansați parașutiști, ceea ce nu s-a întâmplat ; ei au crezut că în spațiul aerian românesc au pătruns și avioane sovietice, or în 1942 aviația sovietică nu a mai executat raiduri asupra Ploieștiului¹² : mai presus de toate însă ei nu și-au dat seama (cf. concluziile) că obiectivul era Ploieștiul. Era însă și greu ca scopul misiunii să poată fi stabilit, deoarece, așa cum se poate constata din documentul românesc și cum recunosc și autorii americani, bombele au fost aruncate cu totul la întâmplare pe o mare arie, ceea ce i-a făcut pe autorii fișei informative să conchidă că scopul principal al raidului a fost „o recunoaștere pentru a putea pune în acțiune întreaga apărare a teritoriului țării”.

O problemă care necesită încă investigații este aceea a pierderilor suferite de atacatori. James Dugan și Carroll Stewart menționează că „douăsprezece din cele treisprezece aparate au atins zona Ploiești. Nici unul nu a fost doborât de germani și nici nu a fost ucis”¹³. Documentul românesc menționează două avioane doborâte, indicând nominal pe cei care le-au doborât. De reținut că fișa informativă avea un caracter intern, deci nu poate fi vorba de o afirmație propagandistică, obișnuită în comunicatele de război¹⁴. Un raport britanic, de fapt o severă critică a carențelor de organizare a raidului, întocmit la 14 iunie arată că avioanele au aterizat astfel : 3 la Ankara, 2 la Alep, 1 la Mossul, 1 în apropiere de Deir ez Zor (?), 1 la Ramadi, 4 la Habbaniya ; „al 13-lea se credea că a aterizat în Turcia, dar nu s-a confirmat încă”¹⁵. În cele două avioane doborâte, semnalate de sursa românească, trebuie inclus cel a cărui reîntoarcere era incertă? Problema va fi reluată.

Prima acțiune a aviației americane în Europa și în România s-a terminat cu un fiasco. Este și rațiunea totală ei treceri sub tăcerea de către oficialitățile americane. Doar ziarul „New York Times” a publicat în pagina întâia un titlu de șase coloane : „Bombardierele S.U.A. lovesc în zona Mării Negre : baza este un mister”, Știrea nu a fost nici dezmințită, nici confirmată de oficialități¹⁶.

Absența comunicatelor germane și române se explică — după opinia noastră — prin rațiuni politice : autoritățile germane și cele române nu voiau să se știe că aviația americană este în măsură să execute bombardamente asupra unor obiective în Europa.

Încă de la 15 mai, Înaltul Comandament al Wehrmacht-ului (O.K.W.) informase instanțele militare germane din România, pe baza informațiilor furnizate de surse de încredere nespecificate, că aviația americană va bombarda rafinării și rezervoare de petrol, podul de la Cernavodă și portul Constanța. Sursele germane se înșelau asupra locului de decolare — se credea că va fi Siria —, dar indicau corect itinerarul Constanța — Dunăre — Ploiești¹⁷.

Eșecul înregistrat de aviația americană în primul ei raid în Europa explică deci tăcerea cu care el a fost înconjurat, ceea ce contribuie la persistența unor erori în ceea ce privește data celei dintâi misiuni de luptă a aviației S.U.A. pe frontul european¹⁸.

NOTE

¹ Émile Wanty, *L'art de la guerre*, vol. 2, Verviers, 1967, p. 250—252.

² Cf. A. Orlov, *Mif o „reșaiușcei roli” vozdušnogo nastupleniia na Germanii*, în „Voenno-istoriceskii jurnal”, 15 (1973), nr. 6, p. 95—100.

³ Bombardamentele anglo-americane asupra zonei petrolifere Ploiești sînt abordate de Eugen Preda, *Miza petrolului în vilttoarea războiului*, București, 1983 ; Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45°*, Iași, 1986 ; Cornel Marandiu, *Inimi cît să cuprindă cerul patriei*, Cluj-Napoca, 1986, p. 31—35.

⁴ James Dugan, Carroll Stewart, *Ploiești. The great ground-air battle of 1 August 1943*, New York, 1962.

⁵ Eugen Preda, *op. cit.*, p. 98—99, 105—106 ; Horia Brestoiu, *op. cit.*, p. 442—443, 482—483. Raidul este amintit și de general-maior Iosif Rus, colonel dr. Aureliu Cioabă, *Componenta verticală a războiului modern*, București, 1988, p. 48.

- ⁶ James Dugan, Carroll Stewart, *op. cit.*, p. 4.
⁷ *Ibidem*, p. 3.
⁸ *Ibidem*, p. 8.
⁹ Paul Quinlan, *Clash over Romania. British and American policies towards Romania. 1938—1947*, Los Angeles, 1977, p. 75.
¹⁰ *Ibidem*, p. 75—76; Eugen Preda, *op. cit.*, p. 105—106.
¹¹ Ploetz — *Geschichte des zweiten Weltkrieges*, vol. I, *Die Kriegsmittel*, Würzburg, 1960, p. 537.
¹² Între 9 iulie—18 august 1941, aviația sovietică a executat 10 raiduri asupra Ploieștiului, la care au participat 53 de avioane de tip DB-3 (G. I. Vanecv, *Cernomorți v Velikoi Otecestvennoi voine*, Moscova, 1978, p. 20—22).
¹³ James Dugan, Carroll Stewart, *op. cit.*, p. 14.
¹⁴ General-maior Iosif Rus, colonel dr. Aureliu Ciobă, *op. cit.*, p. 48 afirmă „pierderile în avioane au fost mari, datorită apărării antiaeriene foarte puternice”. Cornel Marandiuc, *op. cit.*, p. 35 dă ca sigur avionul doborât de Vasile Pascu (scrisoarea lui Vasile Pascu din 30.01.1981 către Cornel Marandiuc).
¹⁵ Public Record Office (Londra) Prem 3/374/6. Document comunicat de colegul Ioan Chiper, căruia îi mulțumim și pe această cale; cf. Eugen Preda, *op. cit.*, p. 106.
¹⁶ James Dugan, Carroll Stewart, *op. cit.*, p. 15.
¹⁷ Eugen Preda, *op. cit.*, p. 106.
¹⁸ *Ibidem*, p. 99.

FIȘĂ INFORMATIVĂ ASUPRA ATACULUI AERIAN DIN ZIUA DE 12 Iunie 1942

În ziua de 12 Iunie 1942, cu începere de la ora 3,44 s-a produs pe teritoriul țării, în spațiul Dobrogei și Munteniei, o invazie de avioane inamice care au lansat bombe și parașutiști deasupra a diferite puncte.

A.c.A. a intrat în acțiune în Centrele sensibile și anume: Constanța, Sulina, Tulcea, Cernavodă, Fetești, Buzău, Ploiești și București.

Aviația de vânătoare a fost ridicată și a intervenit în zonele Constanța, București, Ploiești și Mizil.

- Ora 3,44 : Constanța, Sulina, Tulcea și Chilia Nouă sînt în alarmă.
 „ 3,52 : Se alarmează posturile de pîndă din zonele : Buzău, Urziceni, Slobozia, Lehliu, Fetești, Călărași precum și Grupul de Vânătoare Pipera.
 „ 3,57 : Se informează Comandamentul Militar al Capitalei despre o incursiune asupra Capitalei. Se informează Centrul de Informații Ploiești.
 „ 4,02 : Alarmă la Fetești. A.c.A.-ul trage asupra unui avion inamic care se îndreaptă spre București.
 „ 4,05 : Postul Dragalina comunică avion inamic direcția Ploiești foarte sus. Se alarmează regiunea petroliferă.
 „ 4,07 : Se dă atenție mărită la bateriile din dispozitivul Capitalei.
 „ 4,10 : Chilia din nou în alarmă.
 „ 4,10 : Medgidia comunică : un avion inamic lansează bombe și se îndreaptă spre București.
 „ 4,15 : Pogoanele comunică : avion foarte sus direcția Urziceni.
- Ora 4,12 : Brăila de la postul de pîndă Viziru un avion necunoscut cu direcția București.
 „ 4,12 : Buzăul comunică un avion necunoscut peste oraș.
 „ 4,20 : Lehliu comunică : avion necunoscut foarte sus direcția Giurgiu.
 „ 4,20 : Țândărei comunică : s-ar fi lansat 7 parașutiști pe teritoriul comunei Platonești. S-a anunțat Legiunea de jandarmi pentru cercetări.
 „ 4,20 : La Constanța s-au lansat : 2 bombe între abator și docuri și 8 bombe la 15 km S-E de Abatorul de export. Bombele au căzut în mare.
 „ 4,30 : Țândărei : mai multe avioane foarte sus cu direcția Slobozia.
 „ 4,30 : Postul de pîndă Spiru Haret comunică 2 avioane cu direcția Buzău.
 „ 4,30 : Postul de pîndă Amara comunică un avion cu 4 motoare cu direcția Ploiești.
 „ 4,28 : Urziceni avion cu 4 motoare direcția București.
 „ 4,32 : Cioflinceni : avion inamic direcția Ploiești.

- Ora 4,33 : Cioflinceni : avion inamic lansează 5 bombe explozive în pădurea U.C.B.
 „ 4,35 : Postul de pîndă Ștefan Vodă comunică : avion foarte sus direcția Lehliu.
 „ 4,35 : Fetești anunță : avion necunoscut foarte sus cu direcția București.
 „ 4,35 : Pogoanele : un avion cu 4 motoare foarte sus în direcția Ploiești.
 „ 4,38 : Urziceni : avion foarte sus direcția Ploiești.
 „ 4,40 : Făcăeni comunică : un avion direcția Tândărei.
 „ 4,42 : Sălcișoara : avion direcția București.
 „ 4,43 : Slobozia : avion 4 motoare direcția București.
 „ 4,43 : Alarmă la Ploiești.
 „ 4,44 : 3 avioane bombardament inamic deasupra Ploiești. A.c.A.-ul intervine. Avioanele lansează 6 bombe explozive. Efecte : 3 case dărîmate, 3 morți, 3 răniți. Au fost lansate de asemenea 6 bombe explozive la Bercești lângă Fabrica de Hîrtie Teleajen. Nici victime, nici pagube. La Teișani în regiunea Vălenii de Munte au fost lansate, de asemenea, 6 bombe explozive. Efecte : 1 casă dărîmată și o femeie rănită.
 „ 4,48 : Lehliu : un inamic cu 4 motoare face viraj deasupra postului.
 „ 4,45 : Călărăși : comunică avion cu 4 motoare direcția București.
 „ 4,50 : Postul de pîndă Movilița comunică : un avion cu 4 motoare cu direcția Sulina.
 „ 4,50 : Gherșani : avion foarte sus face viraj.
 „ 4,53 : Urziceni : avion inamic direcția Sud.
 „ 4,55 : Slobozia : avion bombardament direcția Nord.
 „ 4,55 : Ștefan Vodă dă un avion foarte sus urcînd spre Nord.
 „ 4,55 : Perișul comunică virajele unui avion inamic.
 „ 4,55 : Gherșani : dă avion inamic făcînd viraje deasupra postului.
 „ 4,55 : Un avion cu 4 motoare deasupra Ploieștiului.
 „ 4,48 : Două avioane inamice deasupra Ploieștiului.
 „ 4,22 : Alarmă la București.
 „ 5,00 : Sălcișoara : anunță avion inamic cu direcția Constanța.
 „ 5,00 : Pogoanele : avion inamic cu 4 motoare direcția Constanța.
 „ 5,00 : Dragalina : avion inamic direcția Dunăre (Pleacă).
 „ 5,00 : Se comunică că la Sud de Ploiești s-ar fi lansat parașuțiști.
 Ora 5,00 : Avion inamic peste Buzău.
 „ 5,00 : Pogoanele : avion inamic face viraj pe deasupra postului.
 „ 5,02 : Ștefan Vodă : avion necunoscut spre Slobozia.
 „ 5,04 : Ștefan Vodă : 2 avioane inamice direcția Constanța.
 „ 5,16 : Avion inamic face viraj peste Fetești.
 „ 5,00—5,10 : 2 avioane de bombardament deasupra Ploieștiului.
 „ 5,14—5,30 : 1 avion de bombardament deasupra Prundu și Comana face viraj și lansează bombe. Nici victime, nici pagube.
 „ 5,16 : Gruiu : avion la Nord cu direcția București.
 „ 5,20 : Est de Nucet un avion inamic cu direcția București.
 „ 5,20 : Urziceni : avion foarte sus.
 „ 5,20 : Buzăul : un avion sovietic lansează 5 bombe lângă gara Buzău, direcția Monteoru, distrugînd calea ferată pe circa 150 metri. Efecte : A fost distrus un canton C.F. 2 morți și 6 răniți.
 „ 5,21 : Slobozia : avion cu 4 motoare spre Dunăre.
 „ 5,21 : Slobozia : avion inamic face viraje deasupra postului.
 „ 5,24 : Slobozia : avion cu 4 motoare direcția Dunăre.
 „ 5,24 : Titu : avion cu 4 motoare cu direcția București.
 „ 5,26 : Potlogi : un avion foarte sus spre București.
 „ 5,25 : Avion cu 4 motoare direcția Ploiești-Vest Ploiești.
 „ 5,28 : Amara : avion cu 4 motoare direcția Dunăre.
 „ 5,30 : Ploiești : avion cu 4 motoare face viraje direcția Sud.
 „ 5,35 : Sălcișoara : un avion sus direcția Dunăre.
 „ 5,40 : Cioflinceni : avion spre Dunăre.
 „ 5,40 : Rîmnicu Sărat : un avion inamic a lansat 6 bombe : 3 pe barăcile Misiunei Germane, 1 în curtea locuitorului Rece și 2 bombe în curtea unei mori, distrugîndu-i intrarea. Efecte : 1 mort.
 Ora 5,45 : Postul Gruiu : un avion necunoscut direcția Lehliu.
 „ 5,50 : Tândărei : un avion inamic spre Dunăre.
 „ 5,52 : Cioflinceni : un avion cu direcția București.
 „ 5,57 : Stelnic : un avion inamic cu direcția spre mare.

Ora 5,58 : Lehliu : un avion sovietic cu direcția spre Dunăre.

„ 6,00 : Fetești : un avion sovietic direcția spre N-E.

„ 6,02 : Se ridică alarma la Ploiești.

„ 6,09 : Se ridică alarma la București.

În rezumat :

Au fost identificate circa 7—9 avioane inamice care au pătruns pe teritoriul țării pe direcția [...]

S-au lansat bombe :

— Constanța 11 bombe n-au fost victime nici pagube.

— Medgidia mai multe bombe.

— Tândărei bombe și probabil parașutiști.

— Dragalina 5 bombe.

— Colibași 1 bombă.

— Bolintinul din Deal 1 bombă.

— Vărești (Plasa Vidra) 6 bombe.

— Berceni (lingă Teleajen Prahova) 6 bombe.

— Ploiești 5 bombe : 3 case dărimate, 3 morți și 3 răniți.

— Teișani (regiunea Vălenii de Munte) 6 bombe : una casă distrusă, una femeie rănită.

— Buzău 5 bombe pe calea ferată spre Gara Monteoru, 1 canton distrus, 2 grav răniți, 3 răniți ușor.

— Pogoanele bombe 1 clădire avariata, 1 baracă germană distrusă, 1 om mort.

— Cioflinceni 5 bombe.

Serviciul de pîndă al teritoriului a funcționat în foarte bune condițiuni, dînd la timp

și în mod complet mesagii.

Aparatul Freya german a funcționat numai după darea alarmei, adică la ora 4,22.

Aviația de vîntoare a intervenit la timp.

Au fost doborîte 2 avioane Halifax : unul de lt. german Pelz în zona Brăila și altul de aviatorul român adjutant Pascu în zona Mizil—Urziceni ; al treilea a fost urmărit pînă la Sulina.

Artileria Antiaeriană a intervenit la Constanța, Sulina, Tulcea, Cernavodă, Fetești, Buzău, Ploiești și București.

Artileria antiaeriană din dispozitivul Capitalei a tras :

— materialul greu : 78 lovituri (6 baterii)

— materialul automat : 57 lovituri (două baterii).

La primele lovituri ale artileriei antiaeriene, avionul inamic care intenționa să pătrundă deasupra Capitalei s-a întors și s-a îndepărtat zburînd în zig-zag ; al doilea avion, de asemenea, s-a înapoiat.

Concluziuni;

Atacul de avioane inamice dezlănțuit deasupra teritoriului țării în dimineața zilei de 12 iunie 1942 s-a întins pe un spațiu foarte mare, avînd o amploare necunoscută pînă în prezent.

Avioanele au fost cu 4 motoare și probabil toate de tip englezesc.

Deasupra orașului Ploiești au zburat 3 avioane „Halifax”.

Două din aceste avioane au fost doborîte.

Se pare că atacurile declanșate de aviația inamică asupra teritoriului țării fac parte dintr-un plan de acțiune mai mare și au avut ca scop principal o recunoaștere pentru a putea pune în acțiune întreaga apărare a teritoriului țării.

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, dosar 10/1942 Brigada a 3-a A.c.A. f. 160—164.

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

ROMÂNIA ȘI PRIMA CONFLAGAȚIE MONDIALĂ. NOI CONTRIBUȚII ISTORIOGRAFICE

Monumentala monografie * istorică în două volume pe care o prezentăm cititorilor, apărută sub egida Comisiei române de istorie militară și a Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, este opera colaborării unor autori consacrați, specialiști în istorie militară și civilă, de la București, Iași și Cluj-Napoca. Impresionează de la bun început eforturile depuse de autori pentru investigarea marelui volum de izvoare, lucrări și articole referitoare la tema cercetată, interpretarea științifică, în consonanță cu adevărul istoric, respingerea cu fermitate a vechilor interpretări dogmatice din literatura noastră de specialitate, combaterea unor teze neștiințifice, răuvoitoare sau interesate din istoriografia străină. Au fost valorificate izvoarele și lucrările publicate mai de mult în țară și în străinătate, dar sînt înfățișate în primul rînd, cum este firesc, concluziile desprinse din propria cercetare a autorilor ca și din alte materiale publicate în atmosfera de încredere și efervescență creatoare realizată după cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, în anii „Epecii Nicolae Ceaușescu”¹.

După aprecierea autorilor, la care aderăm cu toată convingerea, monografia de față se înscrie în tradiția istoriografiei naționale de a reconstitui, pe baza tuturor surselor de informare aflate la dispoziție, a analizei obiective și a probității științifice, tabloul veridic și cît mai complet al efortului eliberator, presărat de nenumărate sacrificii, desfășurat de români pentru unitatea și independența statului lor național.

În vasta lor investigație științifică autorii s-au călăuzit în permanență după orientările cuprinse în opera președintelui Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, privitoare la istoria patriei și, în speță, la lupta eroică a poporului român pentru independență, suveranitate și unitate națională. În opera președintelui Nicolae Ceaușescu sînt cuprinse precizări clare asupra caracterului eliberator al participării României la primul război mondial, asupra încadrării conștiente și entuziaste a maselor în lupta pentru eliberarea teritoriilor românești aflate sub dominația străină, pentru apărarea ființei naționale amenințată de cetroptorii străini. „Dornică să-și realizeze năzuințele de veacuri, România s-a alăturat puterilor Antantei care recunoscuseră drepturile istorice ale poporului român asupra teritoriilor cotoprite de Austro-Ungaria. În acest război România a dat un greu tribut de sînge în lupta împotriva cetroptorilor germani, pentru apărarea gliei strămoșești”². În același timp se evidențiază caracterul legic, progresist al prăbușirii marilor imperii și al formării statelor naționale. „Desfășurarea evenimentelor, viața, însăși istoria, demonstrează cu putere caracterul revoluționar, profund progresist al lichidării imperiilor absolutiste în primul război mondial, ca și necesitatea legică a formării, pe ruinele lor, a statelor naționale ale popoarelor asuprite în trecut”³. Totodată se evidențiază faptul că poporul român și-a desfășurat lupte pentru realizarea idealului național într-un context internațional complex, iar marile puteri au consemnat în tratatele de pace rezultatele pe care le-a impus această luptă, existente încă din anul 1918.

Volumul 1⁴ este structurat pe 10 capitole, începînd cu analiza situației politico-militare internaționale înaintea declanșării primului război mondial, a evoluției României în perioada anterioară primului război mondial și în anii neutralității (1914—1916), continuînd cu intrarea României în război, operațiile Armatei române în 1916, încheindu-se cu luptele desfășurate de trupele române pentru stăvilirea pătrunderii inamicului pe teritoriul dintre Carpați și Dunăre și învățămintele politico-militare desprinse din campania anului 1916.

În lucrare se arată că în ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea în țările dezvoltate s-au creat premisele trecerii la stadiul capitalismului monopolist, în condiții și cu trăsături specifice, s-au dezvoltat economia, știința, a crescut rolul clasei muncitoare. În același timp, imense teritorii coloniale și dependente de pe glob au fost transformate în surse de jaf și învațire pentru țările dezvoltate, obiect de dispută imperialistă între ele. În preajma primului război mondial erau clar conturate cele două blocuri politico-militare opuse: Tripla Alianță și Antanta, dar existau și alte centre de putere, cum erau S.U.A. și Japonia, care-și urmăreau

proprile interese. Conflictul mondial nu a fost însă generat doar de contradicțiile dintre statele imperialiste; el a fost pregătit și de agravarea contradicțiilor interne ale capitalismului în diferite țări, pe plan politic, social, național ș.a. (p. 36). Toate statele imperialiste s-au pregătit de război, dar, după cum se știe, el a fost declanșat de către Austro-Ungaria și Germania. În condițiile mării confruntări militare între puterile imperialiste pentru reimpărțirea lumii, încă de la începutul războiului au fost antrenată în luptă, cu sau fără voia lor, o serie de state mici din Europa, cum au fost Serbia, Belgia, Muntenegru, mai apoi România, ale căror obiective nu aveau nimic comun cu caracterul general imperialist al primei mari conflagrații, ele luptând pentru eliberare și reintegrare statală (p. 41).

În ceea ce privește România și provinciile românești aflate sub dominație străină, în lucrare se arată că la începutul secolului al XX-lea lupta poporului român a înbrăcat forme de manifestare dintre cele mai variate, urmărind, de exemplu în Transilvania, să impună, într-o primă etapă, constituirea administrației românești. Activismul politic al românilor a crescut în toate provinciile românești, dublat de o susținută activitate culturală. Obiectivul realizării unității naționale a fost înscris în acțiunile asociațiilor și societăților cultural-artistice, determinând aniversările și comemorările unor fapte sau ale unor personalități de seamă ale istoriei naționale (p. 73). În vechiul regat, Acaemia Română aduna sub aceeași cupolă cărturari din toate provinciile locuite de români. Nicolae Iorga inaugura în 1908 cursurile de vară de la Vălenii de Munte, adevărat sanctuar al intelectualității românești. O importantă contribuție la realizarea Unirii și-a adus-o și activitatea studenților români aflați la studii în străinătate, emigrația română din S.U.A. În România se desfășurau, de asemenea, mari manifestații împotriva împilării românilor din afara hotarelor, pentru unitatea tuturor românilor. Reunificarea în frontierele naționale a tuturor provinciilor românești a devenit absolut necesară, căci dominația străină devenise un obstacol serios în calea progresului țării și a afirmării sale pe scena internațională, scriu autorii.

După declanșarea războiului european, în pofida presiunilor și a promisiunilor, Consiliul de Coroană întrunit la Sinaia la 21 iulie/3 august 1914 adopta cea mai înțeleaptă soluție care se impunea în conjunctura politică de atunci: neutralitatea, motivată temeinic de primul ministru Ion I. C. Brătianu (p. 81). România a putut folosi perioada de neutralitate pentru a-și pregăti, la timpul potrivit, intrarea în război de partea statelor care recunoșteau legitimitatea dezideratului său național. N-a fost vorba de o „tirguială” cu cele două blocuri sau de o participare „imperialistă”, cum s-a susținut în unele lucrări și articole apărute în țara noastră prin anii '50 și se mai afirmă încă în lucrări apărute peste hotare. Dacă în Consiliul de Coroană liderii politici participanți s-au pronunțat pentru neutralitate, din toamna anului 1914 s-a putut remarca trecerea unor fruntași liberali, conservatori, conservatori-democrați pe pozițiile intrării neînfrizate în război a României de partea Antantei (p. 87). În același timp, mișcarea populară pentru alianța cu Antanta devenea rapid foarte puternică, fapt remarcat prin numeroasele forme de manifestare. La Congresul de la București al „Ligii culturale” din decembrie 1914 s-a hotărât modificarea denumirii asociației în „Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor” și alegerea noii conduceri, în care au fost incluși și luptători naționali români de peste muniți (p. 93). Partidul social-democrat s-a pronunțat pentru menținerea neutralității României, considerând că idealul național putea fi realizat și prin alte mijloace decât războiul. Guvernul Brătianu a inițiat tratative cu puterile Antantei, în primul rând cu Rusia. Autorii scot în evidență acordul secret româno-rus din 18 septembrie / 1 octombrie 1914, prin care României i se recunoștea pentru prima dată oficial dreptul de a reuni „părțile din Austro-Ungaria, locuite de români”, atunci când „va considera oportun” (p. 104). Și Puterile Centrale făceau promisiuni, amenințau, desfășurau o amplă propagandă, dar toate acestea n-au putut clinti guvernul român de la conduita pe care se angajase încă din momentul declanșării conflictului mondial. Tratativele României cu Antanta au continuat în anii 1915—1916 pentru recunoașterea clară și precisă a dreptului românilor din Austro-Ungaria de a se uni cu țara liberă. Totodată este înfățișat efortul depus de guvern și popor pentru înzestrarea modernă a armatei, inclusiv din producția proprie, în condițiile în care România dispunea de capacități industriale reduse. S-au luat măsuri pentru întărirea frontierelor pe Carpați, în Dobrogea, cit și pe Dunăre (p. 121—123).

Desfășurarea rapidă a operațiunilor militare pe fronturi, presiunile exercitate de cele două blocuri adverse și mai ales intensificarea luptei românilor din provinciile subjugate pentru a se elibera și uni cu țara liberă au determinat guvernul român să se decidă pentru intrarea în război alături de Antantă, considerând că a sosit momentul care nu putea fi pierdut. La 4/17 august 1916 au fost semnate la București Tratatul de alianță, precum și Convenția militară prin care România se angaja să intre în război pînă la 15/28 august 1916, printr-o ofensivă împotriva Austro-Ungariei. Cele patru puteri aliate — Franța, Rusia, Marea Britanie, Italia —

recunoșteau dreptul României de a uni teritoriile locuite de românii din Austro-Ungaria, fixându-se traseul viitoarelor frontiere. Totodată au fost precizate obligațiile asumate de Antantă pentru sprijinirea ofensivei principale a armatei române pentru eliberarea Transilvaniei, cît și operațiile militare de pe linia Dunării și din spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră (p. 149). Aliații au cerut ultimativ intrarea în război a României în momentul în care situația lor militară era dificilă, mai ales pe Frontul de sud, conștienți că nu-i vor putea onora angajamentele luate. Rusia nu a trimis efectivele necesare în Dobrogea, armata aliată de la Salonic n-a declanșat din timp ofensiva, ceea ce a permis armatei bulgare să treacă la atac. Pe fronturile franceze și italiene nu s-au desfășurat acțiuni care să fixeze inamicul (p. 251). În aceste condiții, Puterile Centrale, și mai ales Germania, au putut să deplaseze rapid forțele necesare pentru a înfrunta armata română.

Războiul declarat de România Austro-Ungariei la 14/27 august 1916, pentru înfăptuirea visului de desăvîrșire a unității de neam, a întrunit asentimentul unanim al maselor populare, stîrnind un ecoul puternic în toate teritoriile locuite de români (p. 261). Armata română a eliberat orașele Brașov, Făgăraș, Miercurea Ciuc și a înaintat pînă în împrejurimile Sibiului. Acțiunea militară a României în vara anului 1916 a demonstrat clar caracterul just, eliberator al războiului purtat de armata română. În lucrare se scoate în evidență faptul că populația română din Transilvania i-a primit cu deosebită emoție și căldură pe ostașii români. Comandamentele Puterilor Centrale au considerat acțiunea împotriva României drept cea mai importantă în a doua jumătate a anului 1916. Pe frontul românesc au fost deplasate mari unități germane de elită, comandanți foarte bine pregătiți și cu experiența războiului (p. 307—310). Intenția Puterilor Centrale de a scoate România din război dintr-o singură lovitură nu s-a realizat, contraofensiva Quadruplei Aliație întîlnind pretutindeni rezistența dirză a trupelor române. Trupele române au angajat bătălii înverșunate în zona Sibiu, între Olt și Mureș, la Brașov în septembrie—octombrie 1916. Bulgaria a intrat la 1 septembrie 1916 în război împotriva României, iar trupele bulgare-germano-turce, profitînd de „acalmia” de pe frontul de la Salonic, de insuficiența forțelor ruse trimise în Dobrogea, au realizat o superioritate și au trecut la ofensivă împotriva armatelor româno-ruse. Armata română a fost nevoită să desfășoare operațiuni pe un front de 1 600 km. — cel mai lung din Europa —, de-a lungul Carpaților, Dunării și graniței terestre din Dobrogea. Luptele desfășurate de armata română erau considerate dintre cele mai înverșunate, curajul și patriotismul, spiritul de sacrificiu al ostașilor români stîrnind admirația aliaților și teama dușmanilor. Populația și-a adus, de asemenea, o contribuție remarcabilă la apărarea țării. Spre exemplu, la Tirgu Jiu întreaga populație a sprijinit Armata 1 română — de sub comanda generalului Ion Dragalina⁵ și apoi a generalului Petala — în apărarea orașului. Aici s-a remarcat „eroina de la Jiu”, cum a numit-o poporul, Ecaterina Teodoroiu (p. 454). În grele lupte de apărare din toamna anului 1916 armata română, cu tot curajul și eroismul de care a dat dovadă, n-a putut stopa înaintarea inamicilor. Două treimi din teritoriul țării, inclusiv Capitala, au căzut sub ocupația dușmană. Cu toate că a suferit mari pierderi — circa 250 000 oameni morți, răniți și dispăruți — armata română a continuat să opună inamicului o rezistență dirză, zăgăzuindu-i drumul spre Moldova și spulberînd planurile inamice de nimicire a țării noastre în timpul campaniei din 1916. Pe teritoriul liber s-au evacuat guvernul, autoritățile, armata și o parte a populației. Statul român a continuat să-și îndeplinească funcțiile sale de stat independent și suveran, aliat al puterilor Antantei.

Volumul 2 (17 capitole)⁶, cuprinde perioada anilor 1917—1920, marcată de lupta poporului român pentru libertate și unitate națională, pentru recunoașterea statului național român unitar pe plan internațional.

După strămutarea guvernului și autorităților române în Moldova, s-au luat măsuri hotărîte pentru mobilizarea economiei în scopul susținerii materiale a războiului de eliberare. În februarie 1917 s-a constituit Direcția Combustibilului care avea în grijă extracția cărbuului și a petrolului din teritoriul liber. Producția materialelor de război s-a organizat în principal în cadrul Atelierelelor C.F.R. Nicolina. Unele întreprinderi din teritoriul ocupat au fost evacuate și la Odessa. S-au depus mari eforturi pentru sprijinirea agriculturii, dezvoltarea rețelei de comunicații și transporturi. Aducerea în țară a echipamentului și armamentului din Franța și Marea Britanie era extrem de anevoioasă, singura cale rămînd prin porturile Murmansk și Arhanghelsk și de acolo, prin Petrograd și Moscova, spre Iași. Pentru a preveni o eventuală cădere în mîna inamicului, guvernul român a hotărît să evacueze tezaurul țării la Moscova, în garanția guvernului rus. Pe plan politic se menționează importante dezbateri din Adunarea Deputaților și din Senat în legătură cu proiectele legilor agrare și electorală din mai 1917. Dezbaterile acestora a fost un rezultat direct a presiunii maselor populare, se arată în lucrare.

Parlamentul României a hotărît ca suprafața expropriabilă să cuprindă 2/3 din marea proprietate, adică 2,3 mln. ha. Totodată s-a hotărît instituirea votului universal, egal, direct

și secret (cu importante limite, menționăm noi). Cele două legi au fost adoptate de Adunarea Deputaților la 14/27 iunie și la 20 iunie/2 iulie 1917 în Senat. În acest domeniu s-a realizat un consens între cele două partide care alcătuiau guvernul de concentrare națională de sub președinția lui Ion I. C. Brătianu — Partidul național-liberal și Partidul conservator-democrat (Take Ionescu). Autorii prezintă amplu regrouparea socialiștilor în teritoriul ocupat, eroismul clasei muncitoare în privința sprijinirii efortului de război. Ziua de 1 Mai 1917 la Iași a reprezentat o demonstrație importantă a mișcării muncitorești în lupta pentru drepturi democratice și, în primul rând, pentru votul universal (p. 30). La Odessa s-a constituit Comitetul de acțiune social-democrat român în care activau Mihail Gheorghiu-Bujor, I. Dițescu-Dic, Al. Nicolau, V. Popovici ș.a. Sînt înfățișate cititorilor profunde schimbări survenite în Rusia după declanșarea Revoluției din februarie 1917, abdicarea țarului Nicolae al II-lea (3/16 martie 1917) și proclamarea Republicii. Guvernul provizoriu al Rusiei s-a pronunțat pentru continuarea războiului pînă la sfîrșitul victorios, dar masele de muncitori și soldați, în majoritate țărani, cereau încheierea păcii. Puternice acțiuni pentru pace au avut loc în primăvara anului 1917 în toate țările beligerante. Încercările de închetare a unei păci imperialiste la sfîrșitul anului 1916 și începutul anului 1917 au eșuat. Totodată se evidențiază faptul că Germania și Austro-Ungaria au hotărît să desființeze statul român independent, cea mai mare parte a României urmînd a fi atribuită Austro-Ungariei — Muntenia și Oltenia —, Dobrogea Bulgariei, Moldova Rusiei, care ar trebui atrasă în această „afacere”. Apărarea teritoriului liber devenise o cauză vitală pentru întregul popor român. Acțiunea pentru refacerea armatei s-a desfășurat în condiții nelichipite de grele: iarnă aspră și prelungită, foamete și lipsuri, epidemii catastrofale de tifos exantematic, febră recurentă, malarie ș.a. În Moldova era o uriașă aglomerație de oameni. Populația orasului Iași crescuse de 10 ori — de la 60 000 locuitori, la 600 000 în primăvara anului 1917. În Moldova se aflau circa 1 000 000 militari ruși. Cu toate greutățile, autoritățile române au reușit să satisfacă necesitățile de hrană pentru armată (p. 80). Armata română a fost modernizată, au fost întărite aviația și flota de pe Dunăre. Artileria grea a fost „îngropată” pentru camuflaj, s-a trecut la folosirea noilor instrumente de calcul și ochire, ceea ce permitea tragerea fără vederea țintelor. Generalul Henri M. Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România, remarcă competența corpului ofițeresc, buna organizare și receptivitatea soldaților față de elementele noi în pregătirea militară (p. 88). Un mare accent s-a pus pe propagandă prin presă și viu grai, cu ajutorul manifestărilor patriotice și artistice în unități militare, spitale și localități. Este remarcată contribuția unor personalități de frunte ale vieții spirituale românești ca Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Ion Agârbiceanu, Ion Minulescu, George Enescu, Maria Ventura, a savanților N. Iorga, A. D. Xenopol, Ioan Petrovici, Ioan Simionescu ș.a.

Ca urmare a acțiunii de refacere, armata română avea circa 700 000 ofițeri și soldați la începutul verii anului 1917. A crescut forța de foc cu arme automate a regimentelor, utilizarea aviației, cooperarea între arme. În Moldova se aflau amplasate Armata 2 și Armata 1 române, trei armate ruse și formațiuni atașate pe lingă misiunile militare franceză, britanică, italiană, rusă. Comandant suprem al tuturor forțelor aliate era șeful statului român, regele Ferdinand.

În volum sînt prezentate raporturile, nu întotdeauna călduroase, între Comandamentul român și Comandamentele aliate, între Comandamentul român și Misiunile militare aliate. Aceste relații sînt tratate în cadrul internațional complex al vremii, cînd Antanta urmărea să-și coordoneze mai bine eforturile de război și acorda o atenție din ce în ce mai mare frontului românesc. Este evidențiată importanța intrării în război a S.U.A. în aprilie 1917, pe plan politic-moral, economic și militar. Planul de operațiuni al Comandamentului român a fost definitivat în mai 1917, preconizînd declanșarea unei ofensive generale cu scopul de a imobiliza forțele inamice desfășurate pe front și de a nimici principala grupare inamică, Armata 9 germană, care acționa în sectorul Focșani—Nămoloasa. În acest sector efortul principal revenea Armatei 1 române. Pentru a întări efectul și atragerea forțelor inamice la nord-vest de Focșani, ofensiva Armatei 2 române și Armatei 4 ruse trebuia să precede acțiunea Armatei 1 române. În același timp, Înalțul Comandament al Puterilor Centrale pregătise planul ofensiv pentru scoaterea României din luptă și, după aceasta, încheierea păcii cu Rusia. Pe frontul românesc la începutul lunii iulie 1917, pe o suprafață restrînsă, se găsea una din cele mai mari concentrări de forțe și mijloace de luptă din timpul primului război mondial, circa 800 000 oameni (p. 139). Un amplu spațiu se acordă în volum marilor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz din vara anului 1917, aniversării cărora le-a fost dedicată întreaga lucrare.

Operațiunea ofensivă de la Mărăști a fost declanșată, după aproape două zile de pregătire de artilerie, în zorii zilei de 11/24 iulie 1917 în regiunea Vancei, în sectorul Armatei 1 române și Armatei 4 ruse. Ofensiva s-a desfășurat cu succes, dar n-a putut fi fructificată total, pînă la lichidarea grupării adverse, din cauza deciziei Comandamentului Suprem Rus de intrucupare a acțiunii, avîndu-se în vedere contraofensiva Puterilor Centrale în Galția și Bucovina. Armata

română, la cererea generalului Alexandru Averescu, a continuat luptele pînă la 17/30 iulie 1917, obligînd inamicul să cedeze o zonă de 35 km în lărgime și 20 km în adîncime. Comandamentul Puterilor Centrale a lansat, la rîndu-i, o operațiune ofensivă pe direcția Focșani—Mărășești—Adjud, combinată cu alta pe valea Oituzului și Troțușului, spre Tîrgu Ocna—Adjud—marile bătălii de la Mărășești și Oituz, cum au intrat în istorie. Scopul ofensivei germano-austro-ungare era nimicirea armatelor româno-ruse, ocuparea întregii Moldove și scoaterea României din război, pătrunderea pînă la Odessa. Ofensiva Armatei 9 germane din grupul de armate al mareșalului Mackensen a debutat la 24 iulie/6 august 1917, în momentul în care forțele ruse erau deplasate spre nord și înlocuite cu unitățile Armatei 1 române, sub conducerea generalului Constantin Cristescu pînă la 30 iulie/12 august și după această dată sub comanda generalului Eremia Grigorescu. A fost, timp de 29 zile, cea mai înversunată bătălie purtată de armata română. În timpul luptelor a căzut eroic în zona Muncelu, la 22 august/4 septembrie 1917, sublocotenent Ecaterina Teodoroiu, eroina de la Jiu. Autorii apreciază că „Bătălia de la Mărășești reprezintă cea mai importantă acțiune dusă de forțele romane în timpul campaniei din 1917 și ea a marcat prima înfrîngere de amploare suferită de Armata 9 germană pe frontul din România” (p. 278). Concomitent, Armata 2 română trebuia să interzică, în cooperare cu trupele de pe flancul stîng al Armatei 9 ruse, pătrunderea inamicului spre zona carboniferă și petroliferă din triunghiul Tîrgu Ocna—Moinești—Comănești, precum și dezvoltarea ofensivei acestuia în lungul Oituzului și Troțușului, spre Onești și Adjud. Ofensiva inamică a fost oprită și în acest sector. Grupul de armate Gerok n-a putut face joncțiunea cu Armata 9 germană învinsă la Mărășești. Oprirea la 21 august/3 septembrie 1917 a ofensivei generale a Puterilor Centrale pe frontul românesc a marcat înfrîngerea categorică a acestora sub raport strategic și slăbirea considerabilă a forțelor lor pe Frontul de răsărit. Deviza forțelor armate române în marile înclăstări din vara anului 1917 „Pe aici nu se trece” a devenit un jărîmint al întregii armate, al întregului popor. În același timp, eroismul armatei române a produs o profundă impresie în toate țările aliate. Comandanții germani și austro-ungari, organele de presă din aceste țări inamice au remarcat dirzenia deosebită pe care au dovedit-o românii. În volum se arată că relațiile de comandament între români și aliați au urmat un drum sinuos și adesea contradictoriu din cauza scopurilor urmărite de fiecare partener, pentru români scopul suprem fiind realizarea Marii Uniri. România a avut propriul său plan de campanie, comandament propriu, toate trupele aliate subordonîndu-se șefului statului român în calitate de comandant suprem al Armatei. În vara anului 1917 cooperarea româno-rusă a funcționat, deși au fost momente de criză, apreciază autorii. De asemenea, s-a întărit cooperarea Comandamentului român cu misiunile militare aliate, mai ales cea franceză, dar și în această direcție au existat asperități, arată autorii, citîndu-l pe Generalul Averescu ș.a.

Situația în teritoriul liber a continuat să fie extrem de grea în a doua jumătate a anului 1917 și începutul anului 1918. Numai la Iași mureau zilnic între 400—500 oameni din cauza epidemiilor și a epuizării (p. 405). Aliații nu mai erau capabili să susțină efortul de război al României. O situație deosebită s-a creat pe frontul românesc după victoria revoluției din octombrie 1917 în Rusia și începerea tratatelor de pace de la Brest—Litovsk. România ajunsese într-o situație fără ieșire, fiind înconjurată din toate părțile de trupele Puterilor Centrale. Autorii arată că în asemenea împrejurări guvernul român a fost nevoit să semneze armistițiul de la Focșani (26 noiembrie/5 decembrie 1917) și pacea de jaf de la București (24 aprilie/7 mai 1918) care, de altfel, n-a fost ratificată de rege, nici recunoscută de Antantă și S.U.A. În lucrare sînt evidențiate și împrejurările care au dus la deteriorarea relațiilor dintre România și Rusia Sovietică la începutul anului 1918 (p. 433—435). Autorii analizează temeinic situația din teritoriul ocupat, jaful sistematic practicat de ocupanți, reprimarea crudă a rezistenței și nesupunerii, dar evidențiază, în același timp, creșterea neînclăstării a luptei de eliberare a poporului român împotriva cotropitorilor.

Anul 1918 a fost decisiv în lupta poporului român pentru eliberarea țării și făurirea Marii Uniri. Sînt înfățișate, pe larg, momentele care au cuprins Marele Act: hotărîrea Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie 1918 privind unirea Republicii Democratice Moldovenești, străvechiul teritoriu al Moldovei dintre Prut și Nistru (Basarabia), cu România; unirea Bucovinei stabilită la 15/28 noiembrie 1918 la Cernăuți; istorica hotărîre a Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918 privind unirea Transilvaniei cu România. În lucrare sînt prezentate hotărîrile de aprobare a Marii Uniri pe care le-au adoptat reprezentanții sașilor, șvabilor, evreilor, rutenilor, secuilor, maghiarilor ș.a.

România a reintrat în luptă la 28 octombrie/9 noiembrie 1918 și a avut ca obiectiv principal eliberarea țării și apărarea unității naționale a noului stat, arată autorii, redîndu-se cu toată rigoarea științifică campania armatei române din anii 1918—1919, legată de încercarea Guvernului Maghiar al Sfaturilor de a menține, în alte condiții, „Ungaria istorică”. Eforturile

de război și pierderile materiale și umane ale României au fost uriașe, în raport cu suprafața și numărul populației. România a pierdut peste 300 000 de soldați și ofițeri, circa 650 000 persoane civile. Efortul economic, la care s-a adăugat jaful practicat în teritoriul ocupat de Puterile Centrale, s-a ridicat la 72 miliarde lei aur, dar numai 31 miliarde au fost recunoscute. Tratatul de pace din anii 1919—1920 au consacrat făurirea statului național unitar român de către poporul român. În lucrare sînt prezentate importanța Marii Uniri, principalele direcții de dezvoltare a României după 1918, rolul clasei muncitoare, al Partidului Comunist în viața economică, politică și socială a României. Un loc important este consacrat dezvoltării artei militare românești în anii primului război mondial și în perioada următoare.

Autorii prezintă aspectele esențiale ale dezvoltării României după înlăturarea dictaturii antonesciene, contribuția țării noastre la dobîndirea victoriei asupra fascismului în cel de-al doilea război mondial. Totodată, se arată importanța Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român — deschizător al unei epoci fertile, fără precedent pentru consolidarea independenței și suveranității țării.

Pe lângă marea bogăție de idei și fapte, interpretări originale care sînt transmise cititorilor, evidențiem stilul alert, deosebit de plăcut, bogata ilustrație, hărțile ș.a. Rezumatele în limbi străine fac accesibilă lucrarea și unor cititori de peste hotare.

Autorii au consacrat monumentală lor lucrare comemorării marilor bătălii pentru apărarea țării purtate de armata română în vara anului 1917. Sîntem convinși că ea se constituie și ca un binemeritat omagiu adus maselor populare, tuturor acelor care nu și-au precupețit viața și eforturile pentru înfăptuirea Marii Uniri din 1918, a cărei a 70-a aniversare a fost sărbătorită recent de întregul nostru popor.

Gheorghe N. Căzan

NOTE

* *România în anii primului război mondial. Caracterul drept, eliberator al participării României la război*, vol. 1, 631 p., vol. 2, 934 p. Edit. Militară, București, 1987.

Comisia de coordonare : general-colonel Vasile Milea, ministrul Apărării Naționale, acad. Ștefan Pascu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu — coordonator principal, prof. univ. dr. Nicolae Petreanu, conf. univ. dr. Mircea Mușat, conf. univ. dr. Ion Ardeleanu, dr. Viorica Moisuc, dr. Florin Constantiniu, colonel dr. Gheorghe Tudor, maior dr. Mihail E. Ionescu, maior dr. Ioan Talpeș.

¹ *România în anii primului război mondial*. Vol. 1, p. XVIII—XXVIII. (În continuare trimiterile la prezenta lucrare se vor da în text).

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român*, Edit. Politică, București, 1983, p. 10—11.

³ *Ibidem*. Vezi și Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești*, 28 noiembrie 1988, Edit. Politică, București, 1988, p. 18.

⁴ Autori : colonel (r) dr. Victor Atanasiu, prof. univ. dr. Emilian Bold, dr. Ion Bulei, colonel Constantin Căzănișteanu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, conf. univ. dr. Vasile Cristian, cercetător științific Maria Georgescu, dr. Anastasie Iordache, dr. Mircea Iosa, cercetător științific principal Paul Oprescu, colonel dr. Aurel Petri, colonel dr. Costică Popa, lector univ. dr. Mircea Popa, cercetător științific Dumitru Preda, colonel Vasile Pricop, maior Costică Prodan, dr. Dorina Rusu, căpitan Ilie Schipor.

⁵ Grav rănit în dimineața zilei de 12/25 octombrie 1916, evacuat la București și operat, generalul-erou a decedat la 24 octombrie/6 noiembrie 1916.

⁶ Autori : Colonel dr. Vasile Alexandrescu, conf. univ. dr. Ion Ardeleanu, dr. Vasile Arimia, prof. univ. dr. Emilian Bold, colonel Constantin Căzănișteanu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Nicolae Ciobanu, cercetător științific Maria Georgescu, dr. Mircea Iosa, colonel dr. Vasile Mocanu, dr. Viorica Moisuc, conf. univ. dr. Mircea Mușat, dr. Constantin Olteanu, dr. Ion M. Oprea, cercetător științific principal Paul Oprescu, acad. Ștefan Pascu, lector univ. dr. Mircea N. Popa, cercetător științific Dumitru Preda, maior Costică Prodan, colonel dr. Gheorghe Romanescu, dr. Dorina Rusu, cercetător științific Cornel Scafeș, colonel dr. Constantin Toderășcu, colonel dr. Florian Tucă, colonel dr. Gheorghe Tudor, colonel (r) dr. Dumitru Tuțu, dr. Gheorghe Unc, căpitan Vladimir Zodian.

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ „MOMENTE SEMNIFICATIVE DIN ISTORIA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA”

Este pe cale de a se constitui o frumoasă și benefică tradiție, ca în fiecare an, în preajma datei de unu aprilie — când, în 1866, s-a pus temelie Academiei Române, Secția de științe istorice și implicit întreaga instituție academică —, să celebreze acel moment care inaugura viața academică în țara noastră, în sensul ei modern. În acest cadru s-a înscris sesiunea științifică desfășurată vineri, 4 aprilie, sub cupola celui mai înalt for științific și de cultură al țării, având tema: „Momente semnificative din istoria Academiei Republicii Socialiste România”. Sesiunea condusă de acad. Ștefan Pascu, a fost onorată de prezența academicianului Radu Voinea, președintele Academiei. Au fost prezenți academicieni, cadre didactice universitare, cercetători, alți oameni de cultură. Au fost prezentate următoarele comunicări înscrise în programul sesiunii:

Acad. Radu Voinea, *O ședință de omagiere a lui Eminescu la Academie*; Acad. Ștefan Pascu, *Membrii fondatori ai Academiei*; Alexandru Dobre, *Citeva probleme pe agenda de lucru a sesiunii academice din 1939—1940*.

În acest an, în care se împlineste un veac de la trecerea în neființă a poetului nostru național, Mihai Eminescu, eveniment marcat prin ample manifestări culturale și științifice în țară și peste hotare, președintele Academiei, academicianul Radu Voinea, a evocat ședința publică solemnă a Academiei, din 16 iunie 1939, consacrată semicentenarului morții poetului. Omagînd personalitatea și opera lui Eminescu, Academia pune în relief, încă o dată, locul de primă mărime al creației eminesciene în cultura românească și universală.

În cuvinte de mare concentrare ideatică și emoțională, președintele de atunci al Academiei, filosoful C. Rădulescu-Motru, a înfățișat o imagine a geniului național, în care judecata de valoare se împletea cu eflluviile afective. Arătînd că Eminescu „este pentru noi ceea ce este Goethe pentru germani, Shakespeare pentru englezi, Dante pentru italieni. Este geniul în care s-au întâlnit, deopotrivă ridicare, puterea de invenție cu aceea de reflexiune critică”, vorbitorul a subliniat rolul jucat de Academia Română în valorificarea operei poetului. Depozitară a tezaurului manuscriselor și corespondenței eminesciene, grație perspicacității lui Titu Maiorescu, unul dintre iluștrii săi membri, Academia a contribuit, încă de la început, la cunoașterea cât mai bună și mai largă a operei lui Eminescu. Pe baza acestor manuscrise, Ilarie Chendi și Nerva Hodoș, funcționari ai Academiei, au făcut, sub direcția lui Ion Bianu, primele cercetări bibliografice a operei poetului; G. Bogdan-Duică, membru al Academiei, a reconstituit, pe baza corespondenței, condițiile în care Eminescu și-a desfășurat activitatea publicistică. După el, alți membri ai Academiei i-au urmat pilda. Prin studii și reviste, conferințe publice și discursuri, ei și în primul rînd Nicolae Iorga, au luat parte la răspîndirea operei lui Eminescu. Studiul creației eminesciene a devenit una dintre principalele preocupări ale Academiei. La acestea se adaugă susținerea actualității lui Eminescu, prin instituirea unor premii anuale pentru cele mai bune traduceri din opera poetului.

C. Rădulescu-Motru își încheia cuvîntul printr-o precizare necesară și de bun simț: „Astfel, ședința solemnă pe care Academia Română o închină astăzi marelui poet nu este hotărîtă de sentimentul unei îndatoriri protocolare, ce se cuvine să-l aibă fiecare instituție culturală față de personalitățile reprezentative ale neamului, ci este hotărîtă de voința Academiei de a fi consecventă cu sine însăși, așa putea zice chiar de tradiția Academiei față de opera lui Eminescu. Negreșit, Academia nu-l revendică pe Mihail Eminescu exclusiv pentru sine — personalitatea acestuia este prea mare pentru ca să poată încăpea în sînul unei singure instituții —, dar Academia ține totuși să se știe că în sînul ei și-a găsit genialul poet primii săi prețuitori, iar că moștenirea sa de manuscrise nicăieri aiurea nu și-ar fi putut afla un loc de păstrare înconjurat de o pietate mai sinceră ca aici, în patrimoniul Academiei”.

În continuare, acad. Radu Voinea a stăruit asupra comunicării „Simbolurile lui Eminescu”, prezentată în aceeași ședință solemnă din 1939 de învățatul Dimitrie Caracostea, și a amintit de comunicarea lui G. Murnu, după care a evocat succint o altă ședință memorabilă

a Academiei R. S. România, aceea din 9—10 iunie 1964, ocazionată de comemorarea a 75 de ani de la moartea poetului național.

Cea de a doua comunicare, din programul sesiunii, a fost susținută de academicianul Ștefan Pascu, care a făcut o prezentare a membrilor fondatori ai Academiei, în contextul preocupărilor din epocă pentru crearea unei instituții academice și al eforturilor pentru întărirea unității culturale a românilor din toate teritoriile locuite de ei. „Înființarea *Societății Literare Române* — afirma vorbitorul — era răspunsul cel mai potrivit compromisului dualist austro-ungar ce se pregătea și o încurajare de mare semnificație și de peren simbol în lupta agresiunii celor amenințați în existența lor națională, transilvănenii, bucovinenii, basarabienii. Decretul locotenenței domnești din 1 aprilie 1866 de înființare a *Societății Literare* era un răspuns și un memento arhitecților compromisului dualist, pentru ceea ce însemna o asemenea *Societate* la înființare și prin ceea ce avea să însemne după aceea pentru națiunea română în întregimea sa, prin construcția solidă și prestigioasă pe care o pregătea, prin cultură și știință”.

Potrivit Regulamentului de înființare, *Societatea Literară Română* trebuia să aibă 21 de membri, dintre care: trei din România de peste Milcov (Moldova), patru din România de dincoace de Milcov (Muntenia), trei din Transilvania, doi din Banat, doi din Maramureș, doi din Bucovina, trei din Basarabia și doi din Macedonia, așeși „dintre acci bărbați, din țările locuite de români, ce se deosebesc prin meritele și lucrările lor literare”. Prin Decretul din 22 aprilie 1866 al Locotenenței Domnești a Principatelor Unite Române au fost numiți membri fondatori ai *Societății* următorii: Iosif Iiodoș, Alexandru Roman, Timotei Cipariu, Gavril Munteanu, George Barițiu, Andrei Mocioni, Vincențiu Babeș, Alexandru Hurmuzaki, Ambrozie Dimitrovița, Alexandru Ilijdeu, Constantin Stamate, Ioan Caragiani și Dimitrie Cosacovici. Din motive de sănătate, între altele, Ambrozie Dimitrovița și-a dat demisia și în locul lui a fost numit (11 iunie 1866) Ioan Sbiera. La fel a procedat și Constantin Stamate, care a fost înlocuit cu Ștefan Gonata. După o întrerupere de un an, numărul membrilor fondatori a fost completat (la 2 iunie 1867) cu: Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Vasile Alexandrescu Urechia, Ioan Heliade Rădulescu, August Treboniu Laurian, C. A. Rosetti și Ioan C. Massim. După o săptămână de la numire, C. A. Rosetti și apoi Dimitrie Cosacovici au demisionat și ei, locurile lor fiind ocupate de Titu Maiorescu și Nicolae Ionescu.

Comunicarea a subliniat că „*Societatea Academică Română* semnifica nu numai unitatea culturală, ci și cea politico-națională”, iar sesiunea inaugurală (1 august 1867), adunind laolaltă pe reprezentanții întregii națiuni, prefigura unirea tuturor românilor într-un stat unitar, pentru a cărei realizare Academia a acționat cu toate puterile și mijloacele sale.

În cea de a treia comunicare, Alexandru Dobre a arătat că, spre deosebire de alte perioade, anul academic 1939—1940 a început la 1 iunie 1939 și s-a încheiat la 1 iunie 1940 și s-a desfășurat într-un context în care s-au petrecut evenimente deosebit de grave pe plan internațional. Pregătirile din ajun și declanșarea celui de al doilea război mondial găseau România cuprinsă de „una dintre cele mai primejdioase crize pe care le-a cunoscut vreodată”, supusă la puternice presiuni și amenințări din exterior, complet izolată pe plan internațional. În ședința academică din 22 septembrie 1939, evaluându-se lucid situația gravă internă și externă a țării, s-au precizat sarcinile, rolul și menirea activității Academiei Române în împrejurările politice și militare date. În atare situație, Academia își asuma rolul de a deveni, prin întreaga ei ținută și activitate, simbolul perpetuării preocupărilor de ordin spiritual; își propunea să mențină vie încrederea în capacitatea omenerii de a-și apăra și conserva propria condiție, dînd, prin această atitudine, un sprijin moral, efectiv și eficient, popoarelor și cărturarilor din țările în care viața cultural-științifică fusese înăbușită de evenimentele care reclamau alte priorități.

Din această perspectivă, autorul comunicării a examinat și prezentat acțiunile întreprinse de Academia Română în perioada amintită, aducînd o serie de noutăți și aprecieri interesante pentru istoria culturii românești din acele vremuri, și în care se cuprind învățăminte prețioase pentru prezent. „Tulburată de evenimentele interne și externe — se afirma în comunicare —, deturnată uneori de la misiunea ei primordială de această bine dirijată și bine întreținută atmoferă de ponegrire și ostilitate în jurul țării și poporului nostru, Academia Română și-a găsit totuși resursele necesare pentru a se ocupa, cu precădere și la o ținută de o superioritate demnă, cu problemele științifice și culturale ce-i cădeau în sarcină”. Prin aceasta, Academia a dat întreaga măsură a capacității sale, a membrilor ei, de a-și îndeplini cu demnitate, competență și patriotism chemarea, în care stătea însăși rațiunea ființării sale.

Marin Aiftincă

SIMPOZION ȘTIINȚIFIC DEDICAT ÎMPLINIRII A 50 DE ANI DE LA MAREA DEMONSTRAȚIE PATRIOTICĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIRĂZBOINICĂ DE LA 1 MAI 1939, ÎN ORGANIZAREA CĂREIA TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, TOVARĂȘA ELENA CEAUȘESCU AU AVUT UN ROL DETERMINANT

În organizarea Facultății de istorie-filosofie a Universității din București, a Institutului de istorie „Nicolae Iorga” și a Institutului de studii sud-est europene, în ziua de 25 aprilie 1989 s-au desfășurat la București lucrările simpozionului științific dedicat împlinirii unei jumătăți de veac de la Marea demonstrație patriotică, antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939.

În cuvântul de deschidere a lucrărilor prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, membru corespondent al Academiei, șeful catedrei de Istoria României și Universală a Facultății de istorie-filosofie, directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, a relevat importanța deosebită a Marii demonstrații de la 1 Mai 1939 în contextul luptei antifasciste a poporului român, al istoriei contemporane în general, faptul că evenimentul se înscrie printre marile aniversări ale anului alături de 23 August 1944 și cel de-al XIV-lea Congres al P.C.R.

În continuare Mihai Opreșescu, redactor la „Revista de istorie”, a prezentat comunicarea *Tradițiile sărbătoririi zilei de 1 Mai în România*. Hotărîrea Congresului Internațional al II-a de acum un veac de a face din 1 Mai 1890 o zi de luptă pentru ziua de muncă de 8 ore a fost adoptată cu entuziasm de proletariatul român și 5 000 de muncitori bucureșteni au sărbătorit în 1890, printr-o amplă manifestație la care au luat cuvîntul o serie de frunțași socialiști, Constantin Mille, Alex. Ionescu, Ioan Nădejde, primul 1 Mai pe pămîntul românesc.

Marcată an de an de manifestații și mitînguri, 1 Mai a devenit o zi de luptă hotărîtă pentru înlăptuirea revendicărilor economice și politice ale proletariatului, o zi a speranței pentru triumful idealurilor sale, socialismul și comunismul. Urmărind în timp marile manifestații proletare din Ziua Muncii, în comunicare s-a subliniat că 1 Mai are în istoria mișcării muncitorești din țara noastră o semnificație națională, prilejuind afirmarea revendicărilor sociale și politice ale proletariatului român în lupta împotriva politicii claselor dominante, și una internațională de solidaritate cu aspirațiile proletariatului de pretutindeni pentru o lume mai bună și mai dreaptă pe planeta noastră, o expresie a integrării fenomenului istoric românesc în cel universal.

S-a arătat în încheiere că în anii de după eliberare 1 Mai a devenit simbolul muncii libere, lipsite de exploatare, zi de afirmare a marilor succese din anii socialismului.

În comunicare sa, *Contextul internațional al sărbătoririi zilei de 1 Mai 1939 în România*, dr. Ioan Chiper, cercetător științific principal la Institutul de Istorie „N. Iorga”, a subliniat că marea demonstrație de la 1 mai 1939 s-a desfășurat la scurt timp după ce noi acte de agresiune eliminaseră de pe harta Europei încă două state și cînd se conturaseră mari amenințări la adresa integrității teritoriale și independenței României în contextul unei agravări considerabile a situației internaționale. Ca urmare, demonstrația s-a desfășurat sub semnul unor lozinci care au avut prin excelență determinări și conotații externe: „Vrem România liberă și independentă!”, „Să apărăm granițele țării contra agresorului hitlerist”, „Jos fascismul aducător de război!”, „Jos Hitler!”, „Jos Mussolini” ș.a. Astfel, după cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, „marea demonstrație de la 1 Mai 1939 s-a transformat într-o puternică manifestare împotriva fascismului și războiului”. În comunicare s-a arătat că din momentul în care Germania nazistă a definitivat, prin forță, dezmembrarea Cehoslovaciei, la 15 martie 1939 — ceea ce și-a pus puternic amprenta asupra cursului relațiilor internaționale —, România s-a aflat în centrul unor evenimente care au propulsat-o pe prim planul scenei politice europene. La aceasta au concurat amenințările la adresa României din partea marilor puteri fasciste și a unor vecini revizionisti, reacția politico-militară a României și atitudinea, în care se constată nu puține carențe, a puterilor aliate sau prietene cu România. Pornind de la realitatea că locul spre care a glistat România în relațiile internaționale în acele împrejurări nu-și dezvăluie pe deplin coordonatele decît prin descifrarea evoluției raporturilor dintre marile puteri și a intereselor acestora față de România și de spațiul geografic adiacent, I. Chiper a consacrat cea mai mare parte a comunicării analizei remodelărilor sau definitivărilor survenite în directivele strategice ale politicii Germaniei, Italiei, U.R.S.S., Marii Britanii, Franței și a altor puteri și a implicațiilor lor pentru România în primăvara — vara anului 1939.

În continuare conf. univ. dr. Ioan Scurtu, de la Facultatea de istorie-filosofie, a susținut comunicarea: *1 Mai 1939 — zi de puternică afirmare a spiritului antifascist, antirevizionist și antirăzboinic al poporului român. Contribuția hotărîtoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a tova-*

răzei Elena Ceaușescu în organizarea și desfășurarea acum cinci decenii a acestei memorabile acțiuni revoluționare, patriotice.

După prezentarea cadrului intern și internațional în care s-a desfășurat marea demonstrație patriotică, antifascistă și antiimperialistă din 1 Mai 1939, comunicarea a stăruit asupra pregătirii, desfășurării și semnificației istorice a acestei acțiuni.

S-a arătat că — ținând seama de faptul că guvernul autorizase organizarea în ziua de 1 Mai 1939 a 84 de adunări publice pe întreg cuprinsul țării, precum și a primului Congres al breslelor în București — Partidul Comunist Român a hotărât să folosească această posibilitate legală pentru a mobiliza masele la luptă împotriva pericolului fascist, pentru apărarea integrității teritoriale a patriei, pentru pace și un regim democratic.

Comunicarea a evidențiat rolul tovarășului Nicolae Ceaușescu și al tovarăsei Elena Ceaușescu în organizarea mării manifestații patriotice din Capitală, la care au participat peste 20 000 de cetățeni.

A fost reliefat marele ecou intern și internațional al acestei manifestații, care a chemat nu numai poporul român, clasa muncitoare din România, dar și clasa muncitoare din întreaga lume la luptă hotărâtă împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea independenței tuturor statelor amenințate de primejdia înrobirii hitleriste.

În încheiere, s-a arătat că memorabila acțiune revoluționară desfășurată acum cinci decenii a evidențiat justețea politicii Partidului Comunist Român de realizare a unui larg consens național, politică ce avea să asigure victoria actului istoric de la 23 August 1944.

Participarea activă a tineretului la sărbătorirea zilei de 1 Mai ilustrează pregnant, pe firul timpului — a arătat, în comunicarea *1 Mai în tradițiile mișcării revoluționare de tineret din România*, Mirela Zamfirescu, studentă în anul IV, secția istorie-filosofie —, creșterea potențialului de luptă și a conștiinței de clasă, a spiritului și combativității sale revoluționare.

În perioada imediat următoare Marii Uniri din 1918, acțiunile tineretului s-au intensificat; în perioada crizei economice 1929—1933, tineretul revoluționar a fost nevoit să înfrunte o serie de piedici în înfăptuirea acțiunilor sale, începând cu măsurile luate de autorități pentru a preîntîmpina sărbătorirea zilei de 1 Mai.

Prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, a tovarăsei Elena Petrescu-Ceaușescu în Comisia de organizare a zilei de 1 Mai 1939 din unghiul de vedere al P.C.R. a întărit dârzenia și intransigența revoluționară, aceștia dovedind la cele mai înalte cote vigoarea lor de excepție în lupta revoluționară, spiritul revoluționar.

De la 1 Mai 1945, primul Întîi Mai liber, și în perioada ce a urmat, tineretul revoluționar comunist va participa și se va integra și mai activ în mișcarea revoluționară de tineret.

La 1 Mai 1949 au defilat pentru prima oară florile vii — pionierii.

Oamenii muncii din patria noastră, tineretul comunist, revoluționar aniversează cel de-al 99-lea 1 Mai mobilizați în acțiunea generală condusă de P.C.R. pentru îndeplinirea sarcinilor mărețe ale construcției socialismului în patria noastră. Anul acesta, sărbătorirea zilei de 1 Mai are semnificații cu totul deosebite prin aceea că prin ea se marchează și împlinirea a 50 de ani de la marea manifestație patriotică, antifascistă și antirăzboinică din 1939, în organizarea și desfășurarea căreia un rol determinant au avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, tovarășa Elena Ceaușescu.

Ultima comunicare, *Aniversarea împlinirii a 50 de ani de la Marea demonstrație de la 1 Mai 1939 — prilej de nouă și vibrantă manifestare a sentimentelor întregului popor român de profundă stimă și prețuire față de eroica activitate revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a tovarăsei Elena Ceaușescu, dedicată partidului și țării, întregului popor, triumfului socialismului și comunismului în România*, a fost susținută de prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță, decanul Facultății de istorie-filosofie, directorul Institutului de Studii Sud-Est Europene.

Memorabilului 1 Mai 1939 — a arătat autorul — i-au urmat mereu alte episoade ale glorioasei lupte a comuniștilor, a poporului român. A fost relevant rolul tovarășului Nicolae Ceaușescu în reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist în toamna anului 1939, lupta comuniștilor pentru apărarea independenței și integrității țării, pentru recuștigarea lor în anii negri ai dictaturii militar-fasciste, contribuția decisivă a tovarășului Nicolae Ceaușescu la întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare, a alianței sale cu țărănimea și intelctualitatea în acești ani.

În zorii erei noi a istoriei României deschise de actul de la 23 August, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin înaltele funcții avute în acești ani, secretar general al Uniunii Tineretului Comunist, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.R., a avut o contribuție hotărâtoare la toate marile transformări fundamentale economice, social-politice din țară.

În lupta pentru înlăturarea dictaturii militar-fasciste, în lupta hotărâtoare pentru des-tinele poporului și ale țării după Eliberare, tovarășa Elena Ceaușescu a participat, mereu alături de tovarășul Nicolae Ceaușescu, la înfăptuirea sarcinilor trasate de partid în opera de făurire a socialismului.

În comunicare s-a subliniat importanța excepțională a Congresului al IX-lea care, alegându-l în înalta funcție de secretar general al partidului pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, a deschis glorioasa epocă de mari împliniri socialiste. A fost evidențiată contribuția de excepțională valoare teoretică și practică a conducătorului partidului și statului nostru la opera de făurire a socialismului, a societății socialiste multilateral dezvoltate, la înfăptuirea unei reale democrații în țara noastră, gândirea sa novatoare profund originală despre marile procese și fenomene din lumea contemporană. S-a dat în continuare o înaltă apreciere activității tovarășei Elena Ceaușescu în opera de dezvoltare și modernizare a științei, culturii și învățămîntului în țara noastră, în grandioasa operă de făurire a socialismului și comunismului pe pămîntul românesc.

În încheierea lucrărilor simpozionului, participanții au adresat o telegramă tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

Lucrările simpozionului au fost urmărite cu interes de numerosul public prezent format din cadre didactice, cercetători, studenți și elevi.

CĂLĂTORIE DE STUDII ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII

Între 19 octombrie 1988—20 ianuarie 1989, am efectuat, cu sprijinul Institutului de Istorie „N. Iorga” și al Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.R. și în baza unei burse Fulbright, o călătorie de studii în Statele Unite ale Americii.

Călătoria a avut ca scop investigații în arhivele și bibliotecile din S.U.A. legate de temele actuale și de perspectivă imediată în care sînt implicat în programele de cercetare ale Institutului de Istorie „N. Iorga”, în contextul orientării cu preponderență a cercetărilor mele spre istoria diplomației românești și a politicii marilor puteri în sud-estul Europei în prima jumătate a secolului al XX-lea.

În mod concret, obiectivele propuse au vizat: completarea documentării pentru sinteza privind istoria diplomației românești și, în acest context, studierea locului factorului american în cadrul politicii externe românești în anii 1918—1945, inițierea unor cercetări privind politica S.U.A. față de țările sud-estului european în ajunul, în timpul și după cel de-al doilea război mondial.

Programul propus a prevăzut investigații în arhive și biblioteci de la Stanford University din California, din Washington D.C. și din New York.

După cum este cunoscut, în cadrul Universității din Stanford se află Hoover Institution on War, Revolution and Peace, care, prin biblioteca sa de peste 1,6 milioane volume — nefiind incluse aici periodicele de specialitate și publicații curente — și o arhivă de peste 40 milioane documente păstrate în cca. 4 000 de fonduri și colecții, a devenit unul din locurile renumite de cercetare din S.U.A. Arhiva Institutului deține mari colecții de documente originale, multe unice prin importanța lor, provenite prin achiziționarea sistematică a fondurilor unor instituții centrale sau a arhivelor unor personalități ale vieții politice, diplomatice, militare, cultural-științifice americane sau din numeroase alte țări. Arhiva conține astfel, între altele, fonduri importante pentru istoria celor două războaie mondiale și a unor conflicte din epoca postbelică, fonduri privind istoria marilor curente ideologice din epoca contemporană, colecții de documente de primă mărime pentru cercetarea istoriei americane sau a numeroase alte țări, inclusiv a celor din Europa Centrală, Orientală și de Sud-Est, între care și România.

În ceea ce ne privește, prin prisma obiectivelor cercetării menționate mai sus, pe lângă o serie de documente provenind din colecții americane, poloneze, ruse, ungare, am cercetat cîteva zeci de mii de documente provenind din fondurile Nicolae Petrescu Comnen, Radu Irimescu, Dimitrie Popescu, Sabin Manuilă, George Duca, Constantin Vișoianu, Brutus Coste, Dimitrie Ghyka ș.a., acoperind cronologic o perioadă extinsă între începutul secolului și anii postbelici. Cea mai mare parte a documentelor privesc aspecte ale diplomației românești și ale situației internaționale a României în ajunul și în timpul celui de-al doilea război mondial — între care sondajele și negocierile de pace de la Lisabona, Madrid, Stockholm, Berna, Cairo ș.a. —, aspecte ale situației interne din România în timpul războiului și ale pregătirii politico-diplomatice și militare a actului de la 23 August 1944 etc.

O a doua etapă — de la sfîrșitul lunii noiembrie 1988 la începutul lunii ianuarie 1989 — a călătoriei de studii s-a desfășurat la Washington D.C. În capitala S.U.A. fuseseră vizate cercetări la National Archives și la Library of Congress, dar în cursul cercetărilor accentul a alunecat masiv spre prima dintre instituțiile menționate, ca urmare a interesului firesc pentru

fondurile acestei uriașe arhive. Un sistem de orientare și acces la fondurile de documente de la National Archives, care, în mod neașteptat pentru mine și în comparație cu alte mari arhive nu poate fi caracterizat, cred, din mai multe puncte de vedere, ca simplu și rapid, stimulează însă spiritul de investigație și este oricum surclasat de satisfacția cercetării într-o arhivă în care nici bombardamente, nici evacuări, nici preluări de fonduri mai mult sau mai puțin nerestituite nu au distrus sau făcut inaccesibile fondurile de documente. În National Archives deci, în care sarcinile propuse inițial s-au aflat în cea mai flagrantă contradicție cu timpul de care am dispus, am urmărit, în primul rând, să parvin la documentele rezultate din activitatea unor organisme care au cooperat la formularea atitudinii politico-diplomatice și militare a S.U.A., față de România în special, de țările sud-estului european în general. De asemenea, am urmărit să înțeleg raportul dintre intențiile americane și politica celorlalte mari puteri, dintre interesele politicii S.U.A. față de Europa Central-Orientală și de Sud-Est și conjunctura internațională în anii 30 și 40. Aceste obiective, care jalonează și debutul unor proiecte viitoare de cercetare au fost atinse, parțial, prin cercetarea unor fonduri destinate să explice aspecte ale diplomației americane absente sau sugerate în volumele marii și cunoscutei colecții oficiale *Foreign Relations of the United States* sau în alte culegeri sau lucrări. Între documentele cercetate se află acelea din fondul cunoscut pe scurt ca „Notter's File” (The Records of Harley A. Notter, 1939—1945), care grupează în cei cițiva zeci de metri cubi de arhivă, documente ale unor organisme și conferințe importante, între care: Territorial Subcommittee Document, Drafts of Foreign Policy Preparation, Records of the Advisory Committee on Post War Foreign Policy, Records of Policy and Planning Committee. Au fost, de asemenea, cercetate numeroase dosare originale sau microfilmate ale fondurilor: Research Reports of the Foreign Policy Studies Branch, Division of Historical Policy Research; Records of the Policy Planning Staff; Records of Interdepartmental and Intradepartmental Committees (State Department); Secretary's Staff Committee; Records of European Advisory Commission (EAC/Mosley).

Ultimele două săptămâni ale stagiului de documentare s-au consumat la New York prin continuarea unor cercetări de bibliotecă la Columbia University.

Cu prilejul călătoriei de studii în S.U.A., am luat parte la întâlnirea anuală a Societății pentru studii românești (Society for Romanian Studies) care s-a desfășurat la Lincoln (Nebraska), la 21—22 octombrie 1988. Am prezentat acolo comunicarea „Marile puteri și Balcanii în ajunul celui de-al doilea război mondial”, am participat, împreună cu dr. doc. Cornelia Bodea, prof. Glenn Torrey și dr. Ion Stanciu, la o masă rotundă pe tema făuririi statului național unitar român, am avut intervenții pe marginea comunicărilor prezentate de alți participanți La 30 noiembrie 1988, în cadrul unui program organizat de Biblioteca română din New York, am prezentat comunicarea „Făurirea statului național unitar român — voință națională și context internațional”.

Am asistat, de asemenea, la alte manifestări științifice, conferințe, reuniuni destinate în special burcilor Fullbright organizate la Hoover Institution, Stanford University, San Francisco.

Astfel, în limitele programului, călătoria de studii mi-a oferit, de asemenea, posibilitatea de a lua pentru prima dată contact nemijlocit cu viața științifică și universitară americană, de a cunoaște aspecte ale vieții culturale și politice. În acest din urmă sens, a constituit o șansă mai ales „prinderea” ultimei părți a campaniei electorale și a alegerilor prezidențiale.

În ansamblu, consider călătoria de studii în S.U.A. ca o experiență științifică deosebită, soldată cu rezultate importante, și doresc să mulțumesc tuturor instituțiilor și persoanelor din România și S.U.A. care au contribuit la realizarea și la buna desfășurare a acestui stagiu de documentare în arhivele și bibliotecile americane.

Ioan Chișer

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933—septembrie 1940, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, 1 583 p.

După publicarea volumului intitulat *De la statul geto-dac la statul român unitar* (1983), urmat la interval de trei ani de la partea I-a a volumului II *România după Marea Unire*, dedicat analizei evoluției țării noastre în perioada ce a urmat înfăptuirii, în 1918, a statului național unitar român până la sfârșitul marii crize economice (1929—1933), deci în anii în care au fost trasate liniile directe ale evoluției societății românești în cadrele statale etnice firești, Editura Științifică și Enciclopedică a publicat, la sfârșitul anului trecut, partea a doua a celui de-al doilea volum al lucrării *România după Marea Unire*, sub semnătura istoricilor Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, care oferă cititorului o cuprinzătoare imagine asupra acumulărilor și transformărilor care au avut loc în viața economică, socială, politică și culturală din România în anii 1933—1940.

Ca și în primele două volume, investigația autorilor se sprijină pe o informație foarte largă, care include un mare număr de surse documentare, multe dintre ele inedite. Este unul din marile merite ale volumului de a fi introdus pentru prima dată în circuitul științific o serie de surse memorialistice (jurnale, amintiri etc.) și de a fi valorificat prestigiosul fond de microfilme după documentele străine aflate la Arhivele Statului din București. Reluarea unor ample extrase din aceste izvoare conferă lucrării și caracterul unei necesare și, deci, binevenite cunoscanței de texte de istorie contemporană, iar prin comentarea lor pertinentă autorii oferă sugestii și deschideri pentru viitoarele cercetări asupra evenimentelor și fenomenelor, complexe și contradictorii, din această perioadă. Menționăm, de asemenea, la capitolul de documentare, ampla bibliografie română și străină, unele dintre lucrările străine fiind utilizate pentru prima dată în istoriografia noastră.

Din aceste succinte considerațiuni introductive nu poate fi omisă grija autorilor de a fi fundamentat întregul demers științific pe concepția materialist-istorică, pe concepția și orientările din opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, conducătorul partidului și statului, despre caracterul unic și unitar al istoriei poporului român și despre necesitatea redării realității istorice „așa cum a fost, în întreaga ei complexitate, înfățișând faptele nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, nu după criteriile de conjunctură”, ci așa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului istoric. În spiritul acestei concepții, autorii au investigat și interpretat fenomenele din viața societății românești în perioada abordată în relațiile multiple de conexiune ce fac din ea un organism social unitar.

În această viziune întregitoare, *Evoluția economică a României în anii 1933—1940*, primul capitol al lucrării, redă în mod veridic viața economică a României, doctrinele economice și progresele realizate în acest domeniu, evidențind rolul factorilor politici, independența obiectivă a evoluției relațiilor capitaliste de producție cu poziția divergentă, diferită sau uneori apropiată a claselor și forțelor sociale față de evenimentele cruciale ale acelor ani. O serie de date statistice, care redau tendințele dezvoltării diferitelor ramuri economice în întreprinderea și dinamica lor, conduc pe autori la concluzia potrivit căreia în perioada analizată producția industrială și agricolă a înregistrat o creștere neîntreruptă, atingând în anul 1938 cel mai înalt nivel cunoscut până atunci în economia românească. Anii 1933—1938 constituie o perioadă în care, așa cum se subliniază în lucrare, „acumulările realizate în etapele anterioare, ca urmare a înfăptuirii unității depline a statului român în 1918, și-au spus cuvântul, economia atingând cel mai ridicat indice al dezvoltării sale în timpul regimului burghez” (p. 4). Dar, cu toate progresele înregistrate, țin să precizeze autorii, dorința poporului român regăsit pe același fundal statal de a vedea România reîntregită dezvoltându-se pe baza unor structuri care să asigure progresul și bunăstarea tuturor era departe de a fi realizată, și aceasta datorită faptului că la conducerea țării s-a aflat burghezia, care a folosit Unirea pentru a-și consolida pozițiile de clasă dominantă în societate. Cititorul găsește în cuprinsul acestui capitol date foarte interesante cu privire la transporturi, finanțe, buget, bănci, comerț exterior etc., care-i oferă posibilitatea

„Revista de istorie”, tom 42, nr. 7, p. 741—750, 1989

să-și creeze o imagine clară despre stadiul de dezvoltare atins de România în acei ani comparativ cu alte state din Europa. Pierderile teritoriale din vara și toamna anului 1940, cum reiese din lucrare, și-au pus amprenta asupra economiei românești, înregistrându-se un recul serios. Ele au „dezorientat economia, provocându-i grave daune atât în ceea ce privește resursele naturale, cât și instalațiile, capitalurile investite, forța de muncă, producția industrială și agricolă și productivitatea muncii, asigurarea desfacerii mărfurilor, desfășurarea proceselor de producție” (p. 27).

De la realitățile economice, autorii își continuă demersul cu analiza structurilor de clasă, a vieții politice, relevând mai clar locul și rolul fiecărui factor în ansamblul mecanismului social. Un spațiu de aproape 1 000 de pagini din volum este afectat prezentării sub multiple aspecte a sistemului constituțional, a regimului politic, a activității principalelor formațiuni politice care au ființat în această perioadă, a politicii interne și internaționale — promovate de instituțiile politice — cu accent asupra guvernărilor, în succesiunea accederii lor la putere. Pentru prima dată în literatura noastră istorică, activitatea guvernelor din această perioadă este analizată amplu și multilateral prin prisma relațiilor guvern-partide, guvern-parlament, guvern-opoziție, guvern-monarhic, guvern-activitate legislativă, guvern-politica externă etc., evitându-se prezentarea simplistă, unilaterală, exprimată de cele mai multe ori doar prin acte de guvernare și măsuri represive. Rezultă un tablou complex și contradictoriu cu multe detalii semnificative, dar și cu aspecte de generalitate care caracterizează evoluția vieții politice românești din acea epocă.

Analiza partidelor politice, inclusiv a Partidului Comunist Român — activitatea, structura organizatorică, compoziția politică, baza electorală, programele de guvernământ, — este integrată în procesul de dezvoltare istorică, în strinsă asocieri cu clasele și categoriile sociale ale căror interese le-au reprezentat, cu factorii care au influențat evoluția internă și externă a României în acei ani. Prin ancorarea activității partidelor politice în realitățile interne și internaționale din acea epocă autorii reușesc să înfățișeze adevărate dimensiuni a rolului lor în viața politică românească, cu împlinirile și neajunsurile lor, condiționate în mare parte de doctrină, program, strategie și mai ales de acțiunea politică propriu-zisă.

În cuprinsul acestui capitol este fundamentată o concluzie de mare importanță și anume : dacă politica internă a societății românești din acei ani a fost marcată de existența a numeroase și ascuțite conflicte sociale, a unor divergențe de păreri între diferite partide și organizații politice cu privire la căile și mijloacele de soluționare a multiplelor și amplele probleme economice, sociale și politice interne generate de realitățile acelei perioade, în ce privește apărarea și consolidarea statului național unitar român, așa cum fusese făurit în 1918 și recunoscut prin tratatele de pace, a existat un consens al întregii națiuni române. Salvagardarea integrității, libertății și independenței României în acei ani împotriva celei mai grave primejdii pentru existența sa suverană, pe care o reprezenta fascismul, revanșismul și revizionismul, a întrunit adevărul și sprijinul tuturor claselor și categoriilor sociale, ale marii majorități a organizațiilor și partidelor politice, aceste deziderate de ordin național prevalând de regulă disensiunile economice, politice și ideologice de clasă sau de partid. Excepție de la această orientare generală, așa cum reiese din lucrare, făceau unele grupări restrinse reprezentate de formațiunile politice de extremă dreaptă, în primul rând de Garda de fier, care vedeau păstrarea integrității statului într-o politică de alianță pe baze mai rigide, antipopulare și antidemocratice. Analiza nuanțată întreprinsă de autori asupra orientărilor politice ale fiecărui partid, precum și a guvernărilor din anii 1933—1940 evidențiază că, în fața pericolului fascist și revizionist, importante cercuri politice și cultural-științifice românești, guvernele care s-au succedat la cîrma țării, forțele democratice și antifasciste, în rândurile cărora s-au găsit reprezentanții tuturor claselor și categoriilor sociale, partide și grupări politice democratice, antifasciste — de la comuniști și social-democrați la național-tărăniști și național-liberali —, au întreprins diferite acțiuni, atât pe plan intern, cât și internațional, menite a uni toate forțele interesate în blocarea ascensiunii puterilor fasciste, imperialiste și revizioniste, pentru apărarea integrității teritoriale a României.

În acest context este subliniat meritul Partidului Comunist Român de a fi înțeles prima dată reală a fascismului și revizionismului pentru destinele poporului român și care a militat activ pentru a ridica la luptă națiunea și armata în caz de pericol pentru țară. Activitatea partidului comunist din acești ani este prezentată în strinsă corelație cu celelalte forțe naționale, cu problematica stringentă a țării, referindu-se totodată, la faptul că și în această perioadă, datorită rolului negativ jucat de unele organisme din afara țării, au continuat să existe aprecieri eronate cu privire la caracterul regimului social-politic din România acelor ani, la contradicțiile politice existente în țară, la politica externă a statului român și altele.

Din paginile cărții se desprinde imaginea luminoasă a militantului comunist Nicolae Ceaușescu, a activității sale revoluționare, pătrunsă de un puternic patriotism și spirit de abnegație pus în slujba intereselor poporului român. Participarea la procesul de la Craiova(1934),

procesul de la Brașov (1936), marea demonstrație patriotică, antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939 din Capitală sînt ample înfățișate în cuprinsul volumului, fiind relevată însemnătatea lor istorică.

În prezentarea realităților din anii 1933—1940, autorii aduc o viziune innoitoare, eliberată de orice dogmatism și empirism, făcînd din respectul pentru adevărul istoric temelia întregii lor cercetări. Această subliniere se impune cu atît mai mult dacă se are în vedere faptul că, așa cum se arată și în cuvîntul înainte al autorilor, evenimentele istorice petrecute în această perioadă, activitatea unor personalități și instituții politice din acei ani au fost adeseori supuse unor mistificări, interpretări denaturate, etichetări, tratări unilaterale, prin scoaterea lor din contextul istoric atît de către istorici implicați direct în evenimentele vremii — manifestînd deci atitudini subiective —, cit și de istoriografia românească din anii 1944—1965, într-o perioadă și viziune din fericire azi depășite.

Trebuie subliniat, de asemenea, faptul că autorii urmăresc desfășurările din societatea românească într-un larg context de istorie europeană, punînd în lumină interdependența dintre politica internă și cea externă promovată de guvernele de la București, precum și semnificația internațională a unei serii de manifestări și acțiuni ale României sau ale forțelor social-politice din țara noastră.

Prin această prismă sînt analizate actele de politică externă ale României din acea perioadă, măsurile întreprinse de conducerea statului pentru apărarea independenței și suveranității patriei.

Rezultă cit se poate de clar din lucrare că, în planul politicii externe, forurile politice și militare românești au promovat, ca și în deceniul anterior, o politică dinamică și constantă vizînd menținerea statului național unitar român pe calea asigurării păcii și securității europene, a îmbunătățirii relațiilor cu țările vecine, susținerii oricărei inițiative menite să excludă războiul și modificarea status-quo-ului teritorial, colaborării cu toate statele care, ca și România, erau amenințate de pericolul fascismului și revizionismului. Rezultă, de asemenea, faptul că forțele politice democratice din țară s-au opus pînă la ultima clipă ofensivei statelor fasciste și amenințărilor revizioniste, presiunilor de tot felul, reușind să facă din România un pilon de bază al frontului antirevizionist. Continuitatea și permanența acestor orientări în politica externă a României poate fi urmărită în toată perioada analizată, mai precis pînă în vara anului 1940. La 17 februarie 1934 premierul Gheorghe Tătărescu afirma, în răspunsul la mesajul regal, că „Politica noastră externă, avînd ca ideal pacea și intangibilitatea țării, nu poate cunoaște nici schimbări, nici șovăiri. Lozincile ei rămîn aceleași; respectul tratatelor, respectul alianțelor și stabilirea de legături amicale cu toate națiunile, fără deosebire”. Tocmai de aceea, în mod semnificativ, autorii au intitulat un subcapitol din volum *Coordonate neschimbate ale politicii externe românești*. O politică ce nu convenea Germaniei hitleriste și statelor revizioniste vecine, care nu vor înceta să recurgă la presiuni și amenințări la adresa României.

În ultima parte a lucrării este pe larg și corect prezentat cadrul internațional care a dus la izolarea României și factorii care au determinat amputările teritoriale din vara anului 1940. „Evenimentele din vara anului 1940, concluzionează autorii, aveau, din păcate, să dovedească din plin viciile de fond ale tacticii adoptate de partidele lui Maniu și Brătianu față de fenomenele interne și externe, ca și față de regimul carlist, în toată perioada de după februarie 1938. Politica pe care acești lideri au apreciat-o ca fiind de echilibru, așa-zisa rezistență pasivă, și jocul de șah confuz, fără perspectivă, practicat de Maniu și Brătianu în cîmpul lui Carol al II-lea au contribuit într-o mare măsură la netezirea căilor ascensiunii spre putere a forțelor și grupărilor profasciste, și mai ales a Gărzii de Fier, au creat climatul de care s-a folosit Germania nazistă pentru ofensiva sa neîntreruptă împotriva României, cu toate implicațiile interne și externe care au urmat și s-au răsfîrnt asupra poporului român”. (p. 1 174). Este aceasta o concluzie întemeiată pe analiza unor date și fapte reale, demnă de a fi luată în considerație în cercetările ce vor fi întreprinse asupra acestei perioade istorice. La fel de importante sînt și considerațiile autorilor cu privire la deteriorarea relațiilor internaționale în contextul încheierii pactului sovieto-german din 23 august 1939, pact care a desăvîrșit procesul de izolare internațională a României și a provocat situația tragică din vara anului 1940. „Această situație, se arată în lucrare, a modificat structural poziția internațională a României. Dispăruse unul din principalele obstacole care frînaseră pînă atunci extinderea expansiunii Reichului în regiunea sud-estului european. Se spulberaseră definitiv speranțele ivite în primăvara și vara anului 1939 în renașterea politicii de securitate colectivă. În cazul unei agresiuni, România nu putea conta nici pe sprijinul armat al marilor puteri occidentale, iar intrarea ei în război alături de Franța și de Anglia putea să se soldeze numai cu invazia și dezmembrarea teritoriului național” (p. 988). Pactul sovieto-german neutralizase orice posibilitate a României de a mai acționa împotriva intereselor celui de-al III-lea Reich.

Subliniem, de asemenea, ideea potrivit căreia „sfîrtecarea teritoriului național”, prin actele de forță din iunie, august și septembrie 1940, a adus la suprafața vieții politice românești cercurile fasciste, pronaziste, progermane și antisovietice, care, în septembrie 1940, vor pune mîna pe putere și în convență cu Germania hitleristă vor crea poporului român o nouă situație istorică extrem de complexă și extrem de dificilă, pentru lichidarea căreia el a trebuit să plătească numeroase jertfe.

Prin ideile și concluziile formulate, prin interpretările și aprecierile noi asupra evenimentelor și proceselor analizate, autorii dau implicit o ripostă răsălmăcirilor istoriei poporului român în perioada studiată și pun în lumină lipsa de fundament științific a acestor interpretări tendențioase cu vădite scopuri politice.

În concluzie, lucrarea istoricilor Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, rezultat al unui studiu minuțios și îndelungat, constituie, la nivelul documentării și cercetării anului 1988, o contribuție de înaltă valoare științifică, innoitoare pentru cunoașterea unuia dintre cele mai dramatice perioade din istoria românilor, utilă tuturor iubitorilor de istoric adevărată, cit și întocmirii tratatului de istorie a României.

Constantin Botoran

MARIN BADEA, DOINA SMÎRCEA, *Clasa muncitoare și orientările politicii externe a României. 1893—1944*, Edit. Politică, București, 1987, 298 p.

Poziția mișcării muncitorești față de orientările de politică externă a României a fost tratată pînă acum în mod succint în lucrările sau studiile pe care numeroși autori le-au dedicat istoriei mișcării muncitorești în diverse etape ale dezvoltării ei.

Prin volumul de față, cei doi autori oferă istoricilor o lucrare analizînd în detaliu această latură a activității politice a proletariatului român de la formarea partidului său politic în 1893, pînă la revoluția de eliberare națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

În acest domeniu al politicii externe, se apreciază în *Argumentul* introductiv al cărții, clasa muncitoare a reușit să se exprime adesea cu clarviziune și discernămint. În continuare ni se prezintă și obiectul demersului științific al celor doi autori: „ce au gândit socialiștii și mai apoi comuniștii români despre evoluția vieții internaționale, în ce au constatat analizele lor pe marginea acestei realități, și, îndeosebi, care au fost punctele lor de vedere în legătură cu orientările politicii externe promovate de cercurile guvernamentale de la sfîrșitul secolului trecut pînă în august 1944, ce soluții au propus pentru ca, din perspectiva politicii externe și a mijloacelor lor de acțiune specifică diplomației, să se poată asigura independența, înfăptuirea unității naționale, apoi fortificarea și consolidarea continuă a acestora” (p. 13—14).

Urmărirea atitudinii proletariatului față de politica externă oficială vreme de o jumătate de secol permite sesizarea elementelor de continuitate și discontinuitate ce au caracterizat această componentă a gândirii și practicii sale politice.

Totodată trebuie remarcat că opiniile de politică internațională ale reprezentanților politici ai clasei muncitoare sînt prezentate în strînsă corelare cu enunțarea principalelor tendințe din politica europeană și mondială.

Astfel, în primul capitol, *Evoluția pozițiilor clasei muncitoare față de politica externă a țării la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, ni se face mai întîi o trecere în revistă a noului raport de forțe pe plan european după 1871 și mai ales 1878, după Congresul de la Berlin, pentru ca apoi să ni se prezinte dificultățile României legate de recunoașterea Independenței în contextul politicii expansioniste a diplomației habsburgice și țariste. Legat de acest ultim aspect este discutată și aderarea țării noastre la Tripla Alianță, apreciată pozitiv în privința stăvilirii expansionismului promovat de Petersburg în spațiul balcanic în condițiile în care atitudinea antițaristă era foarte puternică în rîndurile proletariatului. De altfel, această orientare de sprijinire a alianței cu Puterile Centrale va deveni mai nuanțată cu timpul în condițiile înăspririi asupririi naționale a românilor din monarhia bicefală.

În capitolul următor, *Clasa muncitoare și politica externă a țării la începutul veacului al XX-lea*, lectorului îi sînt înfățișate argumentat opțiunile de politică internațională ale proletariatului într-o perioadă extrem de frămîntată pentru spațiul balcanic.

Este condamnat cu hotărîre imperialismul, amestecul său în această parte a Europei, se apreciază că alianța cu Tripla Alianță este „o grea povară pentru politica externă a țării” în condițiile în care în Austro-Ungaria se desfășura „cea mai disperată și cea mai brutală dis-

trugere a trei milioane de români". Socialiștii apreciau că o strlăcită colaborare între popoarele balcanice putea fi o alternativă la politica marilor puteri. Ei s-au ridicat cu hotărâre împotriva războiului în general, și a războaielor balcanice, a naționalismului, apreciind că numai pacea și colaborarea între state pot duce la dezvoltarea economică, politică și culturală a acestor mici popoare.

Al treilea capitol, *În slujba consolidării statului național unitar*, se referă la etapa desăvârșirii unității naționale din toamna anului 1918, la contribuția clasei muncitoare pentru făurirea patriei unice a tuturor românilor. Constatăm cu surprindere că se trece extrem de succint peste anii 1916—1917 și peste poziția proletariatului, față de participarea României la primul război mondial, perioadă expeditivă într-o singură frază introductivă în capitolul amintit mai sus.

În continuare ni se prezintă poziția socialiștilor față de Conferința de pace de la Paris și atitudinea marilor puteri: se cere respingerea tratatului de pace cu Austria ale cărui prevederi lezau suveranitatea țării, se apreciază cu realism fragilitatea echilibrului politic post-belic pentru a se da deplină aprobare inițiativei întemeierii Societății Națiunilor, iar pe plan regional proiectului Micii Înțelegeri.

Pentru întărirea unității, independenței și suveranității naționale se intitulază capitolul ce urmează și trece în revistă opțiunile de politică externă ale partidelor proletariatului, de la apariția pe scena politică a partidului comunist în mai 1921, până la începutul etapei antifasciste în activitatea proletariatului, după 1933. În acest context sînt discutate pe larg implicațiile aderării P.C.R. la Internaționala Comunistă, impunerea de către ultima a unor aprecieri eronate privind statul național unitar român care considerau că tratatele de pace nu au rezolvat problema națională în Balcani, că au creat state artificiale, ca România, Iugoslavia, că națiunea română nu ar fi fost încheșată etc., cerindu-se comuniștilor români să susțină nefasta lozincă a „autodeterminării”, fapt ce a dat prilej guvernanților — se precizează în lucrare — să pună pe comuniști și partidul lor în afara legii. Trebuie arătat că susținerea acestei linii nerealiste a întîmpinat opoziție în partid și era în profundă contradicție cu întreaga dezvoltare istorică a poporului român.

În afară de această problemă, care este analizată pertinent în lucrare, sînt înfățișate lectorului o serie de aprecieri realiste asupra situației internaționale, faptul că războiul mondial nu a rezolvat toate contradicțiile internaționale dintre marile puteri, că pe acest teren au apărut altele. Se subliniază eforturile depuse de comuniști pentru o politică de bună vecinătate cu țările limitrofe, pentru normalizarea relațiilor cu U.R.S.S., militînd în acest sens pentru succesul Conferinței româno-sovietice de la Viena din 1924. Comuniștii, social-democrații au apreciat pozitiv de asemenea încheierea pactului de la Locarno din 1925, aceasta în contextul luptei generale pentru menținerea păcii, pentru o reală dezarmare, deși în această ultimă problemă s-au manifestat și tendințe nerealiste în aprecierea realizării acestui deziderat. Deem de reținut este și faptul că încă înainte ascensiunii nazismului la putere partidele proletariatului român au sesizat pericolul care îl reprezintă pe plan general acest curent extremist. Condamnarea hotărîtă a acestuia în anii care au urmat face obiectul capitolului următor, *Sub semnul luptei contra fascismului, pentru apărarea independenței și suveranității patriei*. Este capitolul cel mai amplu în economia lucrării — circa 1/3 din pagini —, bine documentat și argumentat. Semnificația venirii hitlerismului la putere în Germania a fost imediat sesizată de toate partidele muncitorești, în primul rînd de comuniști, apreciindu-se că nori negri amenință pacea. Acțiunile Germaniei — ieșirea din Societatea Națiunilor, introducerea serviciului militar obligatoriu, ocuparea zonei Renane — întăreau această convingere. În documentele plenarei C.C. al P.C.R. din vara lui 1936 se arată că prin acțiunea sa din martie Germania amenință pacea din întreaga Europă, este principalul instigator al războiului. Erau relevante acțiunile Germaniei și Italiei în Balcani care vizau descompunerea Micii Înțelegeri și a Pactului Balcanic.

Se condamnă cu hotărâre revizionismul, îndeosebi cel maghiar care viza direct integritatea teritorială a țării. Ca și în perioada anterioară, partidul comunist a militat pentru relații de bună vecinătate, de colaborare cu U.R.S.S., considerînd aceasta un factor de menținere a păcii, de stăvilire a ascensiunii fascismului. Comuniștii au sperat pînă în vara lui 1939 că se poate realiza o alianță între marile puteri antifasciste europene, U.R.S.S., Anglia, Franța, în ciuda faptului că ultimele două abandonaseră Cehoslovacia — aliat al țării noastre — prin politica lor conciliatoristă. Comuniștii, social-democrații s-au pronunțat pentru o politică de rezistență în fața presiunilor germane tot mai puternice la adresa țării noastre, au combătut cu hotărâre agentura românească a hitlerismului, Garda de fier, pentru menținerea și întărirea alianțelor antirevizioniste ale țării. Prin întreaga gamă a acțiunilor antifasciste din acești ani, prin lupta pentru formarea frontului popular antifascist, partidul comunist s-a dovedit nu numai cea mai clarvăzătoare și înaintată forță politică a eșichierului politic românesc, dar și

un militant hotărât pentru apărarea integrității și suveranității naționale ale țării, coordonatele fundamentale ale politicii externe românești.

O ilustrează pregnant marea manifestare patriotică antifascistă și antirăzboinică din 1 Mai 1939, a cărei semnificație pentru problemele grave de politică externă cu care era confruntat statul român este subliniată în volum.

În finalul acestui important capitol, discutându-se situația grea a României din vara anului 1940, cedările teritoriale, autorii, în spiritul adevărului istoric, precizează că „în epoca respectivă în relația dintre problema socială și cea națională pentru comuniștii români era prioritară cea socială, indiferent de modalitatea rezolvării ei”, și ca urmare a unor indicații eronate ale Internaționalei Comuniste aceștia au aprobat cedarea Basarabiei și Bucovinei de nord către U.R.S.S., act neînțeles de poporul român, contrar principiilor de drept și justiție internațională.

În ultimul capitol, *În vîltoarea luptei pentru recuștigarea independenței și suveranității naționale* sînt analizate evenimentele anilor 1940—1944, cînd România, în anii dictaturii antonesciene, atrasă în războiul antisovietic, a traversat cea mai grea perioadă istorică.

Lupta pentru înlăturarea dictaturii, pentru alungarea cotropitorilor, pentru revenirea țării la un statut de independență, pentru încetarea unui război nefast cu grave consecințe asupra viitorului țării au fost principalele obiective ale comuniștilor, ale forțelor democrației antifasciste.

Prin analiza principalelor documente programatice ale P.C.R. din epocă se subliniază lupta hotărîtă a acestuia pentru înlăturarea dictaturii și reorientarea politicii externe românești în linia ei firească independentă, aceasta în pofida unor indicații eronate ale Cominternului pînă în iulie 1941.

Aceasta s-a realizat prin actul deschizător de eră nouă de la 23 August 1944, care a dat un nou curs politicii externe românești, fiind primul pas spre reintegrarea țării noastre în rîndul națiunilor libere ale lumii.

Scrisă într-un stil clar, bine documentată, analizînd fenomenele de politică externă în strînsă corelare cu cele de politică internă, lucrarea semnată de Marin Badea și Doina Smîrcea reprezintă o apariție notabilă în perimetrul literaturii noastre istorice.

Mihai Oprîșescu

* * *Dezvoltare și modernizare în România interbelică. 1919—1939*, Edit. Politică, București, 1988, 295 p.

Preocupări tot mai insistente ale istoriografiei străine și românești s-au îndreptat și se îndreaptă tot mai adesea asupra noțiunilor de dezvoltare și modernizare a societății contemporane investigându-se căi, modele, direcții. Cei doi termeni, desemnînd prin conținutul lor o evoluție ascendentă, cantitativă și calitativă, surprind și aspecte izolate, oferind elemente semnificative pentru aprecierea stadiului de civilizație al unei societăți.

Tema generoasă a dezvoltării și modernizării, abordată de o serie de lucrări mai vechi¹, s-a îmbogățit recent cu culegerea de studii intitulată: *Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919—1939*, apărută în 1988 sub egida Universității din Cluj-Napoca. Rod al analizei întreprinse de un grup de 8 cercetători — Vasile Pușcaș, Vasile Vesa, coordonatori, Marcel Știrban, Gheorghe Iancu, Nicolae Iancu, Nicolae Păun, Gheorghe Hristodol, Ludovic Bathory și Ioan Saizu —, volumul amintit acordă „conceptului de dezvoltare valoarea unor acumulări istorico-economice, sociale, politice, culturale, iar celui de modernizare, accepțiunea de r-cordare și integrare la nou, în ritmul și direcția de evoluție globală a civilizației umane” (p. 8).

În cele șapte capitole ale culegerii reconstituirea stadiului de dezvoltare al societății românești și surprinderea citorva dominante ale dezvoltării sale sub aspect politic, economic, legislativ, cultural s-a întreprins printr-o ancorare a realității românești interbelice în cea general europeană, prin comparații edificatoare cu statele din apusul, centrul și răsăritul continentului.

Sfera politicului interbelic, preferată de istoriografia românească, dar și de cea străină, este prima supusă analizei (p. 11—39), sistemul burghezo-parlamentar fiind continuu ancorat în realitatea europeană a epocii.

¹ Adrian Marino, *Modern, modernism, modernitate*, București, 1969; Z. Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, București, 1981.

Dat fiind că încercări ale istoriografiei ce au abordat subiectul parlamentarismului burghez interbelic românesc s-au mărginit la compararea acestuia cu „modelul” european, fără a analiza și caracterul specific, autorii consideră, pe drept cuvânt, că o situație a „sistemului politic pe traiectoria corelării cu structura socio-economică internă, în primul rând, aduce deschiderea spre înțelegerea fondului problemei, fără a omite prezentarea, acolo unde este cazul, și a altor factori determinanți” (p. 281).

Privit în context central-sud-est european, parlamentarismul burghez din România ne apare ca o încercare de conservare a liberalismului politic în forma neoliberalismului. Modernizarea în ansamblu a societății românești implică însă unele încercări de perfecționare a sistemului politic, încercări determinate atât de evoluția economică, socială, dar și de contextul internațional. Potrivit aprecierilor istoriografiei străine, statele din centrul și sud-estul Europei s-au aflat în perioada interbelică într-o stare de criză politică, manifestată prin neputința menținerii instituțiilor proprii regimului parlamentar. România și Cehoslovacia au fost singurele în care sistemul parlamentar s-a menținut cel mai mult.

În precizarea cadrului legislativ-administrativ al României interbelice (p. 39—68) se fac referiri asupra fenomenului administrativ, se prezintă principalele legi, spiritul și principiile lor esențiale, elementele de continuitate sau discontinuitate în evoluția organizării administrative, înnoirile survenite, cât și similitudini sau simple tangențe cu situația altor state.

Domeniul economico-social a beneficiat de o atenție deosebită în cadrul economiei volumului (p. 68—236), cuprinzând o analiză a politicii economice românești în perioada interbelică (p. 68—139), completată cu una asupra celor două principale sectoare ale economiei: industria (p. 173—236) și agricultura (p. 139—173).

Desăvârșirea unității naționale și statale a României în 1918 a necesitat elaborarea unui ansamblu de măsuri menite a desăvârși caracterul unitar al economiei țării. Integrarea și reafacerea economică, cele două deziderate de primă importanță, deveneau realizabile numai prin promovarea progresului tehnic, intensificarea și diversificarea industrializării, sporirea venitului național și social, acordarea primordialității factorilor interni, stăvilirea pătrunderii capitalului străin, sporirea rolului intervenționist al statului în economie, dezvoltarea științei și învățămîntului. În acest scop era necesară elaborarea unei politici economice unitare. Au fost puse în practică o serie de teze și concepte economico-sociale. Politica economică a partidelor de guvernământ a fost înfăptuită conform intereselor naționale, dar și conjuncturii economice de moment pe plan internațional, cât și intereselor de clasă. Ca urmare, s-a ajuns la o multitudine de căi și soluții, diferite de la guvern la guvern și chiar în cadrul aceluiași guvern. Considerând că o analiză a modalităților de înfăptuire a politicii economice de către diferitele partide de guvernare nu este edificatoare pentru dezvoltarea economică de ansamblu a României, autorii și-au propus să abordeze numai „strategia dezvoltării economice de ansamblu, strategie care a propus și realizat caracterul agrar-industrial al economiei” (p. 71). În acest scop, de o exemplificare și argumentare bogată se bucură politica agrară și industrială, considerându-se, pe bună dreptate, că cele „două sectoare ale economiei evidențiază direct locul și ponderea politicii agrare și industriale în ansamblul politicii economice” (p. 7). În continuare sînt analizate politica monetară, politica fiscală și cea a transporturilor. De asemenea, este clarificat rolul statului și al coordonării în cadrul complexului economic.

Realitatea politico-statală de după primul război mondial a impus României, ca de altfel și altor state din centrul și sud-estul Europei, anumite direcții în evoluția economică. În analiza întreprinsă asupra sectorului industrial, bancar și de credit, s-au evidențiat condițiile și factorii dezvoltării economice în general, insistîndu-se asupra direcțiilor de modernizare în industria minieră, metalurgică și energetică, asupra largirii bazei de materii prime, a creșterii, rolului statului în finanțarea și modernizarea industriei, a politicii de investiții a societăților anonime. Creșterea cantitativă a economiei, pe larg abordată de istoriografia noastră, a slujit, și în acest caz, la conturarea conținutului concret-istoric al etapei analizate.

Modernizarea nu s-a manifestat cu aceeași intensitate în toate sectoarele productive. Astfel, dacă în industrie transformările înnoitoare au cunoscut o amploare deosebită, în agricultură progresul a fost moderat. Agricultură continua să fie sectorul cu o pondere însemnată în totalul venitului național. Industria, în schimb, îi era superioară din punct de vedere al dezvoltării și modernizării. O corelare între cele două ramuri ale economiei naționale constituia un factor de importanță majoră în progresul, în general, al economiei românești. Unele elemente de modernizare în agricultură s-au răsfrînt însă negativ asupra întregii economii, constituind un aspect al contradicțiilor manifestate în economia românească interbelică.

Sfera culturii (p. 236—255), ce vine să întregască demersul autorilor volumului asupra dezvoltării și modernizării societății românești, este abordată sub aspectul modernizării instituționale, a funcțiilor și structurii sale organizatorice.

Culegerea include și un studiu asupra relațiilor internaționale (p. 255—273) ce evidențiază contribuțiile remarcabile ale diplomației românești interbelice la modernizarea și democratizarea vieții internaționale, la crearea unui nou tip de relații interstatale.

Înseriindu-se în rîndul preocupărilor tot mai insistente ale istoriografiei românești și străine privind jalonarea și analiza diferitelor „căi”, „modele”, „opțiuni” de dezvoltare și modernizare a societății contemporane, prezentul volum reușește să impună atenției câteva dintre ele, fără însă a avea pretenția, cum de altfel și afirmă autorii, de a le epuiza. Desigur că, pe măsură ce noi clarificări metodologice sau conceptuale se vor impune, noi aspecte ale fenomenelor vor fi relevate, contribuind la adîncirea reconstituirii realității obiective, materiale și spirituale a societății românești interbelice.

Daniela Bușă

Colonel (r) MIHAI CUCU, *Trecătorile Carpaților în lupta poporului român pentru unitate și independență națională*, Edit. Militară, București, 1988, 355 p.

Lucrarea istoricului militar Mihai Cucu vede lumina tiparului într-o perioadă în care cercetarea istorică se află angrenată într-un amplu proces de reînnoire, de modernizare. O direcție esențială în cadrul acestei modernizări o reprezintă studiul istoriei ca știință globală sau altfel spus *pluridisciplinaritatea istoriei* în raport cu alte științe înrudite : geografia, matematica, medicina, biologia, ecologia.

Marii noștri istorici Alexandru D. Xenopol sau Nicolae Iorga au avut în vedere legătura indisolubilă dintre activitatea umană de-a lungul veacurilor și evoluția mediului geografic în care societatea își desfășoară, în mod constructiv, această activitate.

Carpații, prin trecătorile lor, au favorizat o neîntreruptă circulație de oameni, bunuri și idei. Relațiile economice, politice, culturale și militare ale românilor s-au desfășurat, inevitabil, prin trecătorile carpatine.

Mihai Cucu definește în introducere trecătorile : „Prin *trecători*, în sensul în care ele sînt tratate în această lucrare, se înțeleg numai acele itinerare care permit străbaterea întregii zone muntoase, în unele cazuri numai a unor culmi, cu ajutorul vehiculelor auto sau hipo, sau care au permis construirea de-a lungul lor a unor căi ferate” (p. 68). Urmează enumerarea trecătorilor din cele trei sisteme montane carpatine : Orientali, Meridionali și Occidentali (Apuseni). Sînt trecute astfel în revistă, cu caracteristicile lor esențiale, cele 57 de trecători. Se face apoi precizarea că, pe parcursul lucrării, acestea vor fi prezentate ierarhizat, din punct de vedere militar, în funcție de gradul de solicitare în diferite războaie sau campanii. După ce trage concluzia — logică și justă după părerea noastră — că, pe toate planurile, economic, politic, cultural și militar, trecătorile Carpaților au constituit un însemnat factor al unității poporului român, autorul trece la analiza rolului jucat de acestea în lupta românilor pentru unitate și independență națională, începînd cu modul în care, în antichitate, cei mai importanți conducători geto-daci, Burebista și Decebal, au folosit trecătorile în luptele duse pentru apărarea glicii strămoșești. În cunoscutele sale campanii împotriva celților, împotriva orașelor cuprinse între Dunăre și litoralul pontic și la sud de Dunăre, Burebista, în traseul folosit pentru deplasarea trupelor, include trecătorile Oituz din Carpații Orientali și Turnu Roșu din Carpații Meridionali.

În războaiele purtate de Decebal cu generalii Cornelius Fuscus și Tettius Iulianus (87—89 e.n.) este folosită trecătoarea Poarta de Fier a Transilvaniei (Tapae). În cele două războaie daco-romane acțiunile de luptă se desfășoară în trecătorile Tapae, Oituz, Ghimeș-Palanca, Pasul Vilcan, defileul Jiului, Poarta Orientală, Turnu Roșu.

În Dacia Romană, trecătorile au fost incluse în rețeaua de drumuri construite de cuceritori în scopul deplasării forțelor armate, efectuării schimburilor economice și rezolvării problemelor cu caracter politico-administrativ. Nu trebuie deci să ne surprindă faptul că majoritatea castrorilor erau amplasate de-a lungul unor trecători, asigurîndu-le protecția.

Retragerea aureliană s-a efectuat pe același traseu pe care avusese loc, cu 165 de ani în urmă, ocuparea țării, traseu în care erau bineînțeles incluse trecătorile din Carpații Occidentali și Meridionali.

În mileniul cuprins între secolele III—XIII, denumit „mileniul migrațiilor”, cetatea carpatină, ocupînd partea centrală a Daciei, a influențat decisiv direcțiile de deplasare și iti-

nerariile migratorilor. Aceștia au ocolit masivele muntoase, îndreptându-se spre Balcani sau spre centrul Europei prin spații largi, deschise, ușor accesibile.

Perioada cuprinsă între secolele IX—XIII, în care este atestată pe ambele versante ale Carpaților prezența primelor formațiuni politice prestatale românești, vine să confirme rolul trecătorilor de punți de legătură dintre acestea.

În aceste 10 veacuri, trecătorile carpatine au îndeplinit rolul de artere de legătură între populația dinăuntru și dinafara arcului carpatic, asigurând astfel evoluția unitară a tuturor românilor.

Odată cu formarea statelor feudale de sine stătătoare legăturile economice dintre ele au putut fi stabile și înfloritoare datorită existenței celor 16 drumuri care străbăteau Carpații Orientali și Meridionali, drunuri axate pe trecătorile acestor munți. Evoluția schimburilor comerciale ale Moldovei și Țării Românești cu orașele din Transilvania, Brașovul și Sibiu mai ales, cunoaște în perioada cuprinsă între veacurile XIV—XVI o maximă dezvoltare. Domnii celor 2 țări — Vladislav Vlaicu, Mircea cel Mare, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare — acordă numeroase privilegii negustorilor transilvăneni. În perioada sus menționată, volumul schimburilor comerciale dintre țările române atinsese cifra de 150 000—200 000 florini anual.

După prezentarea acestui cadru general, al unității economice, politice și culturale a românilor în evul mediu, autorul se referă în continuare la fortificațiile medievale românești (cetăți, castele, curți domnești sau boierești, târguri, orașe, mănăstiri, biserici) și la multiplele lor funcții : puncte de vamă la frontiere, locuri de refugiu pentru populație în timpul năvălirilor, reședințe voievodale sau ale pircălabilor. Funcția cea mai importantă a acestora era însă cea de *apărare* a teritoriului. Tocmai de aceea, asemenea vechilor cetăți dacice și caste romane, erau amplasate la intrările și ieșirile din trecători. Sînt enumerate apoi cîteva cetăți mai însemnate din Țara Românească și Moldova, precum Severin, Turnu, Giurgiu, Poenari, Hotin, Orhei, Soroca, Tighina, Suceava, Neamț, și este discutat rolul jucat de acestea în lupta pentru neatinare.

Prezentarea rolului trecătorilor Carpaților în Evul Mediu se încheie cu sublinierea contribuției acestora în cîteva mari bătălii ale românilor : *Posada 1330* — strălucita victorie a lui Basarab I asupra oastei maghiare conduse de regele Carol Robert de Anjou ; *Ilindău 1395* — victoria moldovenilor conduși de Ștefan I, asupra oștirii maghiare comandate de regele Sigismund de Luxemburg ; *campania din 1467* a lui Matei Corvin în Moldova încheiată prin dezastruoasa înfrîngere de la *Baia* ; cele 2 campanii ale lui Petru Rareș în Transilvania, din *iarna și vara, anulul 1529*, în ultima moldovenii provocînd o grea înfrîngere oștirii imperiale a lui Ferdinand de Habsburg, la *Feldioara* ; *cele 2 campanii ale lui Mihai Viteazul* ; *cea din Transilvania (1599)*, încheiată cu victoria de la *Șelimbăr* și cea din *Moldova* (1600), care, în mai puțin de o lună, venea să se închine noului ei domn, domnul unirii ; în sfîrșit, trecerea Carpaților de către oastea Țării Românești, comandată de *Radu Șerban*, în 1603 și 1611 și înfrîngerea la Brașov a oștilor transilvănene, comandate prima oară de Moise Székely, a doua oară de Gabriel Báthory.

Este abordată apoi contribuția trecătorilor carpatine în luptele românilor pentru libertate națională și dreptate socială, din veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea, respectiv în cadrul celor 3 momente cruciale din istoria acestui neam : răscoala populară de la 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan, revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu și revoluția română de la 1848.

Răscoala țărănească de la 1784, pornită inițial de iobagii feudali din Țara Zarandului, de pe valea Crișului Alb, și de iobagii fiscali din munții Abrudului, a căpătat o uriașă amploare, extinzîndu-se în zonele în care trăiau iobagi de alte naționalități : Cluj și Turda (unde locuiau mulți iobagi maghiari), Sighișoara și Sibiu (unde se afla țărănimea săsească), Mureșul și Odorheiu (centre ale țărănimii secuiești), ea fiind sprijinită de lucrătorii de la mine și ocne, de pe domeniile Zlatna, Hunedoara, Banat, Baia Mare, Maramureș.

Comentînd momentul revoluționar 1821, trebuie să luăm în considerare acțiunea inițiată de Tudor Vladimirescu, aflat în tabăra sa de la Tințăreni, și dusă la îndeplinire de către vitejii săi panduri de ocupare a mănăstirilor Crasna, Polovraci, Horezu, Bistrița și Cozia și transformarea lor în centre fortificate, obiective însemnate care se aflau la gura unor trecători, cum ar fi Turnu Roșu, Novaci-Sebeș, Lainici sau Vilcan, prin care se realiza legătura cu Transilvania.

Luînd în discuție revoluția română de la 1848, autorul s-a referit la două momente, de o deosebită importanță militară : 1) alcătuirea și organizarea taberei de la Rtureni, din inițiativa generalului Gheorghe Magheru, în zona „Cîmpul lui Traian”, din nordul Olteniei, zonă strategic amplasată, putîndu-se comunica la nevoie prin artera Turnu Roșu cu revoluționarii transilvăneni și 2) apărarea munților Apuseni de către oastea revoluționară transilvăneană condusă de Avram Iancu.

Făcând o paralelă între mișcarea populară de la 1784 și revoluția română de la 1848 — în special desfășurarea ei în Transilvania —, înțelegem mai bine modul în care munții Apuseni au reprezentat un bastion inexpugnabil al luptei pentru dreptate socială și libertate națională a românilor transilvăneni.

În timpul primului război mondial, armata română, intrând în luptă în august 1916, a făcut dovada înalțelor ei virtuți ostășești, însuflețită de nobilul ideal al eliberării Transilvaniei și unirii ei cu România. Curajul, dăruirea, dârzenia au fost ilustrate în campaniile din 1916 și 1917. Astfel, în 1916, deși inferioară numeric și insuficient dotată cu armamentul de război necesar, armata română a apărât, plătind un scump preț de sînge, trecătorile Turnu Roșu, Oituz, cele din Valea Prahovei (Predeal), Bran, defileul Jiului, precum și trecătorile din munții Perșani, zona Brașov și zona Curburii Carpaților. Iar în vara anului 1917, viteaza armată română după răsunătoarele victorii de la Mărăști și Mărășești, a zdrobit definitiv ofensiva germano-austro-ungară în trecătoarea Oituz. Unirea din 1918 avea să răsplătească aceste sacrificii.

În timpul celui de-al doilea război mondial, în urma istoricului act de la 23 August 1944, care, pe plan militar, avea să grăbească deznodămîntul acestei uriașe conflagrații cu circa o jumătate de an, comandamentul român a acordat o mare importanță deținerii trecătorilor și folosirii lor drept puncte cheie în apărarea teritoriului și zdrobirea inamicului. Astfel, imediat după 23 August, au fost inițiate acțiuni de luptă în vederea obținerii controlului asupra trecătorilor Mestecăniș, Prislop, Ghimeș-Palanca și Porțile de Fier, acțiuni încununată de succes.

Odată controlate, trecătorile trebuiau apărate, mai ales că armatele germană și ungară, dezlănțuind la 5 septembrie o puternică ofensivă, urmăreau cucerirea lor. Eroismul Armatei 1 Română de apărare a trecătorilor Carpaților Occidentali, Meridionali și celor aflate în partea sudică a Carpaților Orientali și-a spus în mod decisiv cuvîntul. Fii celor care luptaseră în 1916—1917 se dovedeau vrednici urmași ai părinților lor. În acele zile, românii au spus, în defileul Păuliș — ca de multe ori de-a lungul istoriei —, cotropitorilor: „Pe aici nu se trece!”.

În sinteza de față, autorul a reușit pe deplin, în mod convingător, să demonstreze că: „Putem socoti trecătorile din Carpații noștri ca elemente esențiale atât ale pămîntului românesc cît și ale neamului nostru, de ele legîndu-se trecutul, prezentul și viitorul unității tuturor românilor” (p. 20).

Andrei Căpușan

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane, Cronica vieții științifice, Cartea românească și străină de istorie, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile infracupinate fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială, titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Comitetului de Redacție, B-dul Aviatorilor, nr. 1, București — 71247.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

DACIA, REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE

ANCIENNE

REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI

— SERIA ARTĂ PLASTICĂ

— SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE

REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART

— SÉRIE BEAUX-ARTS

— SÉRIE THÉÂTRE-MUSIQUE-CINÉMA

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

- Imaginea Daciei în spațiul geografic antic.
Valoarea temporală a informației cartografice.
Geneza orașului medieval în viziunea istoriografiei românești.
Învățământul preuniversitar în Evul mediu.
Mișcarea comunală în Europa apuseană (secolele X—XIII).
Rolul factorului demografic în Spania secolului de aur.
Nicolae Iorga și Revoluția franceză.
Impactul Revoluției franceze asupra lumii hispano-americane.
Considerații privind cauzele prăbușirii Veneției.
Un principe luminat pe tronul țărilor române : Nicolae Mayrocordat.
Mihai Racoviță — un pămîntean printre domnii fanarioți.
Problemele învățămîntului în parlamentul român. Pe marginea criticii reformelor școlare a lui Take Ionescu.
Ecoul unor evenimente istorice românești în presa norvegiană.
Oamenii de știință și viața politică a României.
Aspecte privind comerțul exterior al României în ajunul primului război mondial.
Promovarea de către socialiștii români a idealului păcii la congresele internaționale.
Legislația electorală în România după Marea Unire.
Poziția statelor europene față de războiul italo-etioopian văzută de diplomația S.U.A.
Contribuția Biroului pentru servicii strategice al S.U.A. la victoria Națiunilor Unite.
Organizația Unității Africane la peste un sfert de veac de existență.

RM ISSN—567—630

I.P. Informația ed. 1972

43 356

Lei 15